

OTCOVÉ A DĚTI

IVAN SERGEJEVIČ TURGENĚV

/I/

„Tak co, Petře, ještě nic?“ ptal se, vycházeje na nízké zápražíčko zájezdního hostince u *** ské silnice, venkovský pán svého sluhy, mladého ducatého mladíka s bělavým chmýřím na bradě a s malýma kalnýma očkama. Pánovi bylo něco přes čtyřicet let, měl na sobě zaprášený plášť, kostkované kalhoty a byl bez čepice. Psalo se 20. května 1859.

Na sluhovi všechno, jak tyrkysová náušnice, tak napomádované strakaté vlasy i uctivé pohyby, zkrátka všechno svědčilo o tom, že je příslušníkem nejnovějšího, zdokonaleného pokolení. Shovívavě se podíval po silnici a řekl: „Ne prosím, nic není vidět.“

„Nic není vidět?“ opakoval pán.

„Není,“ znova odpověděl sluha.

Pán vzdychl a sedl si na lavičku. Seznámíme s ním čtenáře, dokud sedí s příkrčenýma nohama a zamyšleně se rozhlíží.

Jmenuje se Nikolaj Petrovič Kirsanov. Má na patnáct verst od zájezdního hostince pěkný statek s dvěma sty dušemi, nebo jak říká od té doby, co se oddělil od rolníků a zařídil farmu, o dvou tisících desjatin půdy. Jeho otec, frontový generál z roku 1812, nevzdělaný, hrubý, ale ne zlý ruský člověk, dřel se celý život ve službě, velel nejdřív brigádě, potom divizi a neustále žil v malých městech, kde mu jeho hodnost dávala dost význačné postavení. Nikolaj Petrovič se narodil v jižním Rusku stejně jako jeho starší bratr Pavel, o němž promluvíme později, a do čtrnácti let byl vychováván doma, obklopen lacinými vychovateli, klackovitými, ale podlízavými pobočníky a podobnými plukovními a štábními osobnostmi. Jeho matka z rodiny Koljazinových, za svobodna Agathe, jako generálová Agafokleja Kuzminišna Kirsanovová, patřila k „matičkám velitelkám“, nosila okázalé čepce a

šustivé hedvábné šaty, v kostele chodila první políbit kříž, mluvila hlasitě a mnoho, ráno si dávala od dětí líbat ruku, na noc jim žehnala, zkrátka žila si. Jako generálský syn Nikolaj Petrovič, ač nejen nevynikal statečností, ale vysloužil si dokonce přezdívku strašpytlík, musel se stejně jako jeho bratr Pavel přihlásit do vojenské služby; ale zlomil si nohu téhož dne, kdy už došla zpráva o jeho určení, proležel dva měsíce v posteli a zůstal na celý život kulhavý. Otec nad ním mávl rukou a poslal ho do civilní služby. Jakmile mu bylo osmnáct let, odvezl ho do Petrohradu a dal zapsat na univerzitu. Právě v té době byl jeho bratr přidělen jako důstojník ke gardovému pluku. Oba mladíci se rozhodli žít společně v jediném bytě pod volným dohledem matčina bratrance, strýce Ilji Koljatina, vysokého úředníka. Jejich otec se vrátil ke své divizi i ke své manželce a jen občas posílal synům velké čtvrtky šedého papíru, popsané rozmáchlým písarským písmem. Na konci těchto čtvrtek se skvěla slova, pečlivě obklopená kudrlinkami: „Petr Kirsanov, generálmajor“. Roku 1835 Nikolaj Petrovič absolvoval univerzitu jako kandidát a téhož roku se generál Kirsanov, pro nepodařenou přehlídku přeložený do výslužby, přestěhoval s ženou do Petrohradu. Najal si dům u Tauridského sadu a přihlásil se do anglického klubu, ale náhle zemřel na mrtvici. Agafokleja Kuzminišna ho brzy následovala: nemohla zvyknout opuštěnému životu v hlavním městě a nudná existence penzistky ji utrápila. Nikolaji Petrovičovi se zatím podařilo zamilovat se ještě za života rodičů k jejich nemalé nevoli do dcerky úředníka Prepolovenského, svého bývalého domácího, hezounké, a jak se říká, vyspělé dívky: četla v časopisech vážné články v rubrice Vědy. Oženil se s ní hned po uplynutí smuteční doby, opustil ministerstvo apanáží, kam ho otec nějakou protekcí dostal, a žil blaženě se svou Mášou nejdřív ve vilce u Lesnického ústavu, pak v městě v roztomilém bytečku s vydrhnutým schodištěm a trochu studeným přijímacím pokojem a nakonec ve vesnici, kde se nadobro usadil a kde se mu brzy narodil syn Arkadij. Manželé žili velmi pěkně a klidně: byli skoro vždycky spolu, jeden druhému předčítali, hráli čtyřručně na klavír a zpívali duety; ona sázela květiny a dohlížela na drůbež, on jel někdy na lov a zabýval se hospodářstvím, Arkadij rostl a rostl — také pěkně a klidně. Deset let uběhlo jako sen. Ve čtyřicátém sedmém roce Kirsanovova manželka zemřela. Tuto ránu stěží přežil a v několika týdnech zešedivěl; chtěl odjet do ciziny, aby se aspoň trochu rozptýlil... tu však přišel rok osmačtyřicátý. Musel se vrátit na vesnici a po dosti dlouhé nečinnosti se věnoval hospodářským reformám. V pětapadesátém roce odvezl syna na univerzitu; strávil s ním tři zimy v Petrohradě, skoro nikam nechodil a snažil se navazovat známosti s Arkadijovými mladými kolegy. Na poslední zimu nemohl přijet a teď ho vidíme v květnu roku 1859 už docela šedivého, obtloustlého a maličko shrbeného: čeká syna, jenž získal jako kdysi i on hodnost kandidáta.

Sluha ze slušnosti, nebo snad aby nebyl pánovi na očích, zašel za vrata a zapálil si dýmku. Nikolaj Petrovič svěsil hlavu a zadíval se na vetché schůdky zápraží: statné, strakaté kuře si po nich

důstojně vykračovalo a hlučně našlapovalo velkýma žlutýma nohama; umazaná kočka, strojeně přikrčená na zábradlí, na ně nevraživě pokukovala. Slunce pánilo; z polotemné síně zájezdního hostince voněl teplý žitný chléb. Náš Nikolaj Petrovič se zasnul. Syn... kandidát... Arkaša...! míhalo se mu neustále hlavou; pokoušel se myslet na něco jiného, ale vracely se mu zas tytéž představy. Vzpomněl si na nebožku ženu. „Nedočkala se!“ zašeptal tesklivě... Na silnici přiletěl tlustý šedý holub a chvatně zamířil k louži u studny, aby se napil.

Nikolaj Petrovič se naň zahleděl, ale jeho sluch už zachycoval hrčení blížících se kol...

„Mladý pán myslím jede,“ hlásil sluha, vynořiv se u vrat.

Nikolaj Petrovič vyskočil a podíval se na silnici. Objevil se tarantas, tažený trojkou najatých koní, v tarantasu se mihl okolek studentské čapky, známý obrys milovaného obličejce.

„Arkašo! Arkašo!“ volal Kirsanov, utíkal, mával rukama ... Několik okamžiků nato se jeho rty už tiskly k bezvousé, zaprášené a osmahlé tváři mladého kandidáta.

/II/

„Počkej, ať se opráším, tatínku,“ vesele odpovídal Arkadij na otcovo laskání zvučným mladickým hlasem, po cestě trochu chraptivým, „celého tě umažu.“

„To nic, to nic,“ opakoval s dojatým úsměvem Nikolaj Petrovič a jednou dvakrát plácl rukou po límci synova uniformového pláště i po vlastním svrchníku. „Ukaž se, ukaž,“ dodal a odstoupil, ale hned chvatně vykročil k zájezdnímu hostinci: „Semhle, semhle, a honem koně,“ mumlal.

Nikolaj Petrovič se zdál mnohem rozčilenější než jeho syn; byl jakoby trochu v rozpacích, jako by měl strach. Arkadij ho zastavil.

„Tatínku,“ začal, „dovol, abych ti představil svého dobrého přítele Bazarova, o kterém jsem ti tolikrát psal. Je tak hodný, že je ochoten pobýt u nás jako host.“

Nikolaj Petrovič se rychle obrátil, přistoupil k člověku vysoké postavy v dlouhém plátěném plášti s třapci, který právě vylezl z tarantasu, a pevně mu tiskl holou, červenou ruku, když mu ji mladík beze spěchu podal.

„Srdečně mě těší,“ řekl, „a jsem vám vděčný za vaše rozhodnutí nás navštívit; doufám... povíte mi laskavě své jméno a jméno po otci?“

„Jevgenij Vasiljevič,“ odpověděl Bazarov líným, ale mužným hlasem a odhrnul si límec pláště, takže ukázal Nikolaji Petroviči celý obličej. Tento dlouhý a hubený obličej s širokým čelem, s nahoře plochým a dole zaostřeným nosem, s velkýma zelenávýma očima a dlouhými licousy pískové barvy byl oživen klidným úsměvem a vyjadřoval sebevědomí a rozum.

„Doufám, drahý Jevgeniji Vasiljeviči, že se u nás nebudete nudit,“ pokračoval statkář.

Tenké Bazarovovy rty se trochu hnuly, ale neodpověděl a jen nadzvedl čapku. Jeho tmavoplavé, dlouhé a husté vlasy nezakrývaly výraznou modelaci objemné lebky.

„Tak co, Arkadiji,“ obrátil se Nikolaj Petrovič zase k synovi, „mám dát hned zapřahat? Nebo si chcete odpočinout?“

„Odpočineme si doma, tatínku, dej zapřahat.“

„Dobře, dobře,“ přisvědčil otec. „Hej, Petře, slyšíš? Honem to zaříd', hochu.“

Petr jako zdokonalený sluha nešel mladému pánovi políbit ruku, nýbrž se mu jen z dálky uklonil; teď znova zmizel za vraty.

„já přijel kočárem, ale je tu trojka i pro tvůj tarantas,“ starostlivě vykládal Nikolaj Petrovič; Arkadij pil zatím vodu z plecháčku, který mu přinesla hospodyně, Bazarov si zase zapálil dýmku a přistoupil k vozkovi vypřahajícímu koně; „jenže v kočáře jsou jenom dvě místa, tak nevím, jak tvůj přítel ...“

„Ten pojede v tarantasu,“ přerušil ho tiše Arkadij. „Prosím tě, jen s ním nedělej okolky, je to báječný hoch, takový upřímný, uvidíš.“

Kočí Nikolaje Petroviče přivedl koně.

„Tak sebou hni, ty fousáči!“ oslovil Bazarov vozku.

„Slyšíš, Miťucho,“ přidal se jiný vozka, který tam stál, ruce zastrčené do zadních rozparků kožichu, „jak ti pán říká? Však jsi opravdu fousáč!“

Miťucha jenom potřásl hlavou a stáhl opratě se zpoceného středního koně trojky.

„Pospěšte si, chlapci, ať už je to,“ křikl Nikolaj Petrovič, „dostanete na vodku!“

V několika minutách byli koně zapřažení. Otec se synem si sedli do kočáru; Petr vylezl na kozlík; Bazarov skočil do tarantasu, zabořil hlavu do koženého polštáře a oba povozy se rozjely.

/III/

„Tak vida, konečně jsi kandidátem a jedeš domů,“ pochvaloval si Nikolaj Petrovič a poklepával Arkadijovi hned na rameno, hned na koleno. „Konečně!“

„A co strýček? Je zdrav?“ zeptal se Arkadij: chtěl přes všechnu upřímnou, skoro dětinskou radost, které byl plný, převést hovor ze vzrušené nálady do poklidnější.

„Je zdrav. Chtěl ti nejdřív jet naproti se mnou, ale nějak si to rozmyslel.“

„Čekal jsi na mne dlouho?“

„No asi pět hodin.“

„Jsi hodný tatínek!“

Arkadij se rychle obrátil k otci a zvučně ho políbil na tvář. Nikolaj Petrovič se tichounce zasmál.

„jakého já pro tebe připravil pěkného koně!“ začal. „Uvidíš. A tvůj pokoj je vytapetovaný.“

„Máš pokoj pro Bazarova?“

„Něco se pro něho najde.“

„Prosím tě, tatínku, buď k němu vlídný. Nedovedu ti ani říci, jak mi záleží na jeho přátelství.“

„To je nový známý?“

„Ano.“

„Proto. Minulou zimu jsem ho u tebe neviděl. Co studuje?“

„Hlavně přírodní vědy. Ale zná všechno. Napřesrok chce udělat doktorské zkoušky.“

„Tak on je na medicínské fakultě,“ poznamenal Nikolaj Petrovič a chvíli mlčel. „Petře,“ dodal a ukázal rukou, „to jedou naši mužici, co?“

Petr se podíval tím směrem. Několik vesnických vozů, tažených puštěnými koňmi, rychle ujíždělo úzkou polní cestou. V každém voze sedělo po jednom, někdy po dvou mužících v rozhalených kožiších.

„Ano prosím,“ přisvědčil Petr.

„Kampak jedou, do města, ne?“

„Vypadá to tak, že do města. Do výčepu,“ dodal pohrdlivě a trochu se naklonil ke kočímu, jako by se naň odvolával. Ten však ani brvou nehnul: byl to člověk ze staré školy a nesdílel nejnovější názory.

„Mám letos velké starosti s mužiky,“ pokračoval Nikolaj Petrovič v hovoru se synem. „Neplatí obrok. Co si s nimi počít?“

„A s najatými lidmi jsi spokojen?“

„Ano,“ procedil otec skrze zuby. „Popichují je, to je to A pořád ještě nemají tu pravou snahu. Ničí mi postroje. Orali ale slušně. Nějak se to vytříbí. Copak tebe teď zajímá hospodářství?“

„Nemáte tu stín, to je ta chyba,“ poznamenal Arkadij, aniž odpověděl na poslední otázku.

„Dal jsem na severní straně přidělat nad balkónem velkou markýzu,“ ohlásil Nikolaj Petrovič, „ted' se může i obědvat na vzduchu.“

„Bude to vypadat moc jako vila... ostatně to jsou všechno hlouposti. Zato jaký je tady vzduch. Jak pěkně voní! Opravdu myslím, že nikde na světě není taková vůně jako v tomhle kraji! Vždyť i nebe je tu...“

Arkadij se náhle zarazil, podíval se přes rameno dozadu a umkl.

„Ovšem,“ poznamenal Nikolaj Petrovič, „narodil ses tady, všechno ti tu musí připadat nějak zvláštní...“

„Nu, tatínku, to je jedno, ať se člověk narodí kdekoli.“

„Ale přece...“

„Ne, to je úplně jedno.“

Nikolaj Petrovič se podíval ze strany na syna a kočár ujel asi půl versty, než se jejich rozmluva

obnovila.

„Nepamatuju se, jestli jsem ti to napsal,“ začal Nikolaj Petrovič, „zemřela tvá bývalá chůva Jegorovna.“

„Ale jdi! Chudák stará! A Prokofjič je živ?“

„Je živ a vůbec se nezměnil. Pořád stejně bručí. Žádné velké změny v Marjinu nenajdeš.“

„Šafáře máš pořád stejného?“

„Snad jedině šafáře jsem právě vyměnil. Rozhodl jsem se nezaměstnávat už u sebe propuštěné nevolníky, bývalou čeleď, nebo jim aspoň nesvěřovat žádné odpovědné postavení. (Arkadij ukázal očima na Petra.) „Il est libre, en effet,“ [Ten je skutečně svobodný], poznamenal polohlasně Nikolaj Petrovič, „ale vždyť je to komorník. Teď je u mne šafářem řemeslník z města, je to myslím šikovný chlapík. Dávám mu dvě stě padesát rublů ročně. Ostatně,“ dodal, přejížděje si rukou po čele a obočí, což u něho bývalo příznakem rozpaků, „před chvílí jsem ti řekl, že v Marjinu nenajdeš změny... To není docela přesné. Považuji za svou povinnost předem ti říci, ačkoli...“

Na okamžik se zarazil a pokračoval už francouzsky:

„Přísný moralista by mou otevřenost považoval za nevhodnou, ale za prvé se to nedá utajit a za druhé je ti známo, že jsem měl vždy zvláštní zásady, co se týče vztahů otce k synovi. Ostatně máš ovšem právo mě odsoudit.

V mém věku ... Slovem ta... to děvče, o němž jsi nejspíš už slyšel...“

„Fenička?“ bez okolků se zeptal Arkadij.

Nikolaj Petrovič se začervenal.

„Prosím tě, neříkej nahlas její jméno... No ano... žije teď u mne. Vzal jsem ji do domu... byly tam dva malé pokojíky. To všechno se ostatně může změnit.“

„Proboha, tatínku, proč?“

„Tvůj přítel u nás bude bydlet... je mi to trapné ...“

„Stran Bazarova se, prosím tě, neznepokojuj. Je nad takové věci povznesen.“

„Konečně i ty,“ pokračoval Nikolaj Petrovič. „Přístavek je špatný, to je ta chyba.“

„Proboha, tatínku,“ namítl Arkadij, „vždyť se málem omlouváš: přece se nemáš zač stydět!“

„Ba ano, musím se stydět,“ odpověděl Nikolaj Petrovič a červenal se pořád víc.

„Nech toho, tatínku, nech toho, buď tak dobrý!“ usmál se vlídně Arkadij. Proč se omlouvá? pomyslel si a jeho duši naplňovala shovívavá něha k hodnému, dobráckému otci, spojená s pocitem jakési tajné převahy. „Přestaň, prosím tě,“ opakoval ještě jednou, vychutnávaje vědomí vlastní pokrokovosti a svobody.

Nikolaj Petrovič naň pohlédl přes prsty, jimiž si ještě přejížděl po čele, a cosi ho bodlo u srdce... Ale hned se cítil provinile.

„Tuhle už začala naše pole,“ řekl po dlouhém mlčení.

„A tam před námi, to je myslím náš les, ne?“ zeptal se Arkadij.

„Ano. Jenže já ho prodal. Letos ho vykácejí!“

„Proč jsi ho prodal?“

„Potřeboval jsem peníze; mimoto ta půda připadne mužikům.“

„Těm, co ti neplatí obrok?“

„To už je jejich věc; ostatně jednou přece zaplatí.“

„Škoda lesa,“ prohodil Arkadij rozhlížeje se.

Krajina, kterou jeli, se nedala nazvat malebnou. Pole, samá pole se táhla až k samému obzoru, místy mírně stoupala, místy zas klesala; sem tam se objevovaly lesíky a klikaté rokle, zarostlé řídkým, nízkým křovím, připomínající obrázky na starodávných plánech z Kateřininy doby. Vyskytovaly se i říčky s podemletými břehy a drobné rybníky s chatrnými hrázemi, vesničky s nízkými chajdami pod tmavými střechami, často napůl bez slámy, pokřivené stodůlky se stěnami spletenými z proutí a zejícími vraty u prázdných mlatů, kostely, tu cihlové s místy opadanou omítkou, tu dřevěné s nakloněnými kříži a zpustlými hřbitovy. Arkadijovi se ponenáhlu svíralo srdce. Mužici, které potkávali, byli jako naschvál všichni otrhaní, jeli s bídnými herkami; jako žebráci v hadrech stály u cesty vrby s oloupanou kůrou a polámanými větvemi; krávy, docela vyzáblé, ježaté a jako odřené, chtivě oštipovaly trávu ve škarpách. Vypadaly, jako by teprve před chvílí unikly z něčích hrozných, smrtonosných drápů, a žalostné vzezření těch vysílených zvířat uprostřed jarního dne přivolávalo bílý přízrak bezútěšné, nekonečné zimy s jejími vánocemi, mrazy a sněhy... Ne, pomyslel si

Arkadij, je to chudobný kraj, nepřekypuje blahobytem ani pracovitostí; nemůže, nemůže zůstat takový, reformy jsou nutné ... ale jak je provést? Jak začít?

Tak uvažoval Arkadij ... a zatímco uvažoval, jaro prosazovalo svoje. Kolem dokola se vše zlatově zelenalo, vše se široce a měkce vlnilo a třpytilo pod tichým dechem teplého větříku: stromy, křoví i byliny; všady se perlily nekonečné, zvučné pramínky skřivánčího zpěvu; čejky hned s čířikáním poletovaly nad lučními mokřinami, hned mlčky přebíhaly po trávních hrbolech; havrani chodili a krásně se černali v něžné zeleni ještě nízkých jařin; ztráceli se v žitě, které již lehce zbělelo, a jejich hlavy se jen občas ukazovaly v jeho šedavých vlnách. Arkadij se díval, jeho úvahy ponenáhlu ustupovaly a mizely; shodil plášť a pohlédl na otce tak vesele, tak chlapecky, že ho Nikolaj Petrovič zas objal.

„Teď už je to blízko,“ poznamenal otec, „jak vyjedeme na to návrší, bude vidět dům. Budeme si spolu žít jedna radost, Arkašo; pomůžeš mi v hospodářství, pokud tě to neomrzí. Musíme se teď opravdu sblížit, jeden druhého důkladně poznat, vid’?“

„Ovšem,“ přisvědčil Arkadij, „ale jaký je dnes nádherný den!“

„To že jsi přijel, miláčku. Ano, jaro je v plném lesku. Ostatně já dávám za pravdu Puškinovi, pamatuješ se v Evženu Oněginovi:

Jak smuten jsem, když blížíš se mi,

ó jaro, jaro! Lásky čas!

Umdléný...

[překlad Josefa Hory]

„Arkadiji!“ zazněl z tarantasu hlas Bazarovův. „Pošli mi sirku, nemám čím si zapálit dýmku.“

Nikolaj Petrovič umkl a Arkadij, jenž mu v té chvíli naslouchal s jistým údivem, ale také s pochopením, honem vytáhl z kapsy stříbrnou krabičku se sirkami a poslal s ní Petra k Bazarovu.

„Chceš cigárko?“ křikl zas Bazarov.

„Dej ho sem,“ odpověděl Arkadij.

Petr se vrátil ke kočáru a odevzdal mu zároveň s krabičkou tlustý černý doutník; Arkadij si ho hned zapálil a začal kolem sebe šířit tak pronikavý nakyslý zápach zaleželého tabáku, že Nikolaj Petrovič, jenž v životě nekouřil, musel se odvracet, ale dělal to nenápadně, aby syna neurazil.

Čtvrt hodiny nato se oba kočáry zastavily u zápraží nového dřevěného domu, natřeného na šedo a krytého červenou plechovou střechou. Bylo to Marjino, jinak Nová Slobodka, nebo jak říkali rolníci, Podruhův dvůr.

/ IV /

Na zápraží se nevyhrnula hromada čeledi vítat pány; objevilo se jen asi dvanáctileté děvče a za ním vyšel z domu mladík v šedé livrejové kazajce s bílými knoflíky s erbem, nápadně podobný Petrovi; byl to sluha Pavla Petroviče Kirsanova. Mlčky otevřel dvířka kočáru a odepjal příkrývku tarantasu. Nikolaj Petrovič se synem a Bazarovem prošli tmavým a skoro prázdným salómem, za jehož dveřmi se mihl mladý ženský obličej, do přijímacího pokoje, zařízeného již podle nejnovější módy.

„Tak už jsme doma,“ promluvil Nikolaj Petrovič, smekaje čepici a potřásaje vlasy. „Teď musíme hlavně povečeřet a odpočinout si.“

„Něco sníst skutečně nebude špatné,“ poznamenal Bazarov, protáhl se a usedl na pohovku.

„Ano, ano, podávejte večeři, honem večeři!“ Nikolaj Petrovič bez jakéhokoli jasného důvodu zadupal. „A tady je zrovna Prokofjič.“

Vešel asi šedesátiletý, snědý a hubený bělovlasý chlapík ve hnědém fraku s mosaznými knoflíky a na krku s růžovým šátečkem. Zazubil se, políbil Arkadijovi ruku, uklonil se hostu, ustoupil ke dveřím a založil ruce za zády.

„Tady ho máme, Prokofjiči,“ začal Nikolaj Petrovič, konečně k nám přijel... Tak co, jak se ti zdá?“

„Vypadá prosím výtečně,“ odpověděl starý a znova se zazubil, ale hned nachmužil obočí.

„Poručíte nosit na stůl?“ zeptal se důrazně.

„Ano, ano, prosím tě. Ale nezajdete nejdřív do svého pokoje, Jevgeniji Vasiljeviči?“

„Ne, děkuju, nic nepotřebuji. Poručte jenom, aby mi tam hodili můj kufírek a tenhle hadr,“ dodal,

svlékaje plášť.

„Velmi dobře. Prokofjiči, vezmi pánův převlečník.“ (Prokofjič vzal trochu nechápavě oběma rukama Bazarovův „hadr,“ zvedl ho vysoko nad hlavu a po špičkách odešel.) „A ty, Arkadiji, půjdeš na chvíli k sobě?“

„Ano, musím se oprášit,“ odpověděl Arkadij a zamířil ke dveřím, v té chvíli však vešel do pokoje muž střední postavy v tmavém anglickém obleku, s módním nizounkým nákrčníkem a v polovysokých lakových botkách, Pavel Petrovič Kirsanov. Napohled mu bylo asi pětáctyřicet let: krátce přistřižené šedivé vlasy mu hrály temným leskem jako nové stříbro; jeho obličej, nažloutlý, ale bez vrásek, neobyčejně pravidelný a hladký, jako vytesaný jemným lehkým dlátem, ukazoval stopy pozoruhodné krásy: zvláště hezké byly jeho jasné, černé, mandlovitě oči. V celém svém vybraném a ušlechtilém zjevu si Arkadijův strýc zachoval jinožskou ztepilost a ono tíhnutí vzhůru, pryč od země, které se po dvacátých letech věku ponejvíc ztrácí.

Pavel Petrovič vytáhl z kapsy svou krásnou ruku s dlouhými růžovými nehty, ruku, která vypadala ještě krásněji vedle sněhobílé manžety, zapjaté velikým jediným opálem, a podal ji synovci. Po evropském „shake hands“ [potřesení rukama] se s ním po rusku třikrát políbil, to jest třikrát se mu vonnými kníry dotkl tváří, a řekl:

„Vítám tě.“

Nikolaj Petrovič mu představil Bazarova. Pavel Petrovič lehce sklonil svou pružnou postavu a lehce se usmál, ale ruku mu nepodal a zastrčil ji dokonce zas do kapsy.

„Už jsem myslel, že dnes nepřijedete,“ začal příjemným hlasem; přívětivě se pohupoval, potrhával rameny a ukazoval krásné bílé zuby. „Cožpak se cestou něco stalo?“

„Nestalo se nic,“ odpověděl Arkadij, „jenom jsme se trochu opozdili. Zato máme teď hlad jako vlci. Popožeň Prokofjiče, tatínku, já se hned vrátím.“

„Počkej, půjdu s tebou,“ zvolal Bazarov a náhle vyskočil z pohovky. Oba mladíci odešli.

„Kdo je to?“ zajímal se Pavel Petrovič.

„Arkašův přítel, a jak on říká, náramně chytrý člověk.“ „Pobude u nás na návštěvě?“

„Ano.“

„Ten vlasatý?“

„No ano.“

Pavel Petrovič poklepal nehty na stůl.

„Zdá se mi, že Arkadij s'est dégourdi,“ [osmělil se] poznamenal. „Jsem rád, že se vrátil“

Při večeři se mluvilo málo. Hlavně Bazarov skoro vůbec nemluvil, ale mnoho jedl. Nikolaj Petrovič vyprávěl různé příhody ze svého, jak říkal, farmářského života, vykládal o nastávajících vládních opatřeních,¹ o výborech, o poslancích, o nutnosti zavádět stroje atd. Pavel Petrovič pomalu

přecházel sem tam po jídelně (nikdy nevečeřel), zřídka upil ze sklenky červeného vína a ještě řidčeji pronesl nějakou poznámku nebo spíš zvolání jako „ale! aha! hm!“. Arkadij pověděl několik petrohradských novinek, pocíťoval však trochu rozpaky, ty rozpaky, jaké se obvykle zmocňují mladého muže, když právě přestal být dítětem a vrátil se na místo, kde si lidé zvykli vídat ho jako dítě a považovat ho za ně. Zbytečně protahoval řeč, vyhýbal se oslovení „tatínku“ a jednou je dokonce nahradil slovem „otče“, které, pravda, procedil skrze zuby; s přehnanou nenuceností si nalil mnohem víc vína, než měl vlastně chuť, a všechno vypil. Prokofjič z něho nespouštěl oči a jen němě pohyboval rty. Po večeři se všichni hned rozešli.

„Ten tvůj strýc je ale podivín,“ říkal Bazarov Arkadijovi; seděl v županu u jeho postele a potahoval z krátké dýmečky. „Na vesnici takové šviháctví, považ! Ty nehty, ty nehty by mohly rovnou na výstavu!“

„To ty ani nevíš,“ odpověděl Arkadij, „on býval svého času lev společnosti. Vylíčím ti jednu jeho minulost. Vždyť on byl krasavec, ženy po něm bláznily.“

„Takhle tedy! Tak ze starého zvyku. Jenže tady nemá koho okouzlovat. Pořád jsem koukal, jaký on má báječný límeček, jako vytesaný, a ta dokonale vyholená brada! No není to k smíchu, Arkadiji Nikolajiči?“

„Snad ano; ale je to opravdu hodný člověk.“

„Archaický jev! Zato tvůj otec je milý chlapík. Neměl by číst básně a hospodářství nejspíš moc nerozumí, ale je dobrák.“

„Můj otec, to je zlatý člověk.“

„Všiml sis, že je ostýchavý?“

---

¹ V r. 1859 byly učiněny kroky k přípravě reformy gubernské a újezdni správy a ke zrušení nevolnictví.

Arkadij přikývl, jako by sám ostýchavý nebyl.

„Tihle staříctí romantikové,“ pokračoval Bazarov, „to je zvláštní! Rozdráždí si celou nervovou soustavu... no, a rovnováha je porušena. Ostatně sbohem. V mém pokoji je anglické umyvadlo, a dveře se nezavírají. Ale musí se to přece podporovat, poněvadž anglická umyvadla jsou pokrok!“

Bazarov odešel a Arkadije se zmocnil radostný pocit. Sladce se usíná v rodném místě, na známé posteli, pod přikrývkou, na níž pracovaly milované ruce, snad ruce chůviny, ty vlídné, dobrotivé a neúnavné ruce. Arkadij si vzpomněl na Jegorovnu, vzdychl a popřál jí v duchu království nebeské. Za sebe se nemodlil.

Jak on, tak Bazarov brzy usnuli, avšak jiné osoby ještě dlouho nespaly. Nikolaje Petroviče synův návrat rozrušil. Lehl si, ale nezhasil svíčku, podepřel si rukou hlavu a oddal se dlouhému přemítání. Jeho bratr seděl dlouho přes půlnoc ve svém kabinetu v širokém křesle před krbem, v němž slabě doutnalo kamenné uhlí. Nesvlékl se, jen se přezul: lakové botky nahradil čínskými červenými trepkami bez pat. Měl v ruce poslední číslo Galignani², ale nečetl; díval se upřeně do krbu, kde se třepetal modravý plamen, hned pohasínal, hned se zas rozhořoval... Bůh ví, kde se toulaly jeho myšlenky, v minulosti: dávaly jeho tváři soustředěný a zasmušilý výraz, což se nestává, když se člověk věnuje pouze vzpomínkám. A v malém zadním pokojíku seděla na velké truhle mladá žena, Fenička, ve světle modré dušehřejce a s bílým šátkem na tmavých vlasech; tu naslouchala, tu podřimovala, tu se dívala otevřenými dveřmi, za nimiž bylo vidět dětskou postýlku a z nichž doléhal pravidelný dech spícího dítěte.

IV

Nazítří se Bazarov vzbudil nejdřív ze všech a vyšel z domu. Aha, pomyslel si, když se rozhlédl, moc hezké to tu není. Když se Nikolaj Petrovič dělil se svými rolníky, musel určit pro nový dvůr asi čtyři desjatiny úplně rovného a holého pole. Postavil dům, kůlny a hospodářské budovy, založil zahradu, vykopal rybník a dvě studny; mladé stromky se však špatně ujímaly, do rybníku přitékalo málo vody a prameny v studních byly trochu slané. Jenom besídka řádně obrostla akáty a šeríkem; někdy v ní svačili nebo obědvali. Bazarov v několika minutách proběhl všemi zahradními cestičkami, zašel do kravína a do stáje, našel dva kluky z čeledi, hned se s nimi seznámil a vydal se

---

² Galignani's Messenger — anglický časopis vydávaný v té době v Paříži dvěma bratry Galignani, filantropy italského původu.

s nimi k močálu, asi verstu od farmy, na žáby. „Nač chceš ty žáby, milostpane?“ zeptal se jeden chlapec. „Inu na tohle“ odpověděl Bazarov, jenž měl zvláštní schopnost získávat důvěru lidí z nižších vrstev, ač jim nikdy nenadržoval a jednal s nimi ledabyle; „já žábu rozřežu a kouknu se, co se v ní děje vevnitř. A poněvadž jsme ty a já taky takové žáby, jenže chodíme po zadních nohou, budu pak vědět, co se děje vevnitř v nás.“

„A nač to potřebuješ vědět?“

„No abych se nezmýlil, když se rozstůněš a budu tě muset léčit.“

„Copak ty jsi dochtor?“

„Ano.“

„Poslouchej, Vasko, milostpán povídá, že my dva jsme taky takový žáby. To je divný!“

„Já se jich bojím, těch žab,“ poznamenal Vaska, asi sedmiletý bosý klouček v šedém krátkém kabátku se stojatým límcem a s hlavou bílou jako len.

„Co by ses jich bál? Copak koušou?“

„Tak lezte do vody, mudrcové,“ vyzval je Bazarov.

Zatím se vzbudil také Nikolaj Petrovič a šel k Arkadijovi; zastal ho už oblečeného. Otec a syn vyšli na terasu, chráněnou markýzou; na stole u zábradlí už vřel samovar mezi velkými kyticemi šeráku. Přišlo totéž děvčátko, které se včera, když přijeli, první ukázalo na zápraží, a tenkým hláskem ohlásilo:

„Fedosje Nikolajevně není docela dobře, nemůže přijít; mám se vás zeptat, jestli ráčíte sám nalít čaj, nebo jestli má poslat Duňasu.“

„Sám naleju, sám,“ chvatně vpadl Nikolaj Petrovič. „Arkadiji, s čím piješ čaj, se smetanou nebo s citrónem?“

„Se smetanou,“ odpověděl Arkadij, na chvíli se zamlčel a pak pokračoval tázavě: „Tatínku?“

Nikolaj Petrovič naň rozpačitě pohlédl.

„Copak?“ zeptal se.

„Odpusť, tatínku, bude-li se ti má otázka zdát nevhodná,“ začal, „ale svou včerejší otevřeností jsi

mě vybědl, abych taky já mluvil upřímně ... Nebudeš se zlobit?“

„Mluv.“

„Dodáváš mi odvalu, abych se tě zeptal... Když Fen... když nepřišla nalívat čaj, není to proto, že jsem tady?“

Nikolaj Petrovič se poodvrátil.

„Možná,“ řekl konečně, „má za to... stydí se...“

Arkadij rychle pohlédl na otce.

„Stydí se docela zbytečně. Za prvé znáš mé názory (Arkadij pronesl ta slova s velkým požitkem) a za druhé copak já chci seabemň omezovat tvůj život, tvé zvyky? Mimoto jsem přesvědčen, že tvá volba byla jistě dobrá; když jsi jí dovolil, aby s tebou žila pod jednou střechou, znamená to, že to zasluhuje. Tak či onak, synovi nepřísluší posuzovat otce, zvláště mně to nepřísluší a zvláště takového otce, který nikdy a v ničem neomezoval mou svobodu.“

Arkadijovi se nejdřív třásl hlas: cítil se velkomyslný a zároveň si uvědomoval, že vlastně dělá otci jakési kázání; zvuk vlastní řeči však na člověka mocně působí a Arkadij pronesl poslední slova sebevědomě, ba pateticky.

„Díky, Arkašo,“ sevřeným hlasem řekl Nikolaj Petrovič a prsty se mu zas rozehrály po obočí a po čele. „Tvé dohady jsou skutečně správné. Ovšem, kdyby to děvče nebylo hodno... Nejde tu o lehkovážný rozmar. Není pro mne lehké mluvit s tebou o tom; ale chápeš, že jí bylo zatěžko objevit se tu před tebou, hlavně hned první den, když jsi přijel.“

„Je-li to tak, půjdu k ní sám,“ zvolal Arkadij v novém návalu velkomyslnosti a vyskočil od stolu. „Vysvětlím jí, že se nemá proč přede mnou stydět.“

Nikolaj Petrovič také vstal.

„Arkadiji,“ začal, „buď tak hodný... copak to jde... je tam... Já tě neupozornil...“

Avšak Arkadij ho už neposlouchal a odběhl z terasy. Nikolaj Petrovič se za ním požíval a zmateně se zas posadil. Srdce se mu rozbušilo... Těžko říci, jestli ho v té chvíli napadlo, že jeho vztahy k synovi budou teď nevyhnutelně podivné a že by mu Arkadij možná prokázal větší úctu, kdyby se této věci vůbec nebyl dotkl, anebo vyčítal-li sám sobě slabost; všechny ty myšlenky v něm byly, ale jen ve formě pocitů, i to však nejasných; červeň mu nezmizela z obličeje a srdce mu bušilo. Ozvaly

se spěšné kroky a Arkadij se vrátil na terasu.

„Seznámili jsme se, otče!“ zvolal s výrazem jakési vlídné vítězoslávy hodného člověka. „Fedosja Nikolajevna dnes opravdu trochu churaví a přijde o něco později. Ale jak to, žes mi neřekl, že mám bratra? Byl bych ho zlíbal už včera večer, jako jsem ho zlíbal teď.“

Nikolaj Petrovič chtěl cosi pronést, chtěl vstát a rozpřáhnout náruč... Arkadij mu padl kolem krku.

„Co je to? Zas už se objímáte?“ ozval se za nimi hlas Pavla Petroviče.

Otci i synu bylo stejně milé, že v té chvíli přišel; bývají dojemné situace, které má člověk rád co nejdřív za sebou.

„Čemu se tak divíš?“ vesele namítl Nikolaj Petrovič. „Dočkal jsem se Arkaši po takových letech... Od včerejška jsem se na něho nestačil vynadávat.“

„Já se vůbec nedivím,“ poznamenal Pavel Petrovič, „a nejsem dokonce proti tomu sám ho obejmout.“

Arkadij přistoupil ke strýci a znova pocítil na tvářích dotek jeho vonných knírů. Pavel Petrovič se posadil ke stolu. Byl v elegantním ranním šatu podle anglické módy; na hlavě se mu červenal malý fez. Tento fez a nedbale uvázaný nákrčník naznačovaly volnost venkovského života; ale tuhý límeček košile, sice ne bílé, nýbrž pěkně pestré, jak to u ranního úboru má být, tlačil do vyholené brady s obvyklou nelítostností.

„Kdepak je tvůj nový přítel?“ zeptal se Arkadije.

„Není doma; obyčejně brzy vstane a někam odejde. Hlavně si ho nemusíme všimnout, nepotrpí si na obřadnosti.“

„Ano, to je vidět.“ Pavel Petrovič si začal beze spěchu mazat chléb máslem. „Pobude u nás dlouho?“

„Jak se bude hodit. Zajel sem cestou k otci.“

„Kde žije jeho otec?“

„Zrovna v naší gubernii, asi osmdesát verst odsud. Má tam malý stateček. Byl dřív plukovním lékařem.“

„Vida, vida... Však jsem se pořád v duchu ptal, kde jsem jen slyšel to jméno Bazarov ... Nikolaji,

pamatuješ se, že v tatičkově divizi byl lékař Bazarov?“

„Tuším, že byl.“

„Jistě, jistě. Tak ten lékař je jeho otec. Hm!“ Pavel Petrovič hnul kníry. „Nu a sám pan Bazarov, co ten je vlastně zač?“ zeptal se pomalu a zřetelně.

„Co je zač Bazarov?“ Arkadij se pousmál. „Chcete, strýčínku, abych vám řekl, co on je vlastně zač?“

„Bud' tak laskav, synovečku.“

„Je to nihilista.“

„Jak?“ zeptal se Nikolaj Petrovič. Pavel Petrovič zvedl nůž s kouskem másla na konci čepele a zůstal bez hnutí.

„Je to nihilista,“ opakoval Arkadij.

„Nihilista,“ řekl Nikolaj Petrovič. „To pochází z latinského nihil, nic, pokud dovedu posoudit; to slovo tedy označuje člověka, který ... který nic neuznává?“

„Řekni, který k ničemu nemá úctu,“ dodal Pavel Petrovič a věnoval se zas máslu.

„Který na všechno pohlíží z kritického stanoviska,“ poznamenal Arkadij.

„A není to stejné?“ zeptal se Pavel Petrovič.

„Ne, to není stejné. Nihilista je člověk, který se nesklání před žádnou autoritou, který odmítá věřit na slovo v jakýkoli princip, ať je obklopen sebevětší úctou.“

„A co, tak je to dobře?“ přerušil ho Pavel Petrovič.

„Jak pro koho, strýčínku. Pro někoho je to dobře, a pro někoho velmi špatně.“

„Takhle tedy. No, jak vidím, tomu my nerozumíme. My, lidé ze staré školy, soudíme, že bez principů (Pavel Petrovič vyslovoval toto slovo měkce, po francouzsku, kdežto Arkadij naopak tvrdě, s přízvukem na první slabice), že bez principů, v něž člověk, jak říkáš, věří na slovo, se nedá udělat ani krok, nedá se ani dýchnout. Vouz avez changé tout cela, [To všechno jste změnili] dej vám pánbůh zdraví a generálskou hodnost, my se budeme jen s potěšením dívat, páni... jak je to?“

„Nihilisté,“ zřetelně odpověděl Arkadij.

„Ano. Dřív byli hegelisté, a teď jsou nihilisté. Uvidíme, jak budete žít v prázdnu, ve vzduchoprázdném prostoru; ale teď prosím tě, zazvoň, bratře Nikolaji Petroviči, je čas, abych vypil své kakao.“

Nikolaj Petrovič zazvonil a zavolal: „Duňašo!“ Místo Duňaši však přišla na terasu sama Fenička. Byla to mladá, asi tříadvacetiletá žena, celá bělouňká a měkounká, tmavovlasá a tmavooká, s rudými, dětsky plnými rtíky a jemnými ručkama. Měla úhledné kartounové šaty; s oblých ramen jí lehce splýval nový světle modrý šátek. Nesla velký pohár kakaa, postavila ho před Pavla Petroviče a celá se zarděla: horká krev se rozlila purpurovou vlnou pod tenkou pleť jejího hezkého obličej. Sklopila oči a zastavila se u stolu, zlehka se opírajíc o samé konečky prstů. Bylo jí patrně hanba, že přišla, ale zároveň jako by cítila, že měla právo přijít.

Pavel Petrovič přísně stáhl obočí a Nikolaj upadl do rozpaků.

„Buď zdráva, Feničko,“ zamumlal mezi zuby.

„Buďte zdrav,“ odpověděla tichým, ale jasným hlasem, pohlédla úkosem na Arkadije, jenž se na ni přátelsky usmíval, a tichounce odešla. Chodila trochu kolíbavě, i to jí však slušelo.

Na terase zavládlo na několik okamžiků mlčení. Pavel Petrovič upíjel svoje kakao a náhle zvedl hlavu.

„Teď nás navštíví také pan nihilista,“ řekl polohlasně.

Zahradou skutečně přicházel Bazarov a překračoval záhony. Plátěný plášť a kalhoty měl zablácené; popínavá bahenní rostlina se mu ovinula kolem dýnka starého kulatého klobouku; v pravé ruce držel menší pytlík, v němž se hýbalo cosi živého. Rychle se přiblížil k terase, kývl hlavou a řekl:

„Dobrý den, pánové. Promiňte, že jdu pozdě k čaji; hned se vrátím; musím jít zaopatřit místo těmhle zajatkyním.“

„Co to máte, pijavky?“ zeptal se Pavel Petrovič.

„Ne, žáby.“

„Vy je jíte nebo je pěstujete?“

„Na pokusy,“ lhostejně odpověděl Bazarov a odešel do domu.

„To on je bude pitvat,“ poznamenal Pavel Petrovič. „V principy nevěří, a v žáby věří.“

Arkadij pohlédl na strýce s politováním a Nikolaj Petrovič kradmo pokrčil ramenem. Sám Pavel Petrovič si uvědomil, že se mu vtip nepovedl, a rozhovořil se o hospodářství a o novém správci: včera si prý k němu přišel stěžovat, že dělník Foma „debužiruje“ a dělá si co chce. „je to takové nemehlo,“ řekl prý mimo jiné, „všude se protestoval co špatný člověk; pobude tu a s hloupostí odejde.“

/VI/

Bazarov se vrátil, přisedl ke stolu a začal chvatně pít čaj. Oba bratři naň mlčky hleděli, Arkadij pokukoval hned na otce, hned na strýce.

„Byl jste daleko?“ zeptal se konečně Nikolaj Petrovič.

„Máte tu takový močálek u osikového háje. Vyplašil jsem asi pět sluk; můžeš na ně jít, Arkadiji.“

„A vy nejste myslivec?“

„Ne.“

„Vy vlastně studujete fyziku?“ zeptal se zas Pavel Petrovič.

„Ano fyziku; a vůbec přírodní vědy.“

„Germáni prý měli v poslední době velké úspěchy v tomto oboru.“

„Ano, Němci jsou v tom našimi učiteli,“ nedbale odpověděl Bazarov.

Slova Germáni místo Němci použil Pavel Petrovič jako ironie, které si však nikdo nevšiml.

„Vy máte o Němcích tak dobré mínění?“ zeptal se Pavel Petrovič s vybranou zdvořilostí. Začínal být podrážděn. Jeho aristokratické cítění pohoršovala Bazarovova naprostá nenucenost. Ten ranhojičův syn se nejen neostýchal, ale odpovídal dokonce úsečně a nechotně a v jeho hlase zaznívalo cosi hrubého, skoro opovážlivého.

„Jejich učenci jsou zdatní hoši.“

„Tak, tak. Nu, a na ruské učence asi tak lichotivý názor nemáte?“

„Celkem ne.“

„To je velice chvályhodná kritičnost,“ řekl Pavel Petrovič, vzpřímil se a zaklonil hlavu. „Ale proč nám tedy Arkadij Nikolajevič před chvílí vyprávěl, že neuznáváte žádné autority? Nevěříte jim?“

„Proč bych je uznával? A čemu mám věřit? Když mi řeknou něco rozumného, souhlasím — to je to celé.“

„A Němci mluví vždycky rozumně?“ pokračoval Pavel Petrovič a zatvářil se tak nevšímavě, tak neúčastně, jako by nadobro zmizel v nějakých nadoblačných výšinách.

„Všichni ne,“ s krátkým zívnutím odpověděl Bazarov, jemuž se zřejmě nechtělo pokračovat ve zbytečném pření.

Pavel Petrovič se podíval na Arkadije, jako by mu chtěl říci: Tvůj přítel je ale náramně zdvořilý.

„Co se týče mne,“ začal zase s jistou námahou, „já jsem už takový, že Němce nemám v oblibě. O ruských Němcích ani nemluví: každý ví, co na nich je. Ale ani němečtí Němci se mi nelíbí. Tu a tam ještě ti dřívější; tenkrát měli, nu třeba Schillera, že ano, nebo Goetha... Bratr, ten je jim náramně nakloněn... Zato teď se mluví pořád jen o nějakých chemících a materialistech...“

„Pořádný chemik je dvacetkrát užitečnější než každý básník,“ vpadl Bazarov.

„Podívejme se,“ řekl Pavel Petrovič a maličko zvedl obočí, jako by usínal. „Vy tedy umění neuznáváte?“

„Umění vydělávat peníze, nebo vyléčit hemoroidy!“ zvolal Bazarov s pohrdlivým úsměškem.

„No prosím, prosím. Takhle ráčíte žertovat. To všechno tedy zavrhuje? Dejme tomu. Podle toho tedy věříte jedině ve vědu?“

„Už jsem si vám dovolil povědět, že nevěřím v nic; a co je to věda, věda vůbec? Jsou vědy, jako jsou řemesla a povolání, ale věda vůbec, ta přece neexistuje.“

„Velmi dobře, prosím. Nu a co se týče jiných, v běžném životě uznávaných zřízení, zaujímáte totéž negativní stanovisko?“

„Co je to, výslech?“

Pavel Petrovič lehce zbledl... Nikolaj Petrovič uznal za vhodné zasáhnout do rozmluvy.

„Někdy si s vámi o této věci podrobněji pohovoříme, milý Jevgeniji Vasiljeviči; poznáme váš názor a povíme i svůj. Já sám jsem velmi rád, že se zabýváte přírodními vědami. Slyšel jsem, že Liebigovi se podařily skvělé objevy stran hnojení polí. Můžete mi pomoci při mé agronomické práci, můžete mi dát nějakou užitečnou radu.“

„Jsem vám k službám, Nikolaji Petroviči; ale kdepak my a Liebig! Nejdřív člověk musí znát abecedu a pak se teprve může pustit do knihy, kdežto my ještě neviděli ani a.“

No, ty jsi, jak vidím, opravdu nihilista, pomyslel si Nikolaj Petrovič.

„Přesto dovolte, abych se na vás, bude-li třeba, obrátil,“ dodal nahlas. „A teď dovolte, bratře, je čas, abychom si promluvili se správcem.“

Pavel Petrovič vstal.

„Ano,“ řekl, na nikoho se nedívaje, „je to zlé, když člověk zůstane nějakých pět let na venkově, daleko od velkých duchů! Hned je z něho hotový hlupák. Snažíš se nezapomenout, čemu tě učili, a najednou bác! — ukáže se, že jsou to všechno nesmysly, říká se ti, že pořádní lidé na takové hlouposti už ani nepomyslí, a jsi prý zaostalý trumbera. Co se dá dělat! Mládež je asi opravdu chytřejší než my.“

Pavel Petrovič se pomalu obrátil na podpatcích a pomalu odcházel; Nikolaj Petrovič ho následoval.

„To je vždycky takový?“ zeptal se chladnokrevně Bazarov Arkadije, jakmile dveře za oběma bratry zapadly.

„Poslyš, Jevgeniji, jednal jsi s ním až příliš ostře,“ poznamenal Arkadij. „Urazil jsi ho.“

„No přece se s nimi nebudu mazlit, s těmi újezdními aristokraty! Vždyť je to všechno samolibost, zvyky salonních lvů, hejskovství. Ať třeba pokračuje ve svém působení v Petrohradě, když už je takhle založen... Ostatně ať si spánembohem dělá co chce! Našel jsem dost vzácný exemplář vodního brouka *dytiscus marginatus*, znáš ho? Ukážu ti ho.“

„Slíbil jsem, že ti povím jeho životní příběh,“ začal Arkadij.

„Příběh brouka?“

„No přestaň, Jevgeniji. Životní příběh mého strýce. Uvidíš, že není takový, jak si představuješ. Zaslouhuje spíš soucit než posměch.“

„Já se nehádám; ale co na něm pořád máš?“

„Člověk musí být spravedlivý, Jevgeniji.“

„Z čeho to plyne?“

„Ale ne, poslouchej...“

A Arkadij mu pověděl životní příběh svého strýce. Čtenář ho najde v následující kapitole.

/VII/

Pavel Petrovič Kirsanov byl vychováván nejdřív doma, podobně jako jeho mladší bratr Nikolaj, a pak v gardové kadetní škole. Od dětství vynikal neobyčejnou krásou; mimoto byl sebevědomý, trochu posměvačný a nějak žertovně popudlivý — nemohl se nelíbit.

Jakmile byl jmenován důstojníkem, začal se všude ukazovat. Lidé ho nosili na rukou, sám si také dopřával, ba všelijak vyváděl a naparoval se; i to mu však slušelo. Ženy po něm šlely a muži ho nazývali floutkem, ale vskrytu mu záviděli. Žil, jak už bylo řečeno, v jednom bytě s bratrem, jehož měl upřímně rád, ač se mu vůbec nepodobal. Nikolaj Petrovič pokulhával, měl drobné rysy, příjemné, ač trochu smutné, nevelké oči a měkké, řídké vlasy; rád zahálel, zato také rád četl a bál se společnosti. Pavel Petrovič netrval ani jeden večer doma, byl známý odvahou a obratností (přivedl kdysi mezi elegantní mládež do módy tělocvik) a přečetl všeho všudy pět šest francouzských knih. V osmadvaceti letech byl již kapitánem, a čekala ho skvělá kariéra. Náhle se vše změnilo.

V té době se v petrohradské společnosti občas objevovala žena, na niž se dosud nezapomnělo, kněžna R. Její muž byl dobře vychovaný a slušný, ale přihlouplý člověk, děti neměla. Jezdila nenadále do ciziny, nenadále se vracela a vůbec vedla podivný život. Platila za lehkomyšlnou koketu, náruživě se oddávala různým radovánkám, do úpadu tančila, smála se a žertovala s mladými muži, jejichž návštěvy přijímala před obědem v zešeřelém salónu, celé noci však plakávala a modlila se, nenalézala nikde klid a často až do rána těkala po pokoji, truchlivě lomíc rukama, nebo sedala celá bledá a studená nad žaltářem. Přicházelo ráno a znova se měnila ve společenskou dámu, zas jezdila po návštěvách, smála se, tlachala a takřka se vrhala na vše, co jí slibovalo sebemenší zábavu. Měla skvělou postavu; zlatově zbarvený a jako zlato těžký cop jí sahal

až pod kolena, ale za krasavici by ji nikdo neprohlásil; z celého obličeje měla krásné jedině oči, a vlastně ani ty ne — byly šedé a dost malé —, nýbrž jejich pohled: pronikavý a hluboký, bezstarostný až odvážný a zádumčivý až beznadějný — byl to záhadný pohled. Vyzařovalo z něho cosi zvláštního i ve chvílích, kdy její jazyk nejjalověji štěbetal. Oblékala se vybraně. Pavel Petrovič se s ní setkal na jednom plesu, zatančil s ní mazurku, při níž mu neřekla kloudného slova, a vášnivě se do ní zamiloval. Byl zvyklý vítězit a dosáhl svého cíle i u ní, ale snadný úspěch ho neochladil. Naopak, připoutal se ještě trýznivěji, ještě pevněji k této ženě, v níž, i když se oddávala nadobro, stále ještě jako by zůstávalo cosi tajemného a nedostupného, kam nikdo nemohl proniknout. Co se skrývalo v té duši, to ví bůh! Zdálo se, že je v moci nějakých záhadných, jí samé neznámých sil; zahrávaly si s ní jak chtěly, a její skrovný intelekt nedovedl zvládnout jejich rozmary. Všechno její počínání byla řada nesrovnalostí; jediné dopisy, které mohly vzbudit oprávněné podezření jejího manžela, napsala člověku, jenž jí byl téměř cizí, její láska však měla příchut' smutku: nesmála se již ani nežertovala s tím, jehož si vyvolila, a naslouchala mu a pohlížela naň nechápavě. Někdy, ponejvíc nenadále, přecházela tato nechápavost v chladnou hrůzu; tvářila se pak mrtvě a nepřístupně; zamykala se doma v ložnici, a když její panská přitiskla ucho k zámku, mohla slyšet její dušený vzlykot. Nejednou, když se po milostné schůzce vracel domů, Kirsanov cítil v srdci drásavou a trpkou nevoli, jaká v člověku propuká po rozhodném neúspěchu. Co vlastně ještě chci? ptal se v duchu, srdce však bolelo stále. Jednou jí daroval prsten se sfingou vyrytou do kamene.

„Co je to?“ zeptala se. „Sfinga?“

„Ano,“ odpověděl, „a ta sfinga jste vy.“

„Já?“ opáčila a pomalu zvedla svůj záhadný pohled. „Víte, že je to velice lichotivé?“ dodala s lehkým úsměvem a její oči se dívaly stále tak podivně.

Pavlu Petroviči bývalo těžko, i dokud ho kněžna R. milovala; když však k němu ochladla, a stalo se to dost brzy, div nezešílel. Trápil se a žárlil, nedával jí pokoj, všude za ní chodil; jeho neodbytné pronásledování ji omrzelo a odjela do ciziny. Přes prosby přátel a domluvy nadřízených odešel do výslužby a vydával se za kněžnou; asi čtyři roky strávil v cizích zemích, hned se tam za ní honil, hned ji zas úmyslně ztrácel z dohledu; styděl se před sebou, horšil se na svou nestatečnost... ale nic nepomáhalo, její podoba, ta nepochopitelná, takřka bezvýrazná, ale okouzlující podoba vnikla příliš hluboko do jeho duše. V Badenu se s ní jednou zase sblížil jako kdysi; zdálo se, že ho ještě nikdy nemilovala tak vášnivě... ale za měsíc už byl se vším konec: oheň naposledy vzplanul a navždy uhasí. Tušil nevyhnutelný rozchod a chtěl zůstat aspoň jejím přítelem, jako by přátelství s takovou ženou bylo možné... Potají odjela z Badenu a od té doby se Kirsanovu neustále vyhýbala. Vrátil se do Ruska a pokusil se žít starým životem, ale už se nedovedl vpravit do dřívějších poměrů. Toulal

se jako otrávený z místa na místo; jezdil ještě na návštěvy a zachovával všechny zvyky společenského člověka; mohl se pochlubit dvěma třemi novými vítězstvími, již však nečekal ani od sebe, ani od jiných nic zvláštního a nic nepodnikal. Zestárnul a zešedivěl; stalo se mu potřebou vysedávat večer v klubu, zlobně se nudit a lhotejně přít ve společnosti svobodných mužů, což je, jak známo, špatné znamení. Na ženění, rozumí se, ani nepomyslel. Tak uplynulo rychle, strašlivě rychle deset bezbarvých, neplodných let. Čas nikde tak neletí jako v Rusku; ve vězení prý letí ještě rychleji. Jednou při obědě v klubu se Pavel Petrovič dozvěděl o smrti kněžny R. Zemřela v Paříži ve stavu blízkém pomatenosti. Vstal od stolu a dlouho chodil po místnostech klubu, zastavuje se jako přimražen u hráčů karet, ale nevrátil se domů dřív než obvykle. Za nějakou dobu dostal obálku adresovanou na své jméno a našel v ní prsten, který kdysi dal kněžně. Sfingu křížem přeškrtna a vzkázala mu, že rozluštěním hádanky je kříž.

To se stalo počátkem roku osmačtyřicátého, právě v době, kdy Nikolaj Petrovič po úmrtí své ženy přijel do Petrohradu. Od chvíle, kdy se usadil ve vesnici, ho jeho bratr Pavel skoro neviděl: svatba Nikolaje Petroviče padla do prvních dnů po Pavlovu seznámení s kněžnou. Když se později vrátil z ciziny, vydal se k bratru Nikolaji s úmyslem pobýt u něho nějaké dva měsíce a potěšit se jeho štěstím, ale vydržel tam jenom týden. Rozdíl v situaci obou bratrů byl příliš velký. V osmačtyřicátém roce však byl tento rozdíl menší: Nikolaj Petrovič ztratil ženu, Pavel Petrovič ztratil své vzpomínky; po kněžnině smrti se na ni snažil nemyslet. Nikolaji však zůstalo vědomí správně prožitého života a syn mu rostl před očima. Naproti tomu Pavel, osamělý starý mládenec, vstupoval do neklidné, šeré doby, do doby lítosti podobné nadějím a nadějí podobných lítosti, kdy mládí minulo a stáří ještě nepřišlo.

Ta doba byla pro Pavla Petroviče těžší než pro kohokoli jiného: když ztratil svou minulost, ztratil vše.

„Do Marjina tě teď nezvu,“ řekl mu jednou bratr (pojmenoval tak vesnici na počest své ženy). „Nudil ses tam i za nebožky, a teď by ses tam myslím dlouhou chvílí usoužil.“

„Byl jsem tenkrát ještě hloupý a nepokojný,“ odpověděl Pavel Petrovič, „od té doby jsem se uklidnil, jestli jsem nezmoudřel. Teď jsem naopak odhodlán, když dovolíš, přistěhovat se k tobě navždy.“

Místo odpovědi ho Nikolaj Petrovič objal; od té rozmluvy však uběhlo půldruhého roku, než se Pavel Petrovič rozhodl uskutečnit svůj úmysl. Zato když se jednou ve vesnici usadil, už ji neopustil dokonce ani v těch třech zimách, které Nikolaj Petrovič strávil se synem v Petrohradě. Začal číst, poněvíc anglicky; vůbec si celý život zařídil po anglicku, zřídka se vídal se sousedy a jezdil jedině

na volby, kde většinou mlčel a jen občas zlobil a lekal statkáře ze staré školy liberálními výstřednostmi; s představiteli nové generace se nesbližoval. Jedni i druzí ho považovali za pyšného; a jedni i druzí si ho vážili pro jeho výborné, aristokratické způsoby a pro pověsti o jeho milostných úspěších; protože se krásně oblékal a vždy bydlel v nejlepším pokoji nejlepšího hotelu; protože vůbec dobře obědval a jednou dokonce poobědval s Wellingtonem [Wellington, Sir Arthur Wellesley (1769–1852), britský státník a vojevůdce, vítěz nad Napoleonem] u Ludvíka Filipa; [Ludvík XIX. (1773–1850), zemřel v exilu v Anglii] protože s sebou všude vozil pravý stříbrný necesér a cestovní vanu; protože voněl nějakým neobyčejným, nadmíru „ušlechtilým“ parfémem; protože mistrovsky hrál whist a vždy prohrával; konečně si ho vážili také pro jeho dokonalou čestnost. Dámy ho považovaly za okouzujícího melancholika, jenže on si dam nevšímal ...

„Tak vidíš, Jevgeniji,“ dodal Arkadij k svému vyprávění, „jak nesprávně strýce posuzuješ! Ani nemluví o tom, že nejednou otce zachránil z obtíží, dal mu všechny své peníze — asi nevíš, že se o statek nerozdělili —, ale každému rád pomůže a mimo jiné se vždycky zastává rolníků, třebaže se, když s některým mluví, ošklíbá a čichá kolínskou vodu...“

„To se ví, nervy,“ přerušil ho Bazarov.

„Možná, ale má opravdu dobré srdce. A vůbec není hloupý. Jaké mi jen dával užitečné rady... hlavně... hlavně co se týče poměru k ženám.“

„Aha! Svým mlíkem se spálil, tak fouká na cizí vodu. To známe!“

„No, zkrátka,“ pokračoval Arkadij, „byl hluboce nešťasten, to mi věř, a je to hanba jím pohrdat.“

„A kdo jím pohrdá?“ namítl Bazarov. „Ale přece jen bych řekl, že kdo vsadí celý život na kartu ženské lásky, a když mu tu kartu přebijí, zhroutí se a tak sejde, že už vůbec k ničemu není, takový člověk není mužský, ale sameček. Říkáš, že je nešťastný, a ty to můžeš vědět; ale všechna bláhovost z něho nevyšla. Jsem přesvědčen, že se docela vážně považuje za zdatného člověka, protože čte Galignouše a jednou za měsíc uchrání mužika před výpraskem.“

„A pamatuj na jeho výchovu, na dobu, ve které žil,“ poznamenal Arkadij.

„Na výchovu?“ opáčil Bazarov. „Každý člověk se musí vychovat sám, no třeba jako já kupříkladu... A co se týče doby, proč bych na ní závisel? Ať radši ona závisí na mně. Ne, hochu, to všechno je nevázanost, povrchnost! A co je to za tajemné vztahy mezi mužem a ženou? My fyziologové víme, jaké jsou to vztahy. Jen si prostuduj anatomii oka: kde by se tam vzal, jak ty říkáš, záhadný pohled? To je všechno romantika, žvást, shnilotina, umění. Pojďme se radši podívat na brouka.“

A oba přátelé zamířili do Bazarovova pokoje, kde se již usadily jakési medicínsko-chirurgické výpary, smíšené se zápachem laciného tabáku.

/VIII/

Pavel Petrovič se dlouho nezdržoval při bratrově rozmluvě se správcem, dlouhým, hubeným mužem se sladkým, neduživým hlasem a taškářskými očima, který na každou poznámku Nikolaje Petroviče odpovídal: „Inu ovšem, pane, to se rozumí prosím,“ a hleděl mužiky vyličít jako opilce a zloděje. Nedávno nově předělané hospodářství skřípalo jako nenamazané kolo, praštělo jako doma udělaný nábytek ze syrového dřeva. Nikolaj Petrovič neklesal na mysl, ale dost často vzdychal a zamýšlel se: uvědomoval si, že bez peněz to nepůjde, jenže skoro všechny své peníze už spotřeboval. Arkadij měl pravdu: Pavel Petrovič nejednou svému bratru vypomohl; když viděl, jak se snaží, láme si hlavu a přemýšlí, jak vyváznout z obtíží, Pavel Petrovič někdy pomalu poodešel k oknu, zastrčil ruce do kapes a zamumlal skrze zuby: „Mais je puis vous donner de l'argent,“ [Ale já ti mohu dát peníze] a dal mu; toho dne však sám nic neměl a raději odešel. Nepříjemnosti v hospodářství ho deprimovaly; zároveň mu pořád připadalo, že si Nikolaj Petrovič přes všechnu svou horlivost a pracovitost nepočíná správně; ale v čem Nikolaj Petrovič vlastně chybuje, to by nedovedl říci. Bratr není dost praktický, uvažoval pro sebe, lidé ho šidí. Nikolaj Petrovič měl naproti tomu o Pavlově praktičnosti nejlepší mínění a vždycky ho žádal o radu: „Já jsem tichý a slabý člověk, strávil jsem život na samotě,“ říkával, „kdežto tys nežil nadarmo tolik let mezi lidmi, ty je znáš a máš bystrý zrak.“ Když Pavel Petrovič slyšel takové řeči, jen se otáčel zády, ale bratrovo mínění nevyvracel.

Opustil Nikolaje Petroviče v kabinetě a dal se chodbou, oddělující přední část domu od zadní; když došel k nizounkým dveřím, váhavě se zastavil, zatahal se za kníry a zaklepal.

„Kdo je to? Vejděte,“ ozval se hlas Feniččin.

„To jsem já,“ odpověděl Pavel Petrovič a otevřel dveře.

Fenička seděla na židli s dítětem v náručí; teď vyskočila, odevzdala dítě děvčeti, to je okamžitě odneslo z pokoje a Fenička si chvatně upravila šátek.

„Odpusťte, jestli jsem vás vyrušil,“ začal Pavel Petrovič, nedívaje se na ni, „chtěl jsem vás jenom

poprosit... dneska se myslím posílá do města... řekněte, aby pro mne koupili zelený čaj.“

„Prosím,“ řekla Fenička, „kolik poroučíte koupit?“

„No, půl libry, to snad stačí. Ale vidím, že tu máte změnu,“ pokračoval, vrhnuv kolem sebe rychlý pohled, který se dotkl i Feniččina obličej. „Ty záclony,“ dodal, když viděl, že mu nerozumí.

„Ano prosím, záclony; daroval nám je Nikolaj Petrovič, ale jsou zde už dlouho.“

„Však jsem u vás taky dlouho nebyl. Teď to tu máte velmi hezké.“

„Z dobrotivosti Nikolaje Petroviče,“ zašeptala Fenička.

„Žije se vám tu líp než dříve v přístavku?“ zeptal se Pavel zdvořile, ale naprosto bez úsměvu.

„Ovšem, je to lepší, prosím.“

„Koho tam teď dali místo vás?“

„Teď jsou tam pradelny.“

„Ach tak.“

Pavel Petrovič zmlkl. Teď odejde, myslela si Fenička; ale neodcházel a stála před ním jako sloup, trochu pohybuje prsty.

„Proč jste dala odnést svého maličkého? Já mám děti rád, jen mi ho ukažte.“

Fenička se celá začervenala rozpakami a radostí. Pavla Petroviče se bála: skoro nikdy s ní nemluvil.

„Duňášo,“ zavolala, „přineste Mít'u! (Fenička každému v domě vykala.) Nebo počkejte, musíme mu dát šatečky.“

Zamířila ke dveřím.

„Vždyť je to jedno,“ poznamenal Pavel Petrovič.

„Hned jsem tady,“ odpověděla a hbitě odešla.

Pavel Petrovič osaměl a tentokrát se kolem sebe rozhlédl zvláště pozorně. Nízounký pokojík byl velmi čistý a útulný. Vonělo tam nedávno natřenou podlahou, heřmánkem a melisou. Podle stěn stály židle s lyrovitými opěradly; koupil je při tažení v Polsku ještě nebožtík generál; v jednom koutě byla postýlka s mušelinovým přehozem, vedle ní kovaná truhla s vypouklým víkem. V

protějším koutě hořela lampička před velkou tmavou ikonou Nikolaje Divotvorce; na světcových prsou viselo na rudé stužce, připevněné k svatozáři, drobounké porcelánové vajíčko; na oknech zeleně prosvítaly pečlivě převázané sklenice s loňskou zavařeninou. Na jejich papírové hořejšky napsala sama Fenička velkým písmem: angrešt; Nikolaj Petrovič jídal zvláště rád tuto zavařeninu. Od stropu visela na dlouhé šňůře klec s krátkoocasým čížkem; neustále štěbetal a poskakoval, klec se houpala a třásla, zrnka semence padala s lehkým klepotem na podlahu. Stěnu nad malým prádelníkem zdobily dost špatné fotografické podobizny Nikolaje Petroviče v různých polohách, zhotovené potulným umělcem, a naprosto nepodařená fotografie samé Feničky: nějaký obličej bez očí se nuceně usmíval v tmavém rámečku — víc se nedalo rozeznat; nad Feničkou se v burce hrozivě mračil na vzdálené kavkazské hory Jermolov a na čelo mu splýval hedvábný pantoflíček na špendlíky.

Uplynulo asi pět minut; v sousedním pokoji se ozýval šustot a šeptání. Pavel Petrovič vzal s prádelníku umaštěný, neúplný svazek Masalského Střelců, obrátil několik stránek... Dveře se otevřely a vešla Fenička s Mít'ou na ruce. Oblékla mu červenou košilku s prýmekem na límci, učesala ho a otřela mu obličej: funěl, trhal celým tělem a poškubával ručkama, jak to dělají všechny zdravé děti; ale parádní košilka na něho zřejmě působila: celá jeho baculatá postavička měla výraz spokojenosti. Fenička se i sama přičísala a přehodila si lepší šátek; ale mohla zůstat, jak byla. Což je na světě něco půvabnějšího než mladá, hezká matka se zdravým dítětem v náručí?

„To je ale cvalík,“ shovívavě usoudil Pavel Petrovič a polechtal Mít'ou na dvojité bradě špičkou dlouhého nehtu na svém ukazováku. Dítě upřelo pohled na čížka a zasmálo se.

„To je strýček,“ řekla Fenička; sklonila k němu tvář a lehce jím pohupovala; Duňaša zatím tichounce stavěla na okno zapáleného františka a podložila ho grošem.

„Kolik že je mu měsíců,“ zeptal se Pavel Petrovič.

„Šest měsíců; brzy mu teď půjde na sedmý, od jedenáctého.“

„Nebude to osmý, Fedosjo Nikolajevno?“ nesměle zasáhla Duňaša.

„Ne, sedmý; kdepak!“ Dítě se zase zasmálo, zadívalo se na truhlu a najednou popadlo matku všemi pěti prsty za nos a za rty. „Uličníku,“ řekla Fenička, neodvracejíc obličej od jeho prstů.

„Je podobný bratrovi,“ poznamenal Pavel Petrovič.

A komu jinému? pomyslela si Fenička.

„Ano,“ pokračoval, jako by mluvil sám k sobě, „nesporná podobnost.“

Pozorně, skoro smutně se podíval na Feničku.

„To je strýček,“ opakovala už šeptem.

„Vida! Pavle! Tak ty jsi tady!“ ozval se náhle hlas Nikolaje Petroviče.

Pavel Petrovič se chvatně obrátil a zamračil se: bratr však na něho hleděl tak radostně, tak vděčně, že nemohl jinak než mu odpovědět úsměvem.

„Máš znamenitého kloučka,“ řekl a podíval se na hodinky. „Já sem zaskočil kvůli čaji...“

Pavel Petrovič se zatvářil lhostejně a okamžitě odešel z pokoje. „Přišel sám od sebe?“ zeptal se Nikolaj Feničky.

„Ano prosím; zaklepal a vešel.“

„No a Arkaša už u tebe nebyl?“

„Nebyl. Nemám se přestěhovat do přístavku, Nikolaji Petroviči?“

„Proč to?“

„Myslím, jestli to nebude pro začátek lepší.“

„N... ne,“ nejistě odpověděl a sáhl si na čelo. „To se mělo dřív... Nazdar tlouštíku!“ ožil znenadání, přistoupil k dítěti a políbil je na tvář; pak se trochu shýbl a přitiskl rty k Feniččině ruce, bělající se jako mléko na Mít'ově červené košilce.

„Nikolaji Petroviči! Co to děláte?“ zašeptala a sklopila oči, pak je pomaličku zvedla... Když se jakoby kabonila a zároveň vlídně a trochu hloupě usmívala, byl výraz jejích očí okouzlující.

Nikolaj Petrovič se s Feničkou seznámil takto:

Jednou asi před třemi lety musel přenocovat v zájezdním hostinci ve vzdáleném újezdním městě. Překvapila ho příjemně čistota pokoje, který dostal, a čerstvé ložní prádlo. Nehospodaří tu snad Němka? napadlo ho. Ukázalo se však, že hostinská je Ruska, úpravně oblečená padesátnice s příjemným, rozumným obličejem a rozšafnou řečí. U čaje se s ní rozhovořil a velmi se mu zalíbila. Nikolaj Petrovič se tenkrát právě nastěhoval do své nové usedlosti (mirv2-rmr), a protože nechtěl zaměstnávat nevolníky, hledal nájemné lidi. Hostinská si stěžovala na malý počet cestujících a na

zlé časy; navrhl jí, aby k němu šla za hospodyni, a hostinská na to přistoupila. Muž jí dávno zemřel a zanechal jí jedinou dceru Feničku. Asi za čtrnáct dní Arina Savišna (tak se jmenovala nová hospodyně) dorazila s dcerkou do Marjina a usadila se v přístavku. Volba Nikolaje Petroviče se osvědčila. Arina zavedla v domě pořádek. O Feničce, které tenkrát bylo už přes sedmáct let, nikdo nemluvil a málokdo ji vídal: žila tiše a skromně, jen o nedělích si Nikolaj Petrovič všiml ve farním kostele někde stranou jemného profilu jejího obličej. Tak uplynulo přes rok.

Jednou ráno k němu Arina přišla do kabinetu, a když se jako obvykle hluboce uklonila, zeptala se ho, nemůže-li pomoci její dcerce, které padla do oka jiskra z pece. Nikolaj Petrovič se jako všichni peciválové zabýval léčením a dokonce si pořídil homeopatickou lékárničku. Okamžitě poručil Arině, aby nemocnou přivedla. Když se Fenička dozvěděla, že ji pán volá, dostala náramný strach, přece však následovala matku. Nikolaj Petrovič ji odvedl k oknu a vzal ji oběma rukama za hlavu. Důkladně si prohlédl její zrudlé, zanícené oko a předepsal jí obklad z roztoku, který hned sám připravil; pak roztrhal na kusy svůj kapesník a ukázal jí, jak má obklad přikládat. Fenička ho vyslechla a chtěla odejít. „Polib přece pánovi ruku, ty hloupinká,“ vyzvala ji Arina. Nikolaj Petrovič jí ruku nedal a z rozpaků ji sám políbil na skloněnou hlavu, na pěšinku. Feniččino oko se brzy zhojilo, avšak dojem, který učinila na Nikolaje Petroviče, tak rychle nepominul.

Pořád se mu zjevoval ten čistý, jemný, bázlivě zvednutý obličej; cítil v dlaních ty měkké vlasy, viděl ty nevinné, lehce pootevřené rty, za nimiž se na slunci vlhce třpytily perlové zoubky. Začal se na ni v kostele pozorněji dívat a snažil se s ní dávat do řeči. Nejdřív se před ním ostýchala, a když ho jednou navečer potkala na úzké pěšině, vyšlapané chodci přes žitné pole, zašla do vysokého, hustého žita, zarostlého pelyňkem a chrpami, jen aby mu nepřišla na oči. Zahlédl její hlavičku skrze zlatou síť klasů, z níž vyhlížela jako zvířátko, a vlídně na ni zavolal:

„Dobrý den, Feničko! Já nekoušu.“

„Dobrý den,“ odpovědělo děvče, ale zůstalo ve svém úkrytu.

Ponenáhlu mu začala zvykat, ale pořád ještě jí s ním nebyvalo volno; tu však její matka náhle zemřela na cholera. Kam se měla Fenička podít? Po matce zdědila lásku k pořádku, uvážlivost a rozšafnost; ale byla tak mladá, tak osamělá; Nikolaj Petrovič byl zas takový hodný a skromný... Dopovědět není třeba...

„Tak bratr k tobě jen tak přišel?“ vyptával se jí Nikolaj Petrovič. „Zaklepal a vešel?“

„Ano prosím.“

„No, to je dobře. Dej mi Mít'u, ať ho pohoupám.“

A Nikolaj Petrovič ho začal vyhazovat skoro až ke stropu k velkému potěšení děťátka a k nemalému znepokojení matky, která při každém jeho vzletnutí natahovala ruce k jeho obnaženým nožkám.

Pavel Petrovič se však vrátil do svého vkusného kabinetu se stěnami potaženými pěknými tapetami šedé barvy, se zbraněmi rozvěšenými na pestrém perském koberci, s ořechovým nábytkem, čalouněným tmavozeleným sametem, s renesanční knihovnou ze starého černého dubu, s bronzovými soškami na nádherném psacím stole, s krbem... Vrhł se na pohovku, založil ruce za hlavou a bez hnutí se takřka zoufale zadíval na strop. Snad chtěl i před stěnami utajit, co se děje s jeho obličejem, nebo ho vedl jiný důvod, ale vstal, spustil na oknech těžké záclony a zas padl na pohovku.

/IX/

Téhož dne se s Feničkou seznámil také Bazarov. Chodil s Arkadijem po zahradě a vykládal mu, proč se některé stromky, hlavně dubky, neujaly.

„Mělo by se tu vysázet víc stříbrných topolů a smrčků, taky třeba lipky a přidat jim dobrou prst'. Tuhle besídka se pěkně ujala,“ dodal, „poněvadž akát a šerík, to jsou chlapíci, nepotřebují péči. Vida! Někdo je tam.“

V besídce seděla Fenička s Duňášou a Mít'ou. Bazarov se zastavil a Arkadij Feničce pokynul jako starý známý.

„Kdo je to?“ zeptal se ho Bazarov, jakmile přešli. „Ta je pěkná!“

„O kom to mluvíš?“

„To je jasné o kom, pěkná je jenom jedna.“

Arkadij upadl trochu do rozpaků a stručně mu vysvětlil, kdo je Fenička.

„Aha!“ zvolal Bazarov. „Tvůj otec zřejmě nemá špatné gústo. Mně se tvůj otec namouduši líbí! Je

to chlapík. Ale musím se přece seznámit,“ dodal a obrátil se zpátky k besídce.

„Jevgeniji!“ polekaně za ním zavolal Arkadij. „Bud' proboha taktní!“

„Uklidni se,“ odpověděl Bazarov, „já jsem chlap mazaná, vyznám se ve světě.“

Když se přiblížil k Feničce, smekl čapku.

„Dovolte, abych se představil,“ začal se zdvořilou poklonou, „jsem přítel Arkadije Nikolajeviče a pokojný člověk.“

Fenička se nadzvedla z lavice a mlčky naň hleděla.

„To dítě je ale skvělé!“ pokračoval Bazarov. „Upokojte se, já ještě nikoho neuhranul. Cože má tak červené tváře? Lezou mu snad zoubky?“

„Ano prosím,“ odpověděla Fenička. „Čtyři zoubky mu už vylezly a teď mu zas napuchly dásně.“

„Ukažte... a nebojte se, já jsem lékař.“

Bazarov vzal dítě za ruku; k Feniččinu i Duňášinu údivu se nijak nezpěchovalo ani neleklo.

„Vidím, vidím ... To nic, všechno v pořádku: bude zubatý. Kdyby se něco dělo, řekněte mi. A sama jste zdráva?“

„Chvála bohu ano.“

„Nad to není. A vy?“ obrátil se k Duňáše.

Tato dívka byla v panském domě velmi vážná, zato za vraty smíšek, teď místo odpovědi jenom vyprskla.

„Tak výborně. Tady máte svého hrdinu.“

Fenička si dítě zase vzala.

„Jak u vás klidně seděl,“ poznamenala polohlasem.

„U mne jsou všechny děti klidné.“ odpověděl Bazarov, „znám takový fortel.“

„Děti cítí, kdo je má rád.“ usoudila Duňáša.

„To je pravda,“ přisvědčila Fenička, „třeba Mířa. ten by k druhému nešel na ruku ani za nic.“

„A ke mně by šel?“ zeptal se Arkadij; poslal chvíli opodál a teď přistoupil k besídce.

Lákal k sobě Mít'u, ten však zaklonil hlavu a dal se do křiku, což Feničku velmi zamrzelo.

„Někdy jindy, až si zvykne,“ shovívavě řekl Arkadij a oba přátelé odešli.

„Jakže se jmenuje?“ zeptal se Bazarov.

„Fenička... Fedosja,“ odpověděl Arkadij.

„A po otci? ... To se taky musí vědět.“

„Nikolajevna.“

„Bene. Líbí se mi od ní, že se příliš nestydí. Leckdo by ji třeba právě pro tohle odsuzoval. Takové nesmysly! Proč by se styděla? Je matkou a je to její právo.“

„Její právo to je,“ poznamenal Arkadij, „ale co se týče mého otce..“

„Je to i jeho právo,“ přerušil ho Bazarov.

„No to se mi nezdá.“

„Tak další malý dědic nám podle všeho není po chuti!“

„Že ti není hanba podkládat mi takové myšlenky!“ prudce se ohradil Arkadij. „Vytýkám otci něco jiného; myslím, že by se s ní měl oženit.“

„Koukejme se!“ klidně řekl Bazarov. „Takhle jsme velkomyslní! Příkládáš ještě význam sňatku, to jsem od tebe nečekal.“

Přátelé ušli několik kroků mlčky.

„Viděl jsem celé hospodářství tvého otce,“ začal zas Bazarov. „Dobytek je špatný a koně ztrhaní, stavení jsou taky nevalná a dělníci vypadají jako vyslovení lenoši; správce je buď hlupák, nebo taškář, to ještě pořádně nevím.“

„Ty jsi ale dneska přísný, Jevgeniji Vasiljeviči.“

„Hodní mužíčkové tvého otce rozhodopádně okradou. Znáš to pořekadlo: ruský mužik sežere i Pánaboha.“

„Začínám dávat za pravdu strýci,“ poznamenal Arkadij, „máš o Rusech opravdu špatné mínění.“

„To je toho! Na Rusovi je pěkné jedině to, že má o sobě prašpatné mínění. Důležité je, že dvakrát dvě jsou čtyři, a všechno ostatní jsou hlouposti.“

„I příroda jsou hlouposti?“ namítl Arkadij, dívaje se zamyšleně do dálky na pestrá pole, krásně osvětlená už klesajícím sluncem.

„V tom smyslu, jak ty ji chápeš, ano. Příroda není chrám, nýbrž dílna, a člověk je v ní dělníkem.“

V té chvíli k nim dolehly táhlé tóny violoncella. Kdosi hrál s citem, i když nezkušenou rukou Schubertovo Očekávání a líbezná melodie se sladce linula vzduchem.

„Co je to?“ užasl Bazarov.

„To je otec.“

„Tvůj otec hraje na cello?“

„Ano.“

„Ale kolik je tvému otci let?“

„Čtyřiačtyřicet.“

Bazarov se najednou hlasitě rozesmál.

„Čemupak se směješ?“

„Prosím tě! Člověku je čtyřiačtyřicet let, je pater familias [Hlava rodiny] a hraje v... ském újezdu na violoncello!“

Bazarov pokračoval v hlučném smíchu; avšak Arkadij se přes všechnu zbožnou úctu k svému učiteli tentokrát ani neusmál.

/X/

Uplynulo kolem čtrnácti dnů. Život v Marjinu šel svou cestou: Arkadij se oddával požitkům a Bazarov pracoval. Všichni v domě mu zvykli, zvykli jeho ledabylým způsobům i jeho stručné a úryvkovité řeči.

Zvlášť Fenička se s ním tak sblížila, že ho jednou v noci dala vzbudit: Mít'a dostal křeče. Bazarov přišel, jako obvykle trochu žertoval, trochu zíval, poseděl u ní nějaké dvě hodiny a dítěti pomohl. Zato Pavel Petrovič na něho z hloubi duše zanevřel: považoval ho za nafoukance, sprostáka, cynika a plebeje; vycítil, že si ho Bazarov neváží, ba že jím takřka pohrdá — jím, Pavlem Kirsanovem! Nikolaj Petrovič měl z mladého „nihilisty“ trochu nahnáno a pochyboval, že jeho vliv Arkadijovi prospívá. Ale rád mu naslouchal a přihlížel jeho fyzikálním a chemickým pokusům. Bazarov si přivezl mikroskop a celé hodiny se jím zabýval. Také sluhové si ho oblíbili, ač si je dobíral: viděli v něm přece jen svého člověka, a ne pána. Duňaša se s ním ráda chichtala, a když kolem něho běžela „jako křepelka“, významně po něm úkosem pokukovala. Petr, krajně ješitný a hloupý chlapík, věčně s nepřírozeně svraštělým čelem, člověk, jehož všechna cena záležela v tom, že se uctivě díval, po slabikách četl a často si kartáčkoval krátký kabátek, i ten se vlídně zašklebil a vyjasnil obličej, jakmile si ho Bazarov všiml; kluci z čeledi běhali za „doctorem“ jako psíci. Nerad ho měl jen starý Prokofjič, mračil se, když mu u stolu podával jídla, nazýval ho rasem a švindlířem a tvrdil o něm, že se svými licousy pýchou neví, kde mu zadek sedí. Prokofjič byl svým způsobem stejný aristokrat jako Pavel Petrovič.

Nastala nejlepší doba roku, první červnové dny. Počasí bylo nádherné; pravda, z dálky zas hrozila cholera, ale obyvatelé ... ské gubernie jejím návštěvám už zvykli. Bazarov velmi časně vstával a chodil nějaké dvě tři versty daleko, a ne na procházku, procházky bez účelu totiž nemohl vystát, nýbrž sbírat byliny a hmyz. Někdy s sebou bral Arkadije. Na zpáteční cestě mezi nimi obyčejně docházelo ke sporu, v němž Arkadij býval zpravidla poražen, ač mluvil víc než jeho přítel.

Jednou se nějak dlouho zdrželi. Nikolaj Petrovič jim vyšel naproti do zahrady, a když míjel besídku, uslyšel pojednou rychlé kroky a hlasy obou mladíků. Šli po druhé straně besídky a nemohli ho vidět.

„Ty otce dost neznáš,“ řekl Arkadij.

Nikolaj Petrovič zůstal tiše stát.

„Tvůj otec je dobrák, ale už má vyslouženo, jeho písnička je dozpívána.

Nikolaj Petrovič napjal sluch... Arkadij neodpovídal.

Muž, který „měl vyslouženo“, ještě asi dvě minuty nehybně postál a pomalu se odbelhal domů.

„Především koukám, a on čte Puškina,“ pokračoval zatím Bazarov. „Vysvětli mi, prosím tě, že to k ničemu není. Vždyť už není klouček, má čas, aby takových nesmyslů nechal. A že ho to nemrzí, být

v nynější době romantikem! Dej mu ke čtení něco pořádného.“

„Co bych mu tak dal?“ zeptal se Arkadij.

„No, já myslím, že pro začátek Büchnerův Stoff und Kraft.“ [Büchner Ludwig: Hmota a síla (1824–1899); bouře vyvolaná jeho dílem ho přinutila vzdát se docentury]

„Taky myslím,“ souhlasil Arkadij, „Stoff und Kraft je psáno přístupným jazykem...“

„Tak vidíš,“ vykládal téhož dne Nikolaj Petrovič svému bratru, u něhož seděl v kabinetě, „my dva prý jsme už jenom vysloužilci, naše písnička je dozpívána. Nu, Bazarov má možná i pravdu; ale jedno mě mrzí, k tomu se přiznávám: doufal jsem, že se právě teď důvěrně a přátelsky sblížím s Arkadijem, a vypadá to tak, že jsem zůstal pozadu, kdežto on pokročil dopředu, takže se už nemůžeme dorozumět.“

„Jak to, že pokročil dopředu? A čím se od nás tak náramně liší?“ netrpělivě zvolal Pavel Petrovič.

„To mu všechno vtloukl do hlavy ten signor, ten nihilista. Toho felčárka nenávidím; podle mého mínění je to prostě šarlatán a jsem přesvědčen, že se všemi svými žábami nepokročil daleko ani ve fyzice.“

„Ne, bratře, to neříkej. Bazarov je chytrý a zná svou věc.“

„A ta protivná samolibost,“ vpadl zas Pavel Petrovič.

„Ano,“ připustil Nikolaj Petrovič, „je samolibý. Ale to asi jinak nejde. Jenže jednu věc nechápu. Řekl bych, že dělám všechno, abych nezůstal za naší dobou: postaral jsem se o mužiky, zařídil si statek, takže mi po celé gubernii dokonce říkají rudý; čtu, učím se, hledím vůbec vyhovět soudobým požadavkům, ale oni řeknou, že má písnička je dozpívána. Tak nevím, bratře, začínám sám myslet, že je opravdu dozpívána.“

„Proč to?“

„Tak ti to povím. Dnes sedím a čtu si Puškina... Vzpomínám si, že jsem nalistoval Cikány... Najednou ke mně přijde Arkadij a s výrazem takového vlídného politování mi pomaloučku jako dítěti knihu vezme a položí přede mne jinou, německou... usmál se a odešel a Puškina odnesl.“

„Podívejme se! A jakou knihu ti dal?“

„Tuhle.“

A Nikolaj Petrovič vytáhl z kapsy v šosu přeslavnou Büchnerovu brožuru v devátém vydání.

Pavel Petrovič si ji chvíli přendával v rukou.

„Hm!“ zabručel, Arkadij Nikolajevič se stará o tvou výchovu. A co, zkoušels ji číst?“

„Zkoušel.“

„No a co?“

„Buďto jsem hloupý, nebo je to všechno žvást. Nejspíš jsem hloupý.“

„Německy jsi přece nezapomněl?“ zeptal se Pavel Petrovič.

„Ne, německy rozumím.“

Pavel Petrovič si zas přendal knihu v rukou a úkosem pohlédl na bratra. Oba chvíli mlčeli.

„Abych nezapomněl,“ začal Nikolaj Petrovič zřejmě s úmyslem mluvit o něčem jiném, „dostal jsem dopis od Koljazina.“

„Od Matveje Iljiče?“

„Ano. Přijel do *** na revizi gubernie. Stal se teď velkým zvířetem a píše mi, že se s námi chce po příbuzensku sejít; zve nás dva a Arkadije do města.“

„Pojedeš?“ zeptal se Pavel Petrovič.

„Ne. A ty?“

„Ani já nepojedu. Nejsem na to zvědav, vláčet se pro nic za nic padesát verst. Mathieu se nám chce ukázat v celé své slávě; ať jde k čertu! Může mít dost gubernského podkuřování, bez našeho se už obejde. A to je toho, tajný rada. Kdybych byl sloužil dál a táhl ten hloupý chomout, tak jsem dnes generálním pobočníkem. A mimoto máme oba vyslouženo.“

„Ano, bratře; vidím, že je načase objednat rakev a složit ručičky křížem na prsou,“ poznamenal s povzdechem Nikolaj Petrovič.

„Nu, já se tak rychle nevzdám,“ zamumlal jeho bratr. „S tím felčarem se ještě střetnu, tuším to.“

Ke střetnutí došlo téhož dne u večerního čaje. Pavel Petrovič přišel do salónu už připraven k boji, podrážděn a odhodlán. Čekal jen na záminku, aby udeřil na nepřítele, záminka se však dlouho

nenaskytovala. Bazarov v přítomnosti „staroušků Kirsanovových“ (tak říkal oběma bratrům) vůbec málo mluvil a ten večer se necítil ve své míře, takže mlčky pil šálek za šálkem. Pavel Petrovič jen hořel netrpělivostí; jeho přání se konečně splnilo.

Přišla řeč na jednoho ze sousedních statkářů; „neřád, sešlý aristokrát“, poznamenal lhostejně Bazarov, jenž se s ním setkal v Petrohradě.

„Dovolte, abych se vás zeptal,“ začal Pavel Petrovič a rty se mu zatřásl, „podle vašich názorů slova ‚neřád‘ a ‚aristokrat‘ znamenají totéž?“

„Řekl jsem ‚sešlý aristokrát‘,“ namítl Bazarov a líně upil čaje.

„Ano prosím; domnívám se však, že máte o aristokratech stejné mínění jako o sešlých aristokrátích. Považuji za svou povinnost oznámit vám, že toto mínění nesdílím. Troufám si říci, že mě lidé znají jako liberála a přítele pokroku; ale právě proto si vážím aristokratů — těch skutečných. Pomyslete, vážený pane (při těch slovech Bazarov pohlédl na Pavla Petroviče), pomyslete, vážený pane,“ opakoval rozhořčeně, „na anglické aristokraty. Nevzdávají se nejmenší částčky svých práv, a proto mají úctu k právům jiných; požadují plnění povinností, na něž mají nárok, a proto sami plní své povinnosti. Aristokracie dala Anglii svobodu a udržuje ji.“

„Tu písničku jsme slyšeli mnohokrát,“ namítl Bazarov, „ale co tím chcete dokázat?“

„Tímdlec chci dokázat, vážený pane (když byl Pavel Petrovič rozzloben, úmyslně říkal ‚tímdlec‘ a ‚todlec‘, ač dobře věděl, že korektní jazyk taková slova nepřipouští. Toto podivínství bylo pozůstatkem doby Alexandrovy. Tehdejší magnáti říkali za vzácných příležitostí, kdy mluvili svou mateřštinou, někteří todlec, jiní todlenc, my jsme, víme, Rusové od kosti, ale zároveň jsme velmoži a můžeme si to dovolit, pohrdat školskými pravidly), tímdlec chci dokázat, že beze smyslu pro vlastní důstojnost, bez úcty k sobě samému — a u aristokrata je toto cítění vyvinuto — chybí spolehlivý základ společenské... bien public... společenské budovy [Obecného prospěchu]. Osobnost, vážený pane, je to nejdůležitější; lidská osobnost musí být pevná jako skála, protože na ní se všechno staví. Vím velmi dobře, že ráčíte považovat za směšné mé zvyky, mé oblékání, zkrátka mou péči o zevnějšek, ale to všechno vyplývá ze sebeúcty, ze smyslu pro povinnost, ano prosím, ano, pro povinnost. Žiju ve vesnici, na samotě, ale nezadávám si, vážím si v sobě člověka.“

„Dovolte, Pavle Petroviči,“ ozval se Bazarov, „máte k sobě tedy úctu a sedíte s rukama v klíně; jakýpak je z toho prospěch pro bien public? Kdybyste k sobě neměl úctu, dělal byste totéž.“

Pavel Petrovič zbledl.

„To je úplně jiná otázka. A vůbec se mi nehodí vysvětlovat vám teď, proč sedím s rukama v klíně, jak se ráčíte vyjadřovat. Chci jen říci, že aristokratismus je princip, a bez principů mohou v naší době žít jedině lidé nemorální nebo povrchní. Řekl jsem to Arkadijovi nazítří po jeho příjezdu a teď to opakuji vám. Není to tak, Nikolaji?“

Nikolaj Petrovič přikývl.

„Aristokratismus, liberalismus, pokrok, principy,“ pokračoval zatím Bazarov, „takových cizích... a zbytečných slov! Ruský člověk je vůbec nepotřebuje.“

„A co tedy podle vás potřebuje? Jak vás poslouchám, existovali bychom mimo lidstvo, mimo jeho zákony. Logika dějin přece žádá...“

„Nač je nám ta logika? Obejdeme se i bez ní.“

„Jak to?“

„Inu doufám, že nepotřebujete logiku, abyste si dal do úst kousek chleba, když máte hlad. Kampak s takovými abstrakcemi!“

Pavel Petrovič rozpřáhl ruce.

„Pak vám ale nerozumím. Urážíte ruský národ. Nechápu, jak je možné neuznávat principy, zásady! Podle čeho tedy jednáte?“

„Říkal jsem vám už, strýčku, že neuznáváme autority,“ zasáhl Arkadij.

„Jednáme podle toho, co považujeme za prospěšné,“ dodal Bazarov. „V nynější době je nejprospěšnější popírat, tak popíráme.“

„Všechno?“

„Všechno.“

„Jakže? Nejen umění, poezii... ale i... děsím se to vyslovit ...“

„Všechno,“ opakoval Bazarov s nepopsatelným klidem.

Pavel Petrovič se na něho upřeně zadíval. Tohle nečekal a Arkadij se dokonce začervenal radostí.

„Ale dovolte,“ ozval se Nikolaj Petrovič. „Vy všechno popíráte, nebo přesněji řečeno, všechno boříte... Ale vždyť je nutno také budovat.“

„To už není naše věc... Nejdřív se musí uvolnit místo.“

„Soudobé poměry to vyžadují,“ důstojně dodal Arkadij, „a jsme povinni ty požadavky splnit, nemáme právo oddávat se ukájení osobního sobectví.“

Tato poslední věta se Bazarovu zřejmě nelíbila; čísel z ní filosofie, to jest romantismus, neboť Bazarov i filosofii nazýval romantismem, avšak nepovažoval za nutné slova svého mladého žáka vyvracet.

„Ne, ne!“ zvolal v náhlém vzplanutí Pavel Petrovič. „Nechci věřit, že vy, pánové, skutečně znáte ruský lid, že jste představitelé jeho potřeb, jeho usilování! Ne, ruský lid není takový, jak si představujete. Hluboce si váží tradic, je patriarchální, nemůže žít bez víry...“

„V tom vám nebudu odporovat,“ přerušil ho Bazarov, „jsem dokonce ochoten uznat, že v této věci máte pravdu.“

„Ale mám-li pravdu ...“

„Přece jen to nic nedokazuje.“

„Ovšemže to nic nedokazuje,“ opakoval Arkadij s jistotou zkušeného šachisty, který předem tušil napohled nebezpečný tah protivníkův, a proto není nijak zaražen.

„Jak to, že to nic nedokazuje?“ zabručel udivený Pavel Petrovič. „Podle toho tedy jdete proti svému lidu?“

„A co když třeba ano?“ zvolal Bazarov. „Lid má za to, že když hřmí, projíždí se po nebi prorok Eliáš ve svém voze. A co já? Mám s tím souhlasit? Ještě k tomu je to ruský lid, a což já sám nejsem Rus?“

„Ne, podle toho, co jste právě řekl, nejste Rus! Já vás nemohu uznat za Rusa.“

„Můj děd oral ruskou půdu,“ s povýšenou pýchou odpověděl Bazarov. „Zeptejte se kteréhokoli z vašich vlastních mužiků, koho z nás dvou spíš uznává za svého rodáka, jestli vás, nebo mne. Vždyť s ním neumíte ani promluvit.“

„Vy s ním mluvíte a zároveň jím pohrdáte.“

„A co když pohrdání zasluhuje? Odsuzujete mé názory, ale kdo vám řekl, že jsou u mne dílem náhody a že nevyplýnou právě z toho národního ducha, který tak usilovně hájíte?“

„Bodejt'! Náramně potřebujeme nihilisty!“

„Jestli je potřebujeme nebo ne, to my nerozhodneme. Vždyť i vy se považujete za užitečného.“

„Pánové, pánové, prosím vás, žádné osobní narážky!“ zvolal Nikolaj Petrovič a nadzvedl se.

Pavel Petrovič se usmál, položil ruku bratrovi na rameno a přiměl ho, aby se zas posadil.

„Neznepokojuj se,“ řekl. „Nezapomenu se právě proto, že mám cit pro vlastní důstojnost, cit, který si tak zle dobírá pan ... pan doktor. Dovolte,“ obrátil se znova k Bazarovu, „myslíte snad, že vaše učení je něco nového? To je mylné mínění. Materialismus, který hlásáte, byl už nejednou v módě a vždy se ukázalo, že je neudržitelný..“

„Zas cizí slovo!“ vpadl Bazarov. Začínal být rozzloben a jeho obličej nabýval jakési hrubé, měděné barvy. „Za prvé nic nehlásáme; to nemáme ve zvyku..“

„A co děláte?“

„To vám povím, co děláme. Dřív, ještě nedávno, jsme říkali, že naši úředníci berou úplatky, že nemáme ani silnice, ani obchod, ani pořádné soudy..“

„No ano, ano, jste odhalovatelé, tak se tomu myslím říká. S mnoha vašimi odhaleními také souhlasím, ale ...“

„Ale pak jsme se dovtípili, že žvanit o našich svízelných a bolestech, pořád jen žvanit, nestojí za tu námahu, že to vede jedině ke zploštění a doktrinářství; uviděli jsme, že ani naše moudré hlavy, takzvaní pokrokaři a odhalovatelé, k ničemu nejsou, že se zabýváme nesmysly, vykládáme o nějakém umění, neuvědomělé tvorbě, o parlamentarismu, o advokacii a čert ví o čem, zatímco běží o vezdejší chléb, zatímco nás rdousí nejhrubší pověřivost, zatímco všechny naše akciové společnosti krachují jedině proto, že nemáme dost poctivých lidí, a sama svoboda, kterou vláda chystá, nám stěží půjde k duhu, poněvadž náš mužik rád okrade sám sebe, jen aby se v putyce opil.“

„Tak,“ vpadl Pavel Petrovič, „tak: to všechno jste poznali a rozhodli jste se sami do ničeho se vážně nepouštět.“

„A rozhodli jsme se do ničeho se nepouštět,“ zamračeně opakoval Bazarov.

Najednou se dohrál sám na sebe, že se před tím milostpánem tak zeširoka rozhovořil.

„A jenom nadávat?“

„A nadávat.“

„A tomu se říká nihilismus?“

„A tomu se říká nihilismus,“ opakoval zas Bazarov, tentokrát zvlášť drze.

Pavel Petrovič lehce přimhouřil oči.

„Takhle tedy!“ řekl podivně klidným hlasem. „Nihilismus má přemoci všechno soužení a vy, vy jste naši osvoboditelé a hrdinové. A proč přitom trháte jiné, třeba právě ty odhalovatele? Což vy nežvaníte stejně jako všichni?“

„Nejsme svatí, ale tenhle hřích na svědomí nemáme,“ procedil Bazarov skrze zuby.

„Tak co? Jednáte snad? Chystáte se jednat?“

Bazarov neodpovídal. Pavel Petrovič sebou zrovna trhl, avšak hned se přemohl.

„Hm...! Jednat, bořit...“ pokračoval. „Jenže jakpak můžete bořit, když ani nevíte proč?“

„Boříme, protože jsme síla,“ podotkl Arkadij.

Pavel Petrovič pohlédl na svého synovce a usmál se.

„Ano, síla, a ta neskládá účty,“ dodal Arkadij a vzpřimil se.

„Nešťastníku!“ zaúpěl Pavel Petrovič; vůbec už se nemohl déle udržet. „Kdyby sis aspoň uvědomil, co vlastně v Rusku podporuješ svým nechutným výrokem! Ne, to by i anděla připravilo o trpělivost! Síla! I v divokém Kalmykovi a Mongolovi je síla, ale co z ní máme? Nám je drahá civilizace, ano prosím, ano, vážený pane; nám jsou drahé její plody. A neříkejte mi, že ty plody jsou bezvýznamné: poslední pisálek, un barbouilleur, [Malířský mazal] pianista v dupárně, který dostává pět kopejek za večer, i ti jsou užitečnější než vy, protože jsou to představitelé civilizace, a ne hrubé mongolské síly! Myslíte, že jste pokrokoví, a zatím patříte do kalmycké kubitky! Síla! A uvědomte si konečně, páni silní, že je vás všeho všudy pět a půl, a těch druhých milióny: ti vám nedovolí pošlapávat jejich nejsvětější přesvědčení a rozdrťí vás!“

„jestli nás rozdrťí, tak nám to patří,“ řekl Bazarov, „ale je to ještě na háčkách. Není nás tak málo, jak se domníváte.“

„Cože? Vy si opravdu troufáte obstát, obstát proti všemu lidu?“

„Moskva shořela od malé svíčky, to víte,“ odpověděl Bazarov.

„Tak, tak. Nejdřív skoro ďábelská pýcha, pak výsměch.

V tomhle si prosím libuje mládež, tomuhle se poddávají nezkušená srdce kloučků! Podívejte se, jeden z nich sedí vedle vás, div se k vám nemodlí, můžete mít radost. (Arkadij se odvrátil a zamračil.) A ta nákaza se už rozšířila daleko. Slyšel jsem, že v Římě naši malíři do Vatikánu ani nepáchnou. Raffaela div nemají za hlupáka, protože prý je to autorita; ale sami jsou bezmocní a neplodní až hanba, sami nemají víc fantazie, než stačí na Dívku u pramene, a nevadí jim to! A namalována je ta dívka mizerně. Podle vás jsou to chlapíci, vidíte?“

„Podle mne,“ namítl Bazarov, „nestojí Raffael za zlámanou grešli, a oni nejsou o nic lepší.“

„Bravo, bravo! Poslouchej, Arkadiji... takhle se musí vyjadřovat soudobí mladí lidé! A jak by taky nešli za vámi? Dřív se mladíci museli učit; nechtěli být považováni za ignoranty, tak se volky nevolky snažili. Ale teď stačí, když si řeknou: Všechno na světě jsou nesmysly! A věc je vyřízena. Mladíci se velice zaradovali. A skutečně, dřív byli zkrátka vrtáci, a teď jsou z nich najednou prostě nihilisté.“

„Nu, teď vám ten vychvalovaný cit pro vlastní důstojnost selhal,“ flegmaticky poznamenal Bazarov, kdežto Arkadij se celý zapálil a zablýskal očima. „Náš spor zašel příliš daleko... Snad bude lépe ho ukončit. Budu ochoten s vámi souhlasit, až mi uvedete aspoň jedno zřízení v našem nynějším rodinném nebo společenském životě, které by nežádalo úplné a nelítostné odsouzení.“

„Takových zřízení vám uvedu milióny,“ zvolal Pavel Petrovič, „milióny! Hned třeba kupříkladu občinu.“

Bazarovovy rty se zkřivily chladným úsměvem.

„Nu, co se týče občin,“ řekl, „pohovořte si raději s panem bratrem. Poznal teď, tuším, v praxi, co je to občina, společné ručení, abstinence a podobné věcičky.“

„A co rodina, přece rodina, jakou vidíme u našich rolníků!“ křikl Pavel Petrovič.

„Myslím, že bude pro vás samého lépe ani tento útvar podrobně nezkuumat. Neslyšel jste o ‚snacháčích‘? [Mužici žijící v pohlavním styku se snachou] Poslechněte mě, Pavle Petroviči, a dopřejte si lhůtu nějakých dvou dnů, takhle najednou sotva něco najdete. Proberte všechny naše stavy a o každém trochu přemýšlejte, zatímco my s Arkadijem budeme ...

„Všemu se posmívat,“ vpadl Pavel Petrovič.

„Ne, řezat žáby. Pojd', Arkadiji; na shledanou, pánové!“

Oba přátelé odešli. Bratři osaměli a nejdřív po sobě jen pokukovali.

„Tady máte,“ začal konečně Pavel Petrovič, „tady máte dnešní mládež! Tady je máte — naše nástupce!“

„Nástupce,“ s teskným povzdechem opakoval Nikolaj Petrovič. Po celou dobu sporu seděl jako na trní a jen kradmo bolestně pohlížel na Arkadije. „Víš, nač jsem si vzpomněl, bratře? Jednou jsem se pohádal s nebožkou maminkou: křičela, nechtěla mě vyslechnout... Nakonec jsem jí řekl, že mi nemůže rozumět, protože patříme k dvěma různým generacím. Hrozně se urazila a já jsem si řekl: Co mám dělat? Ta pilulka je hořká, ale musí se spolknout. Tak teď přišla řada na nás a naši nástupci nám mohou říci: Vy nejste z naší generace, spolkněte tu pilulku.“

„Ty jsi až příliš shovívavý a skromný,“ namítl Pavel Petrovič, „já jsem naproti tomu přesvědčen, že my dva máme mnohem víc pravdy než ti panáčkové, ač se možná vyjadřujeme trochu zastaralým jazykem, vieilli, a nemáme to drzé sebevědomí... A jak je ta nynější mládež nafoukaná! Zeptáš se některého: jaké chcete víno, červené nebo bílé? Dávám přednost červenému! odpoví ti basem a tváří se tak důležitě, jako by na něho v tu chvíli koukal celý svět...“

„Nepřejete si ještě čaj?“ zeptala se Fenička; nahlédla do dveří, ale dokud se v salónu ozývaly hádavé hlasy, neodvažovala se vejít.

„Ne, můžeš dát odnést samovar,“ odpověděl Nikolaj Petrovič a vstal, aby jí šel naproti. Pavel Petrovič mu úsečně řekl bon soir - [Dobrou noc] a odešel do svého kabinetu.

/XI/

Půl hodiny nato se Nikolaj Petrovič vydal na zahradu, do své oblíbené besídky. Zmocnily se ho smutné myšlenky. Poprvé si jasně uvědomil, že se mu syn odcizil; tušil, že toto odcizení se bude den za dnem prohlubovat. Marně tedy vysedával v zimě v Petrohradě celé dny nad nejnovějšími spisy; marně naslouchával hovoru mladých mužů; marně se radoval, když se mu někdy podařilo prohodit do jejich bouřlivých řečí i vlastní slovo. Bratr říká, že máme pravdu, uvažoval, a nechám-li stranou všechnu samolibost, zdá se i mně, že jsou dál od pravdy než my, ale zároveň cítím, že mají něco, co my nemáme, nějakou výhodu proti nám... Mládí? Ne, to není jen mládí. Nezáleží ta

výhoda v tom, že je v nich méně zbytků panskosti než v nás?

Nikolaj Petrovič svěsil hlavu a přešel si rukou po obličeji.

Ale odmítat poezii? pomyslel si zas; nemít rád umění, přírodu...

A rozhlédl se kolem, jako by hleděl pochopit, jak je možno nemít rád přírodu. Už se smrákalo, slunce zašlo za osikový hájek, ležící asi půl versty od zahrady, a jeho stín se táhl donekonečna přes nehybná pole. Mužiček jel drobným klusem na bílém koníku po tmavé, úzké pěšině těsně podle háje; bylo ho celého jasně vidět, celého až po záplatu na rameně, třebaže jel ve stínu; koníkovy nohy se míhaly s příjemnou zřetelností. Sluneční paprsky vnikaly od západu do háje, prodíraly se houštím a zalévaly pňe osik tak teplým světlem, že se podobaly pňům borovic, jejich listoví se skoro modralo a nad ním se klenulo světle modré nebe, sotva zruměněné červánky. Vlaštovky létaly vysoko; vítr docela utichl; opožděné včely líně a ospale bzučely na šeříkových květech; sloup mušek vířil nad osamělou, daleko sahající větévkou. Jak je krásně, bože můj! pomyslel si Nikolaj Petrovič a na okamžik mu přišly na jazyk milované verše; vzpomněl si na Arkadije, na Stoff und Kraft — a zmlkl, ale seděl dál, oddával se dál truchlivé a blaživé hře osamělých myšlenek. Rád si zasníl; venkovský život v něm vypěstoval tuto schopnost. Je to tak dávno, co stejně snil, když čekal na syna v malém zájezdním hostinci? Od té doby už došlo ke změně, už se vyhranily tenkrát ještě nejasné vztahy... a jak! Vyvstala před ním zas nebožka jeho žena, avšak ne taková, jak ji znal mnoho let, ne jako starostlivá hospodyně, nýbrž jako štíhlouňka dívka s nevinně zkoumavým pohledem a pevně utaženým copem nad dětskou šíjí. Vzpomněl si, jak ji poprvé spatřil. Byl tenkrát ještě student. Potkal ji na schodech k svému bytu a nedopatřením do ní vrazil; obrátil se, chtěl se omluvit, dokázal však jen zamumlat: „Pardon, monsieur“; naklonila hlavu, usmála se a náhle se jakoby lekla a dala do běhu, ale v zatáčce schodů naň rychle pohlédla, zvážněla a zarděla se. A pak první nesmělé návštěvy, napůl slova, napůl úsměvy a rozpaky a smutky a vzplanutí a nakonec ta bezdechá radost... Kam to všechno prchlo? Stala se jeho ženou a byl šťastný jako málokdo na světě... Ale proč by ty slastné první chvíle, uvažoval, proč by neměly žít věčným, neumírajícím životem?

Nesnažil se ujasnit si svou myšlenku, cítil však, že by rád zadržel tu blaženou dobu něčím silnějším, než je paměť, že by rád vnímal blízkost své Marie, cítil její teplo a dech, a už mu připadalo, jako by nad ním...

„Nikolaji Petroviči,“ ozval se blízko něho Feniččin hlas, „kde jste?“

Trhl sebou. Nepocítil ani bolest, ani stud. Nepřipouštěl si ani možnost srovnání mezi svou ženou a Feničkou, ale litoval, že ji napadlo ho hledat. Její hlas mu rázem připomněl jeho šedivé vlasy, jeho

stáří, jeho přítomnost...

Kouzelný svět, do něhož již vstupoval, který se již vynořoval z mlžných vln minulosti, se pohnul — a zmizel.

„Jsem tady,“ odpověděl, „já přijdu, běž.“ To jsou ty zbytky panskosti, blesklo mu hlavou. Fenička k němu mlčky nahlédla do besídky a zmizela; užasle pozoroval, že od chvíle, kdy se zasnul, nastala noc. Kolem všechno ztmavělo a ztichlo a Feniččina tvář se před ním mihla tak bleďá a maličká. Vstal a chtěl se vrátit domů; avšak zjihlé srdce se mu nechtělo v prsou upokojit a začal se pomalu procházet po zahradě, chvílemi se zamyšleně díval sobě pod nohy, chvílemi zvedal oči k nebi, kde se už rojily a blikaly hvězdy. Chodil dlouho, skoro do únavy, ale nepokoj, jakýsi hledající, neurčitý, teskný nepokoj v něm nepovoloval. Ach, jak by se mu vysmál Bazarov, kdyby se dozvěděl, co se v něm před chvílí dělo! Sám Arkadij by ho odsoudil. On, čtyřiačtyřicetiletý agronom a hospodář, měl v očích slzy, bezdůvodné slzy; bylo to stokrát horší než violoncello.

Nikolaj Petrovič pořád chodil a nemohl se odhodlat vejít do domu, do toho pokojného a útulného hnízda, tak vlídně naň pohlížejícího všemi svými osvětlenými okny; nebyl schopen se rozloučit s tmou, se zahradou, s pocitem čerstvého vzduchu na obličejí a s tím steskem, s tím nepokojem ...

V zatačce pěšiny ho potkal Pavel Petrovič.

„Co je ti?“ zeptal se Nikolaje. „Jsi bleďý jako přízrak, jsi churavý. Proč nejdeš spát?“

Nikolaj Petrovič mu stručnými slovy vylíčil svůj duševní stav a odešel. Pavel Petrovič došel na konec zahrady, také se zamyslel a také zvedl oči k nebi. Ale v jeho krásných tmavých očích se neodrazilo nic kromě třpytu hvězd. Nebyl to rozený romantik a jeho švihácky suchá a vášnivá, po francouzsku misantropická duše neuměla snít...

„Víš co?“ oslovil téže noci Bazarov Arkadije. „Napadla mě velkolepá myšlenka. Tvůj otec dnes říkal, že dostal pozvání od toho vašeho znamenitého příbuzného. Tvůj otec nepojede. Co kdybychom si my dva zaskočili do ***? Vždyť ten pán zve i tebe. Podívej se na to počasí tady, můžeme se projet a podívat na město. Budeme se pět šest dní toulat a je to!“

„A odtamtud se vrátíš sem?“

„Ne, musím zajet k otcí. Víš, je to k němu z *** třicet verst. Dlouho jsem ho neviděl, ani matku. Musím starouškům udělat radost. Jsou to hodní lidé, hlavně otec je náramně legrační. A mají jenom mne.“

„Budeš u nich dlouho?“

„Nemyslím. Budu se tam asi nudit.“

„Zajedeš k nám na zpáteční cestě?“

„Nevím ... uvidím. Tak ujednáno, ne? Pojedeme!“

„Tak třebaš,“ líně prohodil Arkadij.

Upřímně řečeno měl z příteleva návrhu velkou radost, ale považoval za nutné své cítění zatajit. Nebyl přece nadarmo nihilista.

Nazítří odjel s Bazarovem do ***. Mládež v Marjinu jejich odjezdu litovala; Duňaša si dokonce trochu poplakala ... ale starouškové si oddechli.

/XII/

Město ***, kam se naši přátelé vydali, bylo podřízeno gubernátorovi z mladé generace, pokrokáři a despotovi, jak se to v Rusku napořád stává. V prvním roce své správy se stačil zneprátnit nejen s gubernským maršálkem šlechty — Vysloužilým štábním kapitánem jízdní gardy, pěstitelem koní a pohostinným pánem, ale i s vlastními úředníky. Vznikly z toho rozepře a nabyly nakonec takových rozměrů, že ministerstvo v Petrohradě považovalo za nutné poslat tam zmocněnce s příkazem vše na místě vyšetřit. Volba představených padla na Matveje Iljiče Koljazina, syna onoho Koljazina, jehož dohledu byli kdysi svěřeni bratři Kirsanovovi. Patřil také k „mladé generaci“, to jest dožil se nedávno čtyřiceti let, ale měl už záslusk na státnickou kariéru a na každé straně prsou nosil řádovou hvězdu, jedna byla, pravda, cizozemská a dost nevalná. Podobně jako gubernátor, jehož přijel soudit, považoval se za pokrokového, a ač byl už veličinou, většině veličin se nepodobal. Měl o sobě nejlepší mínění: jeho ješitnost byla bezmezná, ale choval se prostě, díval se uznale, naslouchal shovívavě a tak dobromyslně se smál, že zpočátku mohl dokonce získat pověst „roztomilého chlapíka“. Ve vážných věcech však uměl, jak se říká, zavařit vojnu. „Energie je nutná,“ říkával pak, „l'énergie est la première qualité d'un homme d'état“³, a při tom při všem se neobyčejně nechal

---

³ Energie je nejdůležitější vlastnost státníka.

napálit a každý trochu zkušený úředník si ho osedlal. Matvej Iljič hovořil s velkou úctou o Guizotovi a snažil se kdekoho přesvědčit, že sám nepatří mezi rutinéry a zaostalé byrokraty, že nenechává bez povšimnutí ani jeden důležitý projev společenského života... Všechna taková slova dobře znal. Sledoval dokonce rozvoj soudobé literatury, pravda, s nedbalou velebností: podobně, jako když dospělý člověk potká na ulici průvod kluků a někdy se k němu přidá. V podstatě se Matvej Iljič nedostal daleko od těch státnických veličin z Alexandrovovy doby, které, když se chystaly na večírek u paní Svěčinové⁴, žijící tenkrát v Petrohradě, přečetly si po ránu stránku z Condillaca [Condillac, Etienne Bonnot de Mably de, zastánce čistého senzualismu]; měl jen jiné, modernější způsoby. Byl to obratný dvořan, velký chytrák a nic víc; v práci se nevyznal a rozum neměl, ale uměl se starat o své osobní záležitosti: v tom ho nikdo nemohl překonat a to je přece hlavní věc.

Matvej Iljič přijal Arkadije se srdečností vlastní osvícenému hodnostáři a raději řekněme s laškovností. Přesto užasl, když se dozvěděl, že příbuzní, které pozval, zůstali doma. „Tvůj papá byl vždycky podivín,“ poznamenal, pohazuje třapci svého nádherného sametového županu, pak se náhle obrátil k mladému úředníkovi ve zcela loajálně upjatém uniformovém fraku, zatvářil se starostlivě a křikl: „Co?“ Mladík, jemuž se z dlouhého mlčení slepily rty, vstal a nechápavě se podíval na svého představeného. Když však Matvej Iljič podřízeného zarazil, už si ho dál nevšímal. Naši hodnostáři vůbec rádi zarážejí své podřízené; prostředky, k nimž se uchylují, aby dosáhli toho cíle, jsou dosti rozmanité. Mimo jiné se často užívá toho způsobu, který, jak říkají Angličané, is quite favourite⁵ hodnostář náhle přestane rozumět nejjednodušším slovům, dělá, jako by ohluchl. Zeptá se kupříkladu: „Jaký je dnes den?“

Uctivě se mu hlásí: „Dnes je pátek, vaše ex... ce.“

„Jak? Co? Co je? Co říkáte?“

„Že je pátek, vaše ex... .ex... .ce.“

„Cože? Co? Co je s pátkem? Jaký pátek?“

„Pátek, vaše ex... .ex... .ex... .ce, den v týdnu.“

„Nono, ty mě chceš poučovat?“

Matvej Iljič se sice považoval za liberála, ale byl to přece jen hodnostář.

„Radím ti, přítelíčku, abys zajel ke gubernátorovi a udělal mu návštěvu,“ řekl Arkadijovi. „Chápeš,

---

⁴ Svěčinová, Sofja Petrovna (1782–1859), ruská spisovatelka; její pařížský salón byl střediskem klerikalismu.

⁵ Je velmi oblíben.

že ti to neradím proto, že bych trval na starodávném zvyku skládat poklonu úředním osobám, ale prostě proto, že gubernátor je slušný člověk. Mimoto se asi chceš seznámit se zdejší společností... Přece nejsi samotář, doufám! A on dává pozítří velký ples.“

„Vy na tom plese budete?“

„Dává ho pro mne,“ odpověděl Matvej Iljič skoro s politováním. „Tancuješ?“

„Tancuju, jenže špatně.“

„To je chyba. Jsou tu hezké dívky a taky je to pro mladíka hanba, když netancuje. A zas to neříkám kvůli zastaralým názorům; nijak se nedomnívám, že rozum má vězet v nohou, ale byronismus je směšný, „il a fait son temps“⁶.

„Vždyť to já vůbec ne z byronismu, strýčku, ani..“

„Seznámím tě se zdejšími slečnami, беру tě pod své ochranné křídýlko,“ přerušil ho Matvej Iljič a samolibě se zasmál. „Bude ti teplo, co?“

Vešel sluha a ohlásil, že přijel předseda finančního úřadu; byl to stařík s úlisnýma očima a svrašťelými rty, který náramně miloval přírodu, hlavně za letního dne, kdy podle jeho slov „každá včelička od každé květinčky dostane dáreček. Arkadij odešel.

Zastal Bazarova v hostinci, kde se ubytovali, a přemlouval ho dlouho, aby šel ke gubernátorovi. „Jakáž pomoc,“ řekl konečně Bazarov, „kdo se dá na vojnu, musí bojovat. Přijeli jsme se podívat na statkáře, tak se na ně podívejme!“ Gubernátor je přijal vlídně, ale nevyzval je, aby si sedli, a nesedl si ani sám. Věčně se staral a spěchal: od rána chodil v těsném fraku a s neobyčejně tuhým nákrčníkem, nedojídal, nedopíjel a pořád něco zařizoval. V gubernii mu říkali „burdala“, což nebyla narážka na známého francouzského kazatele Bourdaloue, nýbrž na „burdu“, lidovou přezdívku žvanilů. Pozval Kirsanova a Bazarova na svůj ples a za dvě minuty je pozval znova — to už je považoval za bratry a říkal jim Kajsarovovi.

Vraceli se od gubernátora domů, když náhle z drožky, která jela kolem, vyskočil pomešší muž ve slavjanofilské atile, zavolal „Jevgeniji Vasiljeviči!“ a vrhl se k Bazarovu.

„Ach, to jste vy, Herr Sitnikov,“ řekl Bazarov a pokračoval v chůzi, „kde se tu berete?“

„Představte si, docela náhodou,“ odpověděl muž, obrátil se k drožce, asi pětkrát zamával a křikl

---

⁶ Vyšel z módy.

„jed' za námi, jed'!“

„Můj otec tu má řízení,“ pokračoval a přeskočil kanálek, „no a prosil mě... Dneska jsem se dozvěděl, že jste přijeli, a už jsem u vás byl... (Když se přátelé vrátili do svého pokoje, našli tam skutečně vizitku se zahnutými růžky a jménem Sitnikov, vytištěným na jedné straně francouzsky a na druhé starodávnou azbukou.) Nejdete doufám od gubernátora?“

„Nedoufejte, jdeme přímo od něho.“

„Ale! Je-li to tak, půjdu k němu taky... Jevgeniji Vasiljeviči, seznamte mě s vaším... s tím pánem...“

„Sitnikov, Kirsanov,“ zabručel Bazarov, aniž se zastavil.

„Je mi zvláštním potěšením,“ začal Sitnikov; úsměvně se přitočil a chvatně stahoval své až příliš elegantní rukavice. „Velmi mnoho jsem slyšel... Já jsem starý známý Jevgenije Vasiljeviče, mohu říci jeho žák. Jsem mu zavázán za své obrození.“

Arkadij se na Bazarovova žáka podíval. Drobné, jinak příjemné rysy jeho ulízaného obličejce měly znepokojený a tupý výraz; malé, jakoby vtačené oči hleděly pozorně a neklidně a smál se také neklidně jakýmsi krátkým, nuceným smíchem.

„Věřil byste,“ pokračoval, „když přede mnou Jevgenij Vasiljevič poprvé řekl, že se nemají uznávat authority, pocítil jsem takové nadšení... a jako bych prohlédl! Tak tedy, řekl jsem si, konečně jsem našel člověka! Abych nezapomněl, Jevgeniji Vasiljeviči, rozhodně musíte zaskočit k jedné zdejší dámě, která je úplně schopna vám porozumět, a vaše návštěva pro ni bude opravdu svátkem; slyšel jste o ní myslím, vidíte?“

„Kdopak je to?“ zeptal se s nechutí Bazarov.

„Kukšinová, Jevdoksija Kukšinová. Je to zajímavá povaha, émancipée v pravém smyslu slova, pokroková žena. Víte co? Pojd'me k ní teď všichni společně. Bydlí na dva kroky odsud. Posvačíme tam. Vždyť vy jste ještě nesvačili, vidíte?“

„Ještě ne.“

„Tak výborně. Ona se totiž, rozumíte, rozešla se svým mužem, není na nikom závislá.“

„Je hezká?“ přerušil ho Bazarov.

„N ... ne, to se nedá říct.“

„Tak na kterého čerta nás k ní zvete?“

„No, šprýmaři... Nabídne nám láhev šampaňského.“

„Podívejme se! To je hned vidět praktického člověka. Mimochodem, váš tatíček pořád pracuje v pachu výčepů?“

„Ano, ano, pořád,“ chvatně odpověděl Sitnikov a pištivě se zasmál. „Tak co? Platí?“

„Opravdu nevím.“

„Chtěl ses podívat na lidi, jen jdi,“ tiše poznamenal Arkadij.

„A co vy, pane Kirsanove,“ vpadl Sitnikov. „Račte se zúčastnit, bez vás to nejde.“

„Což tam můžeme vpadnout všichni najednou?“

„To nevadí. Kukšinová je báječná osoba.“

„Bude láhev šampaňského?“ zeptal se Bazarov.

„Tři!“ zvolal Sitnikov. „Za to ručím.“

„Čím?“

„Svou hlavou.“

„Radši takhle tatíčkovým portmoné. Ostatně pojďme.“

/XIII/

Menší šlechtický domek na moskevský způsob, ve kterém bydlela Avdot'ja Nikitišna čili Jevdoksija Kukšinová, stál v jedné z nově vyhořelých ulic města ***; je známo, že naše gubernská města vyhoří každých pět let. U dveří nad nakřivo přibitou vizitkou bylo vidět rukověť zvonku a v předsíni uvítala hosty nějaká snad služka, snad společnice v čepci — zjevné příznaky pokrokových

snah paní domu. Sitnikov se zeptal, je-li doma Avdot'ja Nikitišna.

„To jste vy, Victor?“ ozval se tenký hlas ze sousedního pokoje. „Pojďte dál.“

Žena v čepci okamžitě zmizela.

„Já nejsem sám,“ upozornil Sitnikov; furiantsky shodil svou atilu, pod níž se objevilo něco na způsob dlouhé vesty nebo pláštíku, a významně pohlédl na Arkadije i Bazarova.

„To je jedno,“ odpověděl hlas. „Entrez!“⁷

Mladí muži vešli. Pokoj, v němž se octli, vypadal spíš jako pracovna než jako salón. Na zaprášených stolech se povalovaly papíry, dopisy, tlustá čísla ruských revuí, ponejvíce nerozřezaná; všude se bělaly rozházené nedopalky papiros. Na kožené pohovce napolo ležela ještě mladá světloušá, poněkud rozcuchaná dáma v hedvábných, ne zcela čistých šatech, s velkými náramky na kratičkých rukou a s krajkovým šátkem na hlavě. Vstala z pohovky, nedbale si přitáhla na ramena sametový kožíšek se zežloutlou hranostajovou podšívkou a líně promluvila: „Dobrý den, Victor“ a podala Sitnikovovi ruku.

„Bazarov, Kirsanov,“ napodobil Bazarova úsečnou řečí.

„Vítám vás,“ odpověděla Kukšinová a upřela naň své kulaté oči, mezi nimiž se osaměle červenal drobounký ohrnutý nosík; dodala: „vás znám,“ a také mu podala ruku.

Bazarov se ošklíbl. V maličké a nevábné podobě emancipované ženy nebylo nic ohyzdného, ale její výraz působil na diváka nepříjemně. Člověk měl bezděky chuť se jí zeptat: „Co je ti, máš hlad? Nebo se ti stýská? Nebo se bojíš? Proč se tolik namáháš?“ Stejně jako Sitnikova i ji věčně něco pánilo a trápilo. Mluvila a pohybovala se velmi nenuceně a zároveň neobratně: zřejmě se sama považovala za upřímného, jednoduchého tvora, ale přitom ať dělala cokoli, každému neustále připadalo, že právě tohle vlastně nechtěla udělat; všechno u ní dopadalo, jak říkají děti, schválně, to jest ne prostě, ne přirozeně.

„Ano, ano, vás znám, Bazarove,“ opakovala. (Měla ten zvyk, jímž se vyznačuje mnoho provinciálních i moskevských dam, že hned od seznámení oslovovala muže jen příjmením.!)

„Chcete doutník?“

„Doutník je věc pro sebe,“ vpadl Sitnikov; už se rozvalil v křesle a přehodil nohu přes nohu, „ale takhle kdybyste nám dala podat svačinu. Máme hrozný hlad; mohla byste nám věnovat lahvičku

---

⁷ Vejděte.

šampaňského.“

„Sybarito,“ řekla Jevdoksija a zasmála se. (Když se smála, bylo jí vidět horní dáseň.) „Vidíte, Bazarove, že je sybarita?“

„Mám rád životní komfort,“ důstojně namítl Sitnikov. „To mi nebrání být liberálem.“

„Ne, to vám brání, brání!“ zvolala Jevdoksija, přece však poručila služebné, aby přinesla jak svačinu, tak i šampaňské. „Co o tom soudíte?“ obrátila se k Bazarovu. „Jsem přesvědčena, že mé mínění sdílíte.“

„Ani ne,“ odporoval Bazarov, „kousek masa je lepší než kousek chleba, dokonce i z chemického hlediska.“

„Vy se zabýváte chemií? To je má vášeň. Dokonce jsem vymyslela zvláštní tmel.“

„Tmel? Vy?“

„Ano, já. A víte, k jakému účelu? Na loutky, aby se jim nelámaly hlavičky. Vždyť já jsem taky praktická. Ale ještě to není hotové. Musím si ještě pročíst Liebiga. Mimochodem, četl jste Kisljakovův článek o ženské práci v Moskevských Zprávách? Prosím vás, přečtete si ho. Přece vás zajímá ženská otázka, že ano? Školy také? Čím se zabývá váš přítel? Jak se jmenuje?“

Paní Kukšinová trousila své otázky jednu za druhou se zhýčkanou nedbalostí a nečekala ani ani na odpovědi: tak mluvívaly rozmazlené děti se svými chůvami.

„Jmenuji se Arkadij Nikolajevič Kirsanov,“ řekl Arkadij, „a nezabývám se ničím.“

Jevdoksija se hlasitě zasmála.

„To je milé! Vy nekouříte? Viktore, víte, já se na vás hněvám.“

„Proč?“

„Prý jste zase chválil George Sandovou. Zaostalá ženská a nic víc. Jak ji může někdo srovnávat s Emersonem!⁸ Nemá žádné představy o výchově ani o fyziologii, o ničem. Jsem přesvědčena, že jakživa ani neslyšela o embryologii, ale copak to v naší době jde? (Jevdoksija dokonce rozpřáhla ruce.) Ach, jak skvělý článek napsal o těch věcech Jelisevič! To je geniální pán! (Jevdoksija neustále říkala ‚pán‘ místo ‚člověk‘.) Bazarove, sedněte si na pohovku vedle mne. Vy to možná ani

---

⁸ Emerson, Ralph Waldo, americký spisovatel, vůdce Transcendentálního hnutí.

nevíte, ale já se vás hrozně bojím.“

„Pročpak? Dovolte, abych se zeptal.“

„Vy jste nebezpečný pán, takový kritik. Můj ty bože! Je to k smíchu, mluvím jak nějaká statkářka ze stepí. Ostatně já jsem skutečně statkářka. Sama spravuji statek a představte si, mám šafáře Jerofeje a je to podivuhodný typ jako Cooperův Stopař, je v něm něco tak nelíčeného! Definitivně jsem se usadila zde; nesnesitelné město, že ano? Ale co mohu dělat?“

„Město jako město,“ chladnokrevně poznamenal Bazarov.

„Samé takové malicherné zájmy, to je to hrozné! Dřív jsem každou zimu bývala v Moskvě... ale teď tam bydlí můj pan manžel, mosjé Kuškin. A ani ta Moskva teď... sama nevím, už není, co byla. Pomýšlím na cestu do ciziny; loni jsem se už málem vypravila.“

„Do Paříže ovšem?“ zeptal se Bazarov.

„Do Paříže a do Heidelbergu.“

„Proč do Heidelbergu?“

„Prosím vás, je tam přece Bunsen!“⁹

Bazarova nenapadlo, co na to odpovědět.

„Pierre Sapožnikov ... znáte ho?“

„Ne, neznám.“

„Prosím vás, Pierre Sapožnikov... ten přece vždycky bývá u Lýdie Chostatovové.“

„Ani tu neznám.“

„No a on tedy slíbil, že pojede se mnou. Chválabohu jsem volná, nemám děti... Co jsem to řekla chválabohu! To je ostatně jedno.“

Jevdoksija si prsty zhnědlými tabákem ukroutila cigaretu, přejela po ní jazykem, vložila si ji mezi rty a zapálila. Přišla služebná s táčem.

„Nu, a tady je svačina! Sníte něco? Viktore, otevřte láhev: to je váš obor.“

---

⁹ Bunsen, Robert, něm. chemik, zakladatel teorie spektrální analýzy.

„To je, to je,“ zamumlal Sitnikov a zas se pištivě zasmál. „Jsou zde hezké ženy?“ zeptal se Bazarov, když dopíjel třetí sklenku.

„Jsou,“ odpověděla Jevdoksija, „jenže jsou všechny takové bezvýznamné. Kupříkladu mon amie [Má přítelkyně] Odincovová je docela hezká. Škoda, že její pověst je nějaká... Ostatně to by nevadilo, jenže nemá žádné svobodné názory, žádnou velkorysost, nic... podobného. Celý systém výchovy se musí změnit. Už jsem o tom přemýšlela; naše ženy jsou velice špatně vychovány.“

„Nic s nimi nesvedete,“ vpadl Sitnikov. „Těmi se má pohrdat a já jimi plně a naprosto pohrdám! (Možnost pohrdat a své pohrdání vyjadřovat byla pro Sitnikova nejpříjemnějším pocitem; hlavně útočil na ženy a netušil, že za několik měsíců se bude sám plazit před svou ženou jen proto, že je rozená kněžna Durdoleosovová.) Ani jedna z nich by nebyla schopna rozumět naší rozmluvě; ani jedna z nich nestojí za to, abychom o ní my, rozumní muži, mluvili!“

„Ale vždyť ty ženy vůbec nepotřebují rozumět naší rozmluvě,“ namítl Bazarov.

„O kom to mluvíte?“ zasáhla Jevdoksija.

„O hezkých ženách.“

„Cože? Vy tedy sdílíte Proudhonův názor!“

Bazarov se povýšeně vzpřímil.

„Já ničí názory nesdílím: mám své vlastní.“

„Pryč s autoritami!“ křikl Sitnikov. Byl rád, že našel příležitost vyslovit se ostře před člověkem, jemuž podlízal.

„Ale sám Macaulay,“ začala Kukšinová.¹⁰

„Pryč s Macaulayem!“ zahřměl Sitnikov. „Vy se zastáváte těch paniček?“

„Těch paniček ne, ale práv žen, která jsem přísahala hájit do poslední kapky krve.“

„Pryč!“ tu se však Sitnikov zarazil. „Ta práva nepopírám,“ dodal.

„Ne, vidím, že jste slavjanofil!“

„Ne, slavjanofil nejsem, ač ovšem...“

---

¹⁰ Macaulay, Thomas Babington, angl. spisovatel a politik.

„Ne, ne, ne! Jste slavjanofil. Jste přívrženec Domostroje.¹¹ Patří vám do ruky bič!“

„Bič je dobrá věc,“ poznamenal Bazarov, „jenže jsme se teď dostali k posledním kapkám..“

„Čeho?“ vpadla Jevdoksija.

„Šampaňského, ctihodná Avdot'jo Nikitišno, šampaňského, a ne vaší krve.“

„Nemohu lhostejně naslouchat, útočí-li se na ženy,“ pokračovala. „Je to hrozné, hrozné. Místo abyste na ně útočili, přečtěte si raději Micheletovu knihu L'amour (Láska).¹²“

To je skvělé! Pánové, pojďme mluvit o lásce,“ dodala a nyní svésila ruku na pomačkaný polštář na pohovce.

Nastalo náhlé ticho.

„Ne, proč mluvit o lásce,“ řekl Bazarov, „ale prve jste se zmínila o Odincovové... Tak se myslím jmenuje, ne? Co je to za dámu?“

„Roztomilá, roztomilá!“ zapištěl Sitnikov. „Představím vás. Chytrá hlava, bohačka, vdova. Bohužel ještě není dost vyspělá, měla by se blíže seznámit s naší Jevdoksijí. Připíjím vám na zdraví, Eudoxie, ťukněme si! Et toc, et toc, et tin-tin-tin. Et toc, et toc, et tin-tin-tin...!“

„Viktor, vy jste nezbeda.“

Svačina trvala dlouho. Po první láhvi šampaňského následovala druhá, třetí, ba i čtvrtá... Jevdoksija bez přestání tlachala; Sitnikov jí sekundoval. Mnoho se navykládali o tom, co je manželství, je-li to předsudek nebo zločin, a jací se rodí lidé, zda stejní, či ne, a v čem vlastně záleží individuálnost. Konečně došli tak daleko, že Jevdoksija, celá zrudlá po vypitém víně, bušila plochými nehty do kláves rozladěného piana, zpívala chraplavým hlasem nejdřív cikánské písně, pak romanci Dřívě snívá Granada, kdežto Sitnikov, hlavu ovázanu šálou, představoval milence zmráčeného se slovy:

Nechť mé rty teď s tvými

v horkém polibku splynou.

---

¹¹ Domostroj, příručka praktické životní moudrosti a obč. morálky (ze 16. stol.).

¹² Michelet, Jules (1798—1874), franc. spisovatel a politik.

Arkadij to nakonec nesnesl a hlasitě se ozval:

„Panstvo, to už vypadá jako hotový blázinec!“

Bazarov, který jen občas prohodil do hovoru posměšné slovo a věnoval se spíš šampaňskému, hlučně zívł, vstal a bez rozloučení s hostitelkou vyšel ven zároveň s Arkadijem. Hned za nimi vyběhl Sitnikov.

„Tak co, tak co?“ ptal se a patolízalsky jim nadbíhal hned zprava, hned zleva. „Vždyť jsem vám to říkal: zajímavá osobnost! Takových žen bychom potřebovali víc! Ona je svého druhu vysoce mravní úkaz.“

„A tenhle podnik tvého otce je taky mravní úkaz?“ zeptal se Bazarov a prstem ukázal na výčep kořalky, kolem něhož v té chvíli šli.

Sitnikov se zas pištivě zasmál. Velmi se styděl za svůj původ a nevěděl, má-li se cítit náhlým Bazarovovým tykáním polichocen nebo uražen.

/XIV/

Několik dní nato se konal ples u gubernátora. Matvej Iljič byl opravdu králem slavnosti, maršálek šlechty prohlašoval kdekomu, že přijel vlastně z úcty k němu, a gubernátor i na plese, ač zůstával nehybný, pokračoval v „zařizování“. Mírnost v chování Matveje Iljiče se dala srovnat jedině s jeho velebností. Ke všem byl přívětivý, k jednom s odstínem štítivosti, k druhým s odstínem úcty; dámám se dvořil „en vrai chevalier français“¹³ a neustále se smál nápadným a zvučným osamělým smíchem, jak se také na hodnostáře sluší. Arkadije poplácal po zádech a hlasitě ho oslovil jako „synovečka“, Bazarovu, oblečenému do obstarožného fraku, věnoval roztržitý, ale blahovolný, ač letný pohled a nezřetelné, avšak vlídné zabručení, v němž se dalo rozeznat jedině „ší mě ve...“; Sitnikovu podal prst a usmál se na něho, ale už odvrátil hlavu; dokonce i Kukšinové, která přišla na ples bez krinolíny a ve špinavých rukavicích, zato s rajkou ve vlasech, i Kukšinové řekl „enchanté“

---

¹³ Jako pravý francouzský kavalír.

[Těší mě]. Lidí byla spousta a o tanečníky žádná nouze; civilisté se spíš tísnili podle zdí, zato vojenští páni pilně tančili, hlavně jeden z nich, který strávil asi šest neděl v Paříži a pochytil tam různá domněle elegantní slůvka, jako „zut“¹⁴, „ah, fichtre“¹⁵, „pst, pst, mon bibi“¹⁶ apod. Vyslovoval je dokonale, s pravým pařížským šikem, zároveň však říkal „si j'aurais“ místo „si j'avais“, „absolument“ ve smyslu „najisto“, slovem hovořil tím velkorusko-francouzským nářečím, jemuž se Francouzi tak smějí, když nemají zájem ujist'ovat našince, že mluvíme jazykem jako andělé, „comme des anges“.

Arkadij tančil špatně, jak už víme, Bazarov vůbec ne; oba se tedy uchýlili do kouta a k nim se připojil Sitnikov. S výrazem pohrdavého posměšku dával k lepšímu jedovaté poznámky a drze se rozhlížel; cítil podle všeho skutečný požitek. Náhle se jeho tvář změnila, obrátil se k Arkadijovi a nějak rozpačitě řekl: „Přijela Odincovová.“

Arkadij se ohlédl a uviděl ženu vysoké postavy v černých šatech, která se zastavila ve dveřích sálu. Překvapila ho svým důstojným vzezřením. Nahé paže jí krásně ležely podle urostlého těla. Z lesklých vlasů půvabně splývaly na spadající ramena lehké snítky fuchsí; pod trochu vystouplým bílým čelem se klidně a rozumně, právě že klidně, a ne zádumčivě, dívaly světlé oči; usmívala se sotva patrným úsměvem, z její tváře vyzařovala jakási vlídná a mírná síla.

„Znáte se s ní?“ zeptal se Arkadij Sitnikova.

„Ano, a dobře. Chcete, abych vás představil?“

„Snad... po této čtverylce.“

Také Bazarov si Odincovové všiml.

„Co je to za osobnost?“ zajímal se. „Ostatním ženským se nepodobá.“

Když čtverylka skončila, Sitnikov zavedl Arkadije k Odincovové; ale asi sotva se s ní dobře znal: nějak se zapletl v řeči a dáma naň hleděla s jistým podivem. Přece však se zatvářila přívětivě, když uslyšela Arkadijovo příjmení. Otázala se ho, je-li syn Nikolaje Petroviče.

„Tak jest.“

„Viděla jsem vašeho tatínka dvakrát a mnoho jsem o něm slyšela,“ pokračovala. „Jsem ráda, že vás poznávám.“

---

¹⁴ Lid. citoslovce nevole, odmítání apod.

¹⁵ Obec. citoslovce překvapení, obdivu apod.

¹⁶ Miláčku (obec.)

V té chvíli se k ní přihnal nějaký pobočník a požádal o čtverylku. Přijala.

„Což vy tančíte?“ zeptal se uctivě Arkadij.

„Ano. Proč myslíte, že bych netančila? Zdám se vám příliš stará?“

„Probůh, jak můžete ... Ale je-li to tak, dovoďte, abych vás požádal o mazurku.“

Odincovová se shovívavě usmála.

„Prosím,“ řekla a podívala se na Arkadije ne zrovna zvysoka, ale tak, jak se dívají vdané sestry na velmi mladičké bratry.

Odincovová byla o málo starší než Arkadij, šlo jí na devětadvacátý rok, avšak cítil se před ní školákem, studentíkem, jako by byl rozdíl v jejich věku mnohem větší. Matvej Iljič k ní přistoupil s majestátním vzezřením a pochlebnickými řečmi. Arkadij poodešel stranou, nadále ji však pozoroval a nespustil z ní oči ani při čtverylce. Rozmlouvala se svým tanečníkem stejně nenuceně jako s hodnostářem; rozhlížela se, pomalu pohybujíc hlavou a očima, a asi dvakrát se mírně zasmála. Měla jako skoro všechny Rusky trochu tlustý nos a její pleť nebyla dokonalá; přes to všechno si Arkadij řekl, že se nikdy nesetkal s tak půvabnou ženou. Její hlas mu stále zněl v uších; samy záhyby jejího šatu se kladly, zdálo se, jinak než u jiných, souladněji a širší, i její pohyby byly zvláště vláčné a zároveň přirozené.

Arkadij se cítil v srdci trochu nesmělý, když při prvních tónech mazurky usedal vedle své dámy, takže než zahájil rozmluvu, jen si hladil vlasy a nenalézal jediné slovo. Jeho ostych a nejistota však netrvaly dlouho; klid Odincovové přešel i na něho: neuběhlo ani čtvrt hodiny a už plyně vyprávěl o svém otci, o strýci, o životě v Petrohradě i na vesnici. Odincovová naslouchala se zdvořilým zájmem, zlehka rozvírajíc a zavírajíc vějíř; jeho povídání bývalo přerušeno, když ji některý pán požádal o tanec; kromě jiných ji dvakrát vyzval Sitnikov. Vracela se, znova usedala, brala vějíř, její prsa ani nedýchala rychleji a Arkadij se zas pouštěl do povídání, celý naplněn štěstím z její blízkosti, že s ní mluví, že se dívá do jejích očí, na její krásné čelo, na celý její milý, vážný a rozumný obličej. Sama mluvila málo, ale v jejích slovech se projevovala znalost života; z některých jejích poznámek Arkadij usoudil, že ta mladá žena už mnoho procítla a promyslela...

„S kým jste to stál,“ zeptala se ho, „než vás pan Sitnikov přivedl ke mně?“

„Všimla jste si ho?“ odpověděl Arkadij také otázkou. „Vidíte, že má sympatický obličej? To je jistý Bazarov, můj přítel.“

A rozhovořil se o „svém příteli“.

Mluvil o něm tak podrobně a s takovým zápalem, že se k němu Odincovová obrátila a pozorně naň pohlédla. Zatím se mazurka chýlila ke konci. Arkadijovi přišlo líto, že se má rozloučit se svou dámou: tak příjemně se s ní asi hodinu bavil! Pravda, celou tu dobu neustále cítil, jako by se k němu chovala shovívavě, jako by jí měl být vděčný... ale mladé srdce se takovými dojmy netrápí.

Hudba umlkla.

„Merci,“ řekla Odincovová a vstala. „Slíbil jste, že mě navštívíte, přiveďte tedy s sebou také svého přítele. Bude mě velmi zajímat, uvidím-li člověka, který má odvalu v nic nevěřit.“

K Odincovové přistoupil gubernátor, oznámil, že večeře je hotova, a se starostlivým obličejem jí nabídl rámě. Na odchodu se obrátila, aby se naposledy usmála na Arkadije a pokývla mu. Hluboce se uklonil, chvíli se za ní díval (jak ztepilá mu připadala její postava, zalitá šedavým třpytem černého hedvábí!) a pomyslel si: V této chvíli už zapoměla, že jsem na světě. Tu pocítil v srdci jakousi lahodnou pokoru...

„Tak co?“ zeptal se ho Bazarov, jakmile se Arkadij vrátil do jeho kouta. „Pobavil ses? Před chvílí mi jeden pán povídal, že ta paní je — ó jejej; ale pán je myslím trouba. Nu, a co ty myslíš, je ona opravdu ó jejej?“

„Tomuto určení tak docela nerozumím,“ odpověděl Arkadij.

„No tohle! Taková nevinnost!“

„Je-li to tak, nerozumím tvému pánovi. Odincovová je velmi příjemná, to je nesporné, ale chová se tak chladně a přísně, že ...“

„Tichá voda... však víš!“ vpadl Bazarov. „Říkáš, že je chladná. To je právě ta nejlepší chuť. Ty přece rád zmrzlinu, ne?“

„To je možné,“ zabručel Arkadij, „to nedovedu posoudit.“

Chce se s tebou seznámit a požádala mě, abych tě k ní přivedl.“

„Dovedu si představit, jak jsi mě vychválil. Ostatně udělal jsi dobře. Zaveď mě tam. Ať si je jaká chce, ať je to prostě gubernská lvice nebo émancipée jako Kukšinová, ale má ramena, že jsem taková tak hned neviděl.“

Bazarovův cynismus byl Arkadijovi proti srsti, jak se však často stává, vytkl svému příteli něco jiného než právě to, co se mu u něho nelíbilo...

„Proč nechceš uznat u žen svobodu myšlení?“ zeptal se tiše.

„Proto, hochu, že podle mého pozorování myslí mezi ženami svobodně jedině zrůdy.“

Tím rozmluva skončila. Oba mladí muži odjeli hned po večeři. Kukšinová se za nimi nervózně a vztekle, ale také trochu bojácně zasmála: její samolibosti se hluboce dotklo, že si jí ani jeden ani druhý nevšiml. Zůstala na plese nejdéle ze všech a po třetí hodině v noci zatančila se Sitnikovem mazurku na pařížský způsob. Tato poučná podívaná zakončila také gubernátorovu slavnost.

/ XV /

„Podíváme se, do kterého řádu savců tato osoba náleží,“ říkal nazítří Bazarov Arkadijovi, když spolu vystupovali po schodišti hotelu, kde se ubytovala Odincovová. „Můj nos mi praví, že je tu cosi nedobrého.“

„Ty mě překvapuješ!“ zvolal Arkadij. „Cože? Ty, ty, Bazarove, se řídíš tou úzkoprsou morálkou...“

„Ty jsi ale blázen!“ nedbale ho přerušil Bazarov. „Copak nevíš, že v naší řeči, pro našince ‚nedobré‘ znamená ‚dobré‘? Tedy je tu něco lákavého. Neříkal jsi dnes sám, že se divně provdala? Ačkoli podle mého mínění provdat se za bohatého starého člověka není vůbec nic divného, nýbrž naopak docela rozumná věc. Městským klepům nevěřím, ale rád myslím, jak říká náš vzdělaný gubernátor, že jsou pravdivé.“

Arkadij neodpověděl a zaklepal na dveře apartmá. Mladý sluha v livreji uvedl oba přátele do velkého pokoje, zařízeného nehezským nábytkem jako všechny pokoje v ruských hotelech, ale vyzdobeného množstvím květin. Brzy přišla sama Odincovová v jednoduchém ranním šatu. Ve světle jarního slunce se zdála ještě mladší. Arkadij jí představil Bazarova a s tajeným údivem si všiml, že jeho přítel nějak zrozpačitěl, kdežto Odincovová zůstala úplně klidná, jako byla včera. Bazarov sám pocítil své rozpaky a rozzlobilo ho to. To je mi pěkné! Leknu se ženské! pomyslel si.

Proto se také rozvalil v křesle zrovna jako Sitnikov a rozhovořil se s přehnanou nenuceností, zatímco Odincovová z něho nespouštěla své jasné oči.

Anna Sergejevna Odincovová byla dcera Sergeje Nikolajeviče Loktěva, známého krasavce, spekulanta a hráče, jenž nějakých patnáct let žil rušným životem v Petrohradě a Moskvě, ale nakonec vše do posledního prohrál a musel se odstěhovat na vesnici. Tam ostatně brzy zemřel a zanechal nepatrný majetek svým dvěma dcerám, dvacetileté Anně a dvanáctileté Kateřině. Jejich matka, pocházející ze zchudlého rodu knížat Ch..., zemřela v Petrohradě, když její muž ještě oplýval životní energií. Annino postavení bylo po otcově smrti velmi tíživé. Skvělé vychování, jehož se jí dostalo v Petrohradě, ji nepřipravilo na starosti o hospodářství a dům, na osamělý venkovský život. Neznala naprosto nikoho v celém okolí a neměla se s kým poradit. Její otec se vyhýbal stykům se sousedy; pohrdal jimi a oni zas pohrdali jím, každý svým způsobem. Anna však neztratila hlavu a hned k sobě pozvala sestru své matky, kněžnu Avdoťju Stěpanovnu Ch... ovou, zlou, pyšnou stařenu; když se kněžna ubytovala v neteřině domě, zabrala pro sebe všechny nejlepší pokoje, od rána do večera bručela a huhlala a neprocházela se ani po zahradě jinak než v průvodu svého jediného nevolníka, zamračeného lokaje v obnošené livreji hrachové barvy s modrým prýmekem a v třírohém klobouku. Anna trpělivě snášela všechny tetiny vrtochy, ponenáhlu se věnovala výchově své sestry, a jak se zdálo, smířila se už s představou, že uvadne v samotě ... Ale osud jí chystal něco jiného. Náhodou ji uviděl jistý Odincov, velmi bohatý šestačtyřicátník, podivín, obtloustlý hypochondr, nevlídný a mrzutý člověk, ostatně ne hloupý ani zlý; zamiloval se do ní a požádal ji o ruku. Svolila stát se jeho ženou, prožil s ní šest let, a když umíral, dal jí připsat všechn svůj majetek. Po jeho smrti Anna Sergejevna asi rok nevyjela z vesnice; pak odcestovala se svou sestrou do ciziny, ale pobyla jen v Německu; zastesklo se jí a vrátila se trvale do svého milovaného Nikolského, vzdáleného asi čtyřicet verst od***. Měla tam skvělý, znamenitě zařízený dům a krásnou zahradu se skleníky: nebožtík Odincov si nic neodpíral. V městě se Anna Sergejevna objevovala velmi zřídka, poněvíc měla-li tam něco na práci, a ne nadlouho. V gubernii ji neměli rádi, hrozně se rozčilovali pro její sňatek s Odincovem, vykládali o ní všelijaké výmysly, tvrdili, že pomáhala otcovi při jeho hráčských podvodech, že ani do ciziny nejela jen tak, zničehonic, nýbrž protože musela utajit neblahé následky... „Chápete čeho?“ dodávali rozhořčení vypravěči. „Má za sebou už všelicos, neublíží jí oheň ani voda,“ říkalo se o ní a gubernský vtípálek obyčejně dodával: „ani nic horšího“. O všech těch různých klepech se dozvídala, ale valně ji nezajímaly: povahou byla nezávislá a dosti rázná.

Odincovová seděla opřena v křesle, ruce složené na klíně, a naslouchala Bazarovu. Proti svému zvyku dost mluvil a zřejmě se snažil svou společnici zaujmout, což Arkadije zas překvapilo, ale nedovedl posoudit, jestli se to Bazarovu daří. Podle obličejů Anny Sergejevny se dalo těžko

rozeznat, jaké dojmy pociťuje: tvářila se stále přívětivě a bystře; její krásné oči zářily pozorností, byla to však pokojná pozornost. Bazarovovo naparování v prvních chvílích návštěvy v ní zanechalo nepříjemný dojem jako zápach nebo drsný zvuk, ale hned pochopila, že mladý muž je v rozpacích, a dokonce jí to zalichotilo. Odpuzovala ji jediné banálnost a tu by Bazarovu nikdo nevytkl. Arkadij toho dne nevycházal z údivu. Očekával, že se Bazarov s Odincovovou jako s inteligentní ženou rozhovoří o svém přesvědčení a svých názorech: vždyť sama projevila přání slyšet člověka, „který má odvalu v nic nevěřit“; místo toho však vykládal Bazarov o medicíně, o homeopatii, o botanice. Ukázalo se, že Odincovová ve své osamělosti neztrácela čas: přečetla několik dobrých knih a mluvila správnou ruštinou. Zavedla řeč na hudbu, ale když viděla, že Bazarov umění neuznává, vrátila se nenápadně k botanice, ač Arkadij začal hovořit o významu lidových melodií. Odincovová s ním stále jednala jako s mladším bratrem: snad si u něho vážila dobroty a upřímnosti mládí, ale nic víc. Jejich poklidná, rozmanitá a živá rozmluva trvala přes tři hodiny.

Přátelé konečně vstali, aby se rozloučili. Anna Sergejevna na ně vlídně pohlédla, podala oběma svou krásnou, bílou ruku, okamžik se rozmýšlela a s nerozhodným, ale upřímným úsměvem je vyzvala:

„Jestli se nebojíte nudy, pánové, přijed'te ke mně do Nikolského.“

„Jak můžete, Anno Sergejevno,“ zvolal Arkadij, „velice bych si toho vážil...“

„A vy, pane Bazarove?“

Bazarov se jen uklonil a Arkadij se musel naposledy podívat, když si všiml, že se jeho přítel začervenal.

„Tak co?“ oslovil ho na ulici. „Pořád o ní ještě myslíš, že je ‚ó jejej‘?“

„Kdopak se v ní vyzná! Chlad z ní jen čiší!“ odpověděl Bazarov a po chvílce mlčení dodal: „Hotová vévodkyně, vládnoucí osobnost. Jen ještě dozadu vlečku a na hlavu korunu.“

„Naše vévodkyně nemluví takhle rusky,“ namítl Arkadij.

„Inu zeselštěla, hochu můj, pojedla našeho chleba.“

„Ale přece je rozkošná,“ řekl Arkadij.

„Takové nádherné tělo!“ pokračoval Bazarov. „Mohlo by rovnou do pitevny.“

„Proboha přestaň, Jevgeniji! To přestává všechno.“

„No, nezlob se, citlivko. Povídám, prima zboží. Budeme k ní muset zajet.“

„Kdy?“

„No třeba pozítří. Co tu máme dělat? Pít s Kukšinovou šampaňské? Poslouchat tvého příbuzného, toho liberálního hodnostáře ...? Tak si tam pozítří vyrazme. A mimochodem taky odtamtud není daleko stateček mého otce. To Nikolské přece leží na ***ské silnici.“

„Ano.“

„Optime. Jaképak odklady. Odkládají jenom hlupáci — a chytráci. Povídám ti: nádherné tělo!“

Tři dny nato oba přátelé ujížděli v kočáře silnicí k Nikolskému. Byl jasný, nepřilíš horký den, dobře krmení poštovní koníci svorně běželi a zlehka se oháněli ztuha zapletenými ocasy. Arkadij pohlížel na cestu a usmíval se, sám nevěděl proč.

„Gratuluj mi,“ zvolal najednou Bazarov, „dnes je dvaadvacátého června, můj svátek. Uvidíme, jak se o mne můj patron stará. Dnes mě čekají doma,“ dodal tišeji... „Nu, počkají, to je toho!“

/XVI/

Usedlost, kde žila Anna Sergejevna, ležela na povlovném nechráněném pahorku nedaleko žlutého zděného kostela se zelenou střechou, s bílými sloupy a freskovou malbou nad hlavním vchodem, představující Ježíšovo zmrtvýchvstání na „italský“ způsob. Na fresce byl zvlášť nápadný svými zaokrouhlenými obrysy snědý voják v šišáku, ležící v popředí. Za kostelem se táhly ve dvou řadách domky dlouhé vesnice, tu a tam s komíny, vyčnívajícími nad slaměnými střechami. Panský dům byl stejně jako kostel postaven ve slohu známém u nás pod názvem „alexandrovský“; dům byl právě tak natřen na žluto, měl zelenou střechu i bílé sloupy a fronton s erbem. Gubernský stavitel postavil obě budovy se schválením nebožtíka Odincova, který nesnášel žádné pošetilé, a jak říkával, svévolné novoty. Tmavé stromy staré zahrady sahaly po obou stranách až k domu a k podjezdu vedla alej smrčků.

V předsíni uvítali naše přátele dva statní lokaji a jeden z nich hned běžel pro majordoma. Tlustý majordom v černém fraku se neprodleně dostavil a zavedl hosty po schodišti, pokrytém kobercí, do odděleného pokoje, kde už stály dvě postele se vším příslušenstvím. V domě zřejmě panoval pořádek: vše bylo čisté, všude bylo cítit jakousi korektní vůni jako v ministerských přijímacích místnostech.

„Anna Sergejevna dá prosit, abyste k ní ráčili přijít za půl hodiny,“ hlásil majordom. „Nemáte zatím nějaké rozkazy?“

„Žádné rozkazy nemáme, vážený,“ odpověděl Bazarov, „ledaže byste mi laskavě nabídl skleničku vodky.“

„K službám,“ řekl majordom trochu překvapeně a skřípaje botami odešel.

„Opravdu grand genre!“ [velkosvětské], poznamenal Bazarov. „Tak se tomu po vašem říká, ne? Vévodkyně, a hotovo.“

„Pěkná vévodkyně,“ namítl Arkadij, „hned napoprvé k sobě pozve takové vynikající aristokraty, jako jsme my dva.“

„Hlavně já, budoucí lékař, syn lékaře a vnuk d'áčka... Víš přece, že jsem vnuk d'áčka?“

„Jako Speranskij,“ se zkrivenými rty dodal Bazarov po krátkém mlčení. „Ale přece jen je zhýčkaná, ach, jak je ta milostpaní zhýčkaná! Nemáme si snad obléct fraky?“

Arkadij jenom pokrčil rameny... i on však pocítil jakési rozpaky.

Za půl hodiny Bazarov s Arkadijem sešli do salónu. Byl to rozlehlý, vysoký pokoj, zařízený dosti přepychově, ale ne zvlášť vkusně. Těžký, drahý nábytek stál v obvyklém, protivně přesném uspořádání podle zdí, potažených hnědými tapetami se zlatými ornamenty; nebožtík Odincov ho objednal v Moskvě prostřednictvím svého přítele a jednatele, obchodníka s vínem. Nad prostřední pohovkou visela podobizna odulého světlovlaseho muže, a jak se zdálo, nevráživě pohlížela na hosty.

„To je asi on,“ pošeptal Bazarov Arkadijovi, sraštil nos a dodal: „Že bychom vzali draka?“

V tom okamžiku však přišla paní domu. Byla v lehkých vlněných šatech a vlasy hladce sčesané za uši dávaly jejímu čistému, svěžímu obličejí dívčí ráz.

„Děkuji, že jste dodrželi slovo,“ začala. „Pobuďte u mne, není to tu špatné. Seznámím vás se svou

sestrou, hraje dobře na klavír. Vám, pane Bazarove, na tom nezáleží, ale vy, pane Kirsanove, máte, myslím, hudbu rád. Kromě sestry u mne žije staříčká teta a někdy přijede jeden soused hrát karty — a to je celá naše společnost. Ale teď si sedněme.“

Odincovová pronesla celou tuto malou řeč nápadně zřetělně, jako by se jí byla naučila nazpaměť; pak se obrátila k Arkadijovi. Ukázalo se, že její matka se stýkala s matkou Arkadijovou a byla dokonce důvěrnicí její lásky k Nikolaji Petrovičovi. Arkadij se rozhovořil se západem o zemřelé a Bazarov si zatím začal prohlížet alba. Najednou jsem nějaký hodný, říkal si v duchu.

Do salónu vběhl, klepaje drápy o podlahu, krásně bílý chrt se světlemodrým obojkem a hned za ním vešla asi osmnáctiletá černovlasá a snědá dívka; měla poněkud kulatý, ale příjemný obličej s nevelkýma černýma očima. Nesla košík plný květin.

„Tady máte mou Kát'u,“ pohybem hlavy na ni ukázala Odincovová.

Kát'a udělala malý kniks, sedla si vedle sestry a začala přebírat květiny. Chrt, jemuž se říkalo Fifi, zamával ocasem, přistoupil po řadě k oběma hostům a každého šťouchl studeným čenichem do ruky.

„To všechno jsi natrhala sama?“ zeptala se Odincovová.

„Ano,“ odpověděla Kát'a.

„A přijde tetička k čaji?“

„Přijde“

Kát'a se při řeči velmi mile, plaše a upřímně usmívala a dívala se nějak žertovně přísně zdola nahoru. Všechno u ní ještě bylo zelené mládí; hlas, chmýří po celém obličej, růžové ruce s bělavými kolečky na dlaních i maličko sevřená ramena... Neustále se červenala a rychle popadala dech.

Odincovová oslovila Bazarova:

„Jevgeniji Vasiljeviči, vy ty obrázky prohlížíte ze slušnosti,“ začala. „Nezajímá vás to. Pojd'te si raději přisednout k nám a budeme se o něco přít.“

Bazarov se přiblížil.

„Oč se prosím máme přít?“

„Oč chcete. Upozorňuji vás, že jsem hrozně hádavá.“

„Vy?“

„Zdá se, že vás to překvapuje. Proč?“

„Protože máte, pokud mohu posoudit, klidnou a chladnou povahu, ale ke sporu se člověk musí dát strhnout.“

„Jak jste mě mohl tak rychle poznat? Jsem za prvé netrpělivá a umíněná, můžete se zeptat Káti; a za druhé se velmi snadno dám strhnout.“

Bazarov na ni pohlédl.

„To je možné, musíte to vědět lépe. A je-li vám tedy libo se přít — račte. Prohlížel jsem si ve vašem albu kresby ze Saského Švýcarska a vytkla jste mi, že mě to nemůže zajímat. Řekla jste to, poněvadž u mne nepředpokládáte smysl pro umění, a já ho skutečně nemám. Ale ty obrázky mě mohly zajímat z geologického hlediska, kupříkladu z hlediska horských útvarů.“

„Promiňte, jako geolog se podíváte spíš do knihy, do odborné práce, a ne na kresbu.“

„Kresba mi názorně ukáže totéž, co kniha vysvětluje na celých deseti stránkách.“

Anna Sergejevna chvíli mlčela.

„Tak vy tedy opravdu nemáte ani za mák smyslu pro umění?“ pokračovala a opřela se loktem o stůl, takže se obličejem přiblížila k Bazarovu. „Jak se bez něho obejdete?“

„A k čemu ho člověk potřebuje, smím-li se zeptat?“

„Nu třeba k tomu, aby dovedl rozumět lidem a zkoumat je.“

Bazarov se pousmál.

„K tomu je za prvé životní zkušenost. A za druhé vám povím, že zkoumat jednotlivé osoby nestojí za námahu. Všichni lidé jsou si podobni jak tělem, tak i duší; každý z nás má stejně uspořádaný mozek, slezinu, srdce i plíce; také takzvané mravní vlastnosti mají všichni stejné a nepatrné odchylky nemají význam. Jeden lidský exemplář stačí k úsudku o všech ostatních. Lidé jsou jako stromy v lese a žádný botanik se vám nebude zabývat každou jednotlivou břízou.“

Káťa, která beze spěchu vybírala květinu ke květině, udiveně zvedla oči k Bazarovu, a když se

setkala s jeho rychlým, nedbalým pohledem, zapálila se až po uši. Anna Sergejevna zavrtěla hlavou.

„Stromy v lese,“ opakovala. „Tak tedy podle vás není rozdíl mezi hloupým a rozumným člověkem, mezi dobrým a zlým?“

„To ne, rozdíl je: jako mezi nemocným a zdravým. Plíce souchotináře nejsou v takovém stavu jako vaše nebo moje, ač jsou stejně uspořádány. Víme přibližně, z čeho vznikají tělesné choroby, a mravní nemoci vznikají ze špatné výchovy, z všelijakých hloupostí, které se odmalička cpou lidem do hlavy, z ohavného stavu společnosti, zkrátka dejte do pořádku společnost, a nemoci nebudou.“

Když to Bazarov všechno říkal, tvářil se, jako by si zároveň myslel: Věř mi to nebo nevěř, mně je to fuk. Dlouhými prsty si pomalu hladil licousy a očima těkal po koutech.

„A vy myslíte, že dá-li se do pořádku společnost, hloupí a zlí lidé už nebudou?“

„Přinejmenším bude ve správně organizované společnosti úplně jedno, je-li člověk hloupý či rozumný, zlý či dobrý.“

„Ano, chápu: všichni budou mít stejnou slezinu.“

„Zcela správně, milostivá.“

Odincovová se obrátila k Arkadijovi.

„A co vy o tom soudíte, Arkadiji Nikolajeviči?“

„Já souhlasím s Jevgenijem,“ odpověděl.

Kát'a naň zamračeně pohlédla.

„Vy mě překvapujete, pánové,“ řekla Odincovová, „ale ještě si spolu pohovoříme. Teď slyším, že tetinka jde pít čaj, a musíme šetřit její uši.“

Tetinka Anny Sergejevny, kněžna Ch... ová, hubeňoučká, maličká žena s obličejem scvrklým jako jablíčko a s nehybnýma, zlýma očima pod šedivou poloviční, parukou, vešla, taktak se uklonila hostům a usadila se v širokém sametovém křesle, na němž nikdo kromě ní neměl právo sedat. Kát'a jí podstrčila pod nohy stoličku; stařena jí nepoděkovala, ba ani na ni nepohlédla, jen zahýbala rukama pod žlutou šálou, pokrývající skoro celé její drobné tělo. Měla ráda žlutou barvu, i na čepci nosila jasně žluté stuhy.

„Jak jste se vyspala, tetinko?“ zeptala se Odincovová zvýšeným hlasem.

„Zas je tu ten pes,“ zabručela stará místo odpovědi, a když si všimla, že Fifi nerozhodně popošla o dva kroky směrem k ní, křikla: „Jdeš pryč, jdeš pryč!“

Káťa zavolala Fifi a otevřela jí dveře.

Fifi se radostně vyřítila v naději, že ji někdo vezme na procházku, ale když za dveřmi zůstala sama, začala škrábat a kňučet. Kněžna se zamračila, Káťa chtěla jít za psem...

„Myslím, že čaj je hotový,“ řekla Odincovová. „Pánové, pojďme; tetinko, račte k čaji.“

Kněžna mlčky vstala a první vyšla ze salónu. Všichni ji následovali do jídelny. Kozáček v livreji hlučně odsunul od stolu rovněž nedotknutelné, polštáři obložené křeslo a kněžna do něho usedla; Káťa nalévala čaj a podala nejdřív jí šálek s namalovaným erbem. Stařena si dala do šálku trochu medu (říkala, že sladit čaj cukrem je hřích a drahé, ač nevydávala za nic ani kopejku) a najednou se chraptivým hlasem zeptala:

„A co píše kníže Ivan?“

Nikdo jí neodpověděl. Bazarov a Arkadij brzy pochopili, že si jí rodina nevšímá, ač s ní jedná uctivě. Živí ji skrzevá efekt, poněvadž je to knížecí plemeno, pomyslel si Bazarov ... Po čaji navrhla Anna Sergejevna procházku, ale začalo poprchávat a celá společnost bez kněžny se vrátila do salónu. Přijel soused, jménem Porfirij Platonyč, milovník karet, tlust'ounký šedivec s kratinkýma, jako vysoustruhovanýma nožkama, velmi zdvořilý člověk a velký smíšek. Anna Sergejevna hovořila stále spíš s Bazarovem a zeptala se ho, nechce-li se s nimi staromódně utkat v preferansu. Bazarov přisvědčil, protože se prý musí předem připravovat na své budoucí povolání újezdního lékaře. ,

„Mějte se na pozoru,“ varovala ho Anna Sergejevna, „já a Porfirij Platonyč vás na hlavu porazíme. A ty, Káťo,“ dodala, „zahraj něco Arkadiji Nikolajevičovi; má hudbu rád a my si můžeme také poslechnout.“

Káťa neochotně přistoupila ke klavíru a Arkadij, ač měl skutečně hudbu rád, šel neochotně za ní. Připadalo mu, že ho Odincovová posílá od sebe, a v jeho srdci se jako u každého mladíka v jeho letech již hromadil jakýsi nejasný trýznivý pocit, podobný předtuše lásky. Káťa zvedla víko klavíru, a nedívajíc se na Arkadije, zeptala se polohlasem:

„Co vám mám zahrát?“

„Co chcete,“ lhostejně odpověděl.

„Jakou hudbu máte raději?“ opakovala, aniž změnila polohu.

„Klasickou,“ odpověděl stejným hlasem.

„Máte rád Mozarta?“

„Mám.“

Kát'a vyhledala Mozartovu Sonátu c moll. Hrála velmi dobře, ač trochu přísně a suše. Nespouštěla oči z not, seděla nehybně a vzpřímeně s pevně sevřenými rty, teprve ke konci sonáty se jí obličej rozpálil a malá kadeř uvolněných vlasů se jí smekla na tmavé obočí.

Arkadijem zvlášť otrásla poslední věta sonáty, v níž uprostřed okouzujícího veselí bezstarostného nápěvu náhle zazní hlasy tak hořkého, téměř tragického bolu... Avšak myšlenky, které v něm vyvolaly Mozartovy tóny, se netýkaly Káti. Při pohledu na ni si jen pomyslel: Vždyť ta slečna věru nehraje špatně a ani sama není špatná.

Když dohrála, Kát'a nechala ruce ležet na klávesách a zeptala se: „Dost?“ Arkadij prohlásil, že se neodvažuje ještě ji obtěžovat, a dal se do řeči o Mozartovi; zeptal se jí, jestli tuto sonátu vybrala sama, nebo kdo jí ji doporučil. Ale Kát'a odpovídala jednoslabičně: schovala se, stáhla se do sebe. Když se jí to stávalo, nikdy se tak hned nevynořila; i její tvář pak nabývala umíněného, skoro tupého výrazu. Nebyla vlastně bojácná, zato nedůvěřivá a trochu zastršená výchovou své sestry, která o tom arci neměla ani tušení. Arkadij nakonec zavolal Fifi, jež se vrátila, a aby překonal rozpaky, začal ji s blahovolným úsměvem hladit po hlavě. Kát'a se zas pustila do svých květin.

Bazarov zatím prohrával a prohrával. Anna Sergejevna hrála karty mistrně a ani Porfirij Platonyč se nedal, takže Bazarov celkem ve hře ztratil ne sice velkou částku, přece však pro něho poněkud citelnou. Při večeři Anna Sergejevna znova zavedla řeč na botaniku. „Pojďme zítra ráno na procházku,“ vyzvala ho, „chtěla bych se vás vyptat na latinské názvy polních bylin a na jejich vlastnosti.“

„Nač potřebujete latinské názvy?“ zeptal se Bazarov.

„Ve všem má být pořádek,“ odpověděla.

„Jak kouzelná žena je Anna Sergejevna!“ zvolal Arkadij, když s přítelem osaměli ve svém pokoji.

„Ano,“ přisvědčil Bazarov, „ta ženská má mozek. A že něco zažila!“

„V jakém smyslu to míníš, Jevgeniji Vasiljeviči?“

„V dobrém smyslu, v dobrém, pantáto náš Arkadiji Nikolajeviči! Jsem přesvědčen, že taky výborně spravuje svůj statek. Ale zázrak není ona, nýbrž její sestra.“

„Co? Ta snědounká?“

„Ano, ta snědounká. To je svěží a nedotčené a plaché a mlčenlivé a všechno, co chceš. Té se můžeš věnovat. Z té ještě můžeš udělat, co tě napadne. Kdežto tamta je mazaná.“

Arkadij Bazarovu neodpověděl a oba ulehli se zvláštními myšlenkami v hlavě.

I Anna Sergejevna toho večera myslela na své hosty. Bazarov se jí zalíbil nedostatkem koketérie i přímo drsností svých soudů. Viděla v něm něco nového, s čím se ještě neměla příležitost setkat, a byla zvědavá.

Anna Sergejevna byla dosti zvláštní bytost. Neměla žádné předsudky, ba v nic ani pevně nevěřila, před ničím necouvala a nikam nesměřovala. Mnohé jasně viděla, mnohé ji zajímalo a nic ji úplně neuspokojovalo; ostatně sotva asi toužila po úplném uspokojení. Její mysl byla zvědavá a zároveň lhostejná: její pochybnosti nikdy neumlkaly tak, že by na ně zapomněla, nikdy však ani nevyrostly v obavy. Nebýt bohatá a nezávislá, vrhla by se možná do bitvy, poznala by vášeň... Ale žilo se jí snadno, ač se někdy nudila, beze spěchu prožívala den za dnem a málokdy se vzrušovala. Někdy jí zahrály před očima lákavé barvy, ale oddechla si, když pohasly, a nestýskalo se jí po nich. Její obraznost zalétala dokonce přes hranice toho, co běžná morálka považuje za dovolené; avšak i tenkrát kolovala krev v jejím kouzelně zteplém těle volně a klidně. Když někdy celá rozehrátá a rozněžněná vystoupí z vonné koupele, oddá se snění o nicotnosti života, o jeho bolestech, útrapách a zlu... Její mysl se naplní náhlou odvahou a rozohní ušlechtilými úmysly. Z nedovřeného okna však zafouká průvan a Anna Sergejevna se schoulí, zanaříká, skoro se rozzlobí a potřebuje v té chvíli jen jedno: aby na ni nefoukal ten ohavný vítr.

Jako všechny ženy, kterým se nepodařilo zamilovat, chtěla něco a sama nevěděla co. Vlastně nechtěla nic, ač jí připadalo, že chce všechno. Zemřelého Odincova stěží snášela (provдалa se bez lásky, ale nebyla by patrně svolila stát se jeho manželkou, kdyby ho nepovažovala za hodného člověka) a pojala tajný odpor ke všem mužům, protože je začala všechny považovat za nečistotné, těžkopádné a chabé, bezmocně dotěrné tvory. Jednou se kdesi v cizině setkala s mladým, krásným Švédem s rytířským výrazem, s poctivými modrými očima a jasným čelem; působil na ni mocným dojmem, to jí však nezabránilo vrátit se do Ruska.

Je to divný člověk, ten medik! myslela si, když ležela ve své nádherné posteli na krajkových poduškách a pod lehkou hedvábnou přikrývkou... Anna Sergejevna zdědila po otci trochu jeho

záliby v přepychu. Měla svého hříšného, ale dobrého otce velmi ráda, on pak ji zbožňoval, přátelsky s ní žertoval jako se sobě rovnou, úplně se jí svěřoval a radil se s ní. Na svou matku se sotva pamatovala.

Ten medik je divný! opakovala si pro sebe. Protáhla se, usmála se, založila ruce za hlavu, přeběhla očima asi dvě stránky hloupého francouzského románu, knihu upustila a usnula, celá čistá a chladná, v čistém a vonném prádle.

Nazítří ráno si hned po snídani vyšla s Bazarovem botanizovat a vrátila se před samým obědem. Arkadij neopustil dům a pobyl asi hodinu s Kát'ou. Nenudil se s ní a sama mu nabídla, že zahraje znova včerejší sonátu; když se však Odincovová konečně vrátila a když ji uviděl, srdce se mu okamžitě sevřelo... Šla po zahradě poněkud unaveným krokem, tváře měla zardělé a oči jí zářily pod kulatým slaměným kloboukem jasněji než obvykle. Točila v prstech tenkým stéblem polního kvítku, lehká mantila jí sklouzla na lokty a široké šedé stuhy klobouku jí přilnuly na prsa. Bazarov šel za ní sebejistě a nedbale jako vždy, ale jeho výraz, ač veselý a dokonce vlídný, se Arkadijovi nelíbil. Bazarov zamumlal skrze zuby „dobrý den“ a zamířil do svého pokoje; Odincovová roztržitě podala Arkadijovi ruku a také kolem něho prošla.

Dobrý den, pomyslel si... Copak jsme se dnes neviděli?

/XVII/

Čas, to je známo, někdy letí jako pták, někdy se plazí jako hlemýžď; ale pro člověka je nejpříjemnější, když ani nepozoruje, jestli čas plyne rychle či pomalu. A právě takto strávili oba

mladí muži u Odincovové asi čtrnáct dní. Zčásti k tomu přispěl pořádek, který zavedla ve svém domě i životě. Přísně ho dodržovala a nutila i ostatní, aby se mu podrobovali. Ráno se přesně v osm hodin celá společnost shromažďovala k čaji. Od čaje do přesnídávky každý dělal co chtěl, sama paní domu pak jednala s šafářem (mužici v Nikolském odváděli obrok), se správci a s vrchní klíčnicí. Před obědem se společnost zase scházela k hovoru nebo ke čtení; večer byl věnován procházkám, kartám a hudbě; v půl jedenácté odcházela Anna Sergejevna do svého pokoje, dávala příkazy na příští den a šla spát. Ta přesná, poněkud slavnostní pravidelnost každodenního života se Bazarovu nelíbila: „Jako bys jel po kolejích,“ říkal. Livrejovaní lokaji a důstojní majordomové uráželi jeho demokratické cítění. Shledával, že když už, mělo by se obědovat po anglicku ve fracích a s bílými kravatami. Jednou o tom promluvil s Annou Sergejevnou, která si vedla tak, že před ní každý bez okolků vyslovil své mínění. Vyslechla ho a řekla: „Ze svého hlediska máte pravdu a já si možná v té věci počinám jako velmožná paní. Ale na vesnici se nepořádně nedá žít, člověk se usouzí nudou,“ a pokračovala i nadále po svém. Bazarov bručel, ale jak jemu, tak i Arkadijovi se u Odincovové žilo tak lehce právě proto, že v jejím domě všechno „jelo jako po kolejích“.

Při tom všem se oba mladí muži hned od prvních dnů svého pobytu v Nikolském změnili. U Bazarova, jemuž Anna Sergejevna zřejmě přála, ač se s ním málokdy shodovala, se začal projevat dosud nebývalý neklid: snadno byl podrážděn, mluvil s nechutí, díval se rozzlobeně a nemohl vydržet na místě, jako by na něho něco doléhalo. Arkadij zas dospěl sám pro sebe ke konečnému přesvědčení, že je do Odincovové zamilován, a začal se oddávat tichému žalu. Tento žal mu ostatně nebránil sblížit se s Kát'ou; pomohl mu dokonce navázat s ní vlídné a přátelské vztahy. Mne ona neuznává! Bud'si...! Ale tahle dobrá bytost mě nezavrhuje, myslel si a jeho srdce znova okoušelo sladkost velkomyslných citů. Kát'a mlhavě chápala, že u ní hledá jakousi útěchu, a dopřávala jemu i sobě nevinnou radost napolo stydlivého, napolo důvěřivého přátelství. Před Annou Sergejevnou spolu nemluvili: Kát'a se pod sestřiným bystrým pohledem vždycky krčila a Arkadij, jak se na zamilovaného také sluší, nemohl si v blízkosti předmětu své lásky všimnout ničeho jiného. Ale dobře mu bylo jedině s Kát'ou. Cítil, že není schopen Odincovovou zaujmout; když s ní zůstal o samotě, byl zaražen a nesvůj; ani ona nevěděla, co mu říci, byl pro ni příliš mladý. S Kát'ou se naopak cítil jako doma; nebránil jí líčit dojmy, které v ní vzbuzovala hudba, četba povídek, veršů a jiné hlouposti, a sám nepozoroval nebo si neuvědomoval, že ty hlouposti zajímají i jeho. Kát'a mu zas nebránila truchlit. Arkadijovi bylo dobře s Kát'ou a Bazarovu s Odincovovou, takže oba párky obvykle pobýly chvíli spolu a pak se rozešly každý na jinou stranu, hlavně při procházkách. Kát'a zbožňovala přírodu a měl ji rád i Arkadij, ač se to neodvažoval přiznat. Odincovová k ní byla dost lhostejná a stejně i Bazarov. Skoro neustálé odloučení našich přátel nezůstalo bez následků a jejich vztah se začal měnit. Bazarov přestal s Arkadijem mluvit o Odincovové, přestal dokonce hubovat

na její „aristokratické rozmary“. Pravda, Kát'u chválil jako dřív a jen Arkadijovi radil, aby mírnil její sentimentální sklony, jeho chvála však byla chvatná, jeho rady suché a vůbec s ním rozmlouval mnohem méně než dřív... jako by se mu vyhýbal, jako by se před ním styděl...

Arkadij to vše pozoroval, ale nechával si svá pozorování pro sebe.

Pravou příčinou celé té „novoty“ byl cit, který vzbudila v Bazarovu Odincovová, cit, který ho trýznil a rozvztekl, který by byl s pohrdavým chechtotem a cynickým nadáváním okamžitě zapřel, kdyby někdo třeba jen vzdáleně naznačil možnost toho, co se v něm děje. Měl velkou zálibu v ženách a ženské kráse, avšak lásku v ideálním, nebo jak on říkal, romantickém smyslu nazýval nesmyslem a neodpuštělným bláznovstvím. Rytířské city považoval za jakousi zrudnost nebo chorobu a nejednou vyslovil podiv, proč Toggenburga se všemi minnesángery a trubadúry nezavřeli do blázince. „Líbí-li se ti nějaká žena,“ říkával, „hled' dosáhnout svého. A když to nejde, tak toho nech a jdi dál, pro jedno kvítí slunce nesvítí.“ Odincovová se mu líbila: to, co se o ní vykládalo, svoboda a nezávislost jejího smýšlení, její nepochybná náklonnost k němu, všechno, zdálo se, mluvilo v jeho prospěch. Brzy však pochopil, že u ní „nedosáhne svého“, a k svému úžasu nebyl ani s to jít od ní dál. Jeho krev se rozpálila, jakmile na ni jen pomyslel; svou krev by byl snadno zvládl, ale vniklo do něho něco jiného, co naprosto neuznával, čemu se vždycky posmíval, co bouřilo všechnu jeho hrdost. Při rozmlouvách s Annou Sergejevnu dával ještě víc než předtím najevo lhostejné pohrdání vším, co je romantické, ale když osaměl, rozhořčeně si uvědomoval, že je sám romantik. Tu šel do lesa, sáhal po něm dlouhými kroky, lámal suché větévky, na něž přišel, a tiše nadával jí i sobě; nebo zalehl do kůlny na seník, umíněně zavíral oči a pustil se do spánku, což se mu ovšem pokaždé nedařilo. Náhle si představí, že ty cudné ruce se mu jednou ovinou kolem krku, že ty pyšné rty odpovědí na jeho polibky, že se ty rozumné oči něžně — ano, něžně — zahledí do jeho očí, a zatočí se mu hlava a na chvíli se zasní, dokud v něm zas nepropukne rozhořčení. Přistihoval se při všemožných „potupných“ myšlenkách, jako by ho čert pošťoval. Někdy mu připadalo, že se také v Odincovové cosi mění, že se v jejím výrazu objevuje cosi zvláštního, co snad... Ale tu obyčejně zaskřípal zuby nebo zadupal a hrozil sám sobě pěstí.

Přece však se docela nemýlil. Působil mocně na obraznost Odincovové, zajímal ji a mnoho o něm přemýšlela. Bez něho se nenudila, nečekala na něho, ale když přišel, hned ožila. Ráda s ním zůstávala o samotě a ráda s ním rozmlouvala, dokonce i když ji zlobil nebo urážel její vkus, její zjemnělé zvyky. Chtěla, zdálo se, jednak ho vyzkoušet, jednak prozkoumat i sama sebe.

Když se s ní jednou procházel po zahradě, znenadání zasmušile prohodil, že hodlá brzy odjet na vesnici k otci... Zbledla, jako by jí něco bodlo u srdce, ale tak bodlo, že se podívala a dlouho pak přemítala, co to může znamenat. Bazarov jí ohlásil svůj odjezd bez úmyslu ji zkoušet a podívat se,

co z toho bude: nikdy si „nevymýšlel“. Ráno toho dne mluvil s otcovým šafářem, svým bývalým dětským pěstounem Timofejičem. Tento Timofejič, ošumělý čilý stařeček s vybledlými žlutými vlasy, ošlehaným červeným obličejem a drobounkými slzičkami ve svraštělých očích, se neočekávaně zjevil před Bazarovem ve svém kratičkém kabátě z tlustého šedomodrého sukna, přepásaném kouskem řemenu, a ve vysokých botách, namazaných kolomazí.

„Ale, buď zdrav, staříku!“ zvolal Bazarov.

„Buďte zdrav, baťuško Jevgeniji Vasiljeviči,“ odpověděl stařeček a radostně se usmál, takže se mu celý obličej najednou pokryl vráskami.

„Copak mi neseš? Poslali tě pro mne, vid’?“

„Kdepak, baťuško, copak to jde?“ zabreptal Timofejič (vzpomněl si na přísný pánův zákaz, který před odjezdem dostal). „Jel jsem do města skrz pánovy záležitosti a slyšel jsem o vás, tak jsem se tu cestou zastavil, tedy abych se na mladého pána podíval... to ne, to přece nejde, obtěžovat!“

„No, nelži,“ přerušil ho Bazarov. „Copak se tudy jede do města?“

Timofejič se chvíli ošíval a neodpovídal.

„Otec je zdrav?“

„Chválabohu, prosím.“

„A matka?“

„Arina Vlasjevna taky, zaplat’pánbůh.“

„Asi mě čekají, vid’?“

Stařeček naklonil drobnou hlavičku na stranu.

„Ach, Jevgeniji Vasiljeviči, jakpak by vás prosím nečekali. Pánbůh ví, že mi až srdce usedá, jak na ně koukám, na ty vaše rodiče.“

„No dobře, dobře, nepřeháněj! Řekni jim, že brzy přijedu.“

„K službám,“ s povzdechem odpověděl Timofejič.

Vyšel z domu, narazil si oběma rukama čepici se štítkem, vylezl do bídného vozíku, který nechal stát u vrat, a drobným klusem odjel, jenže ne směrem k městu.

Večer téhož dne seděla Odincovová ve svém pokoji s Bazarovem. Arkadij chodil po salónu a naslouchal Kátině hře. Kněžna odešla nahoru do svého; hosty vůbec nemohla vystát, hlavně ty „nové, ztřeštěné“, jak jim říkala. Ve společenských pokojích se jen škaredila, zato v soukromí před svou panskou se někdy dala do takového nadávání, že jí čepec poskakoval na hlavě i s parukou. Odincovová to všechno věděla.

„Vy se tedy chystáte odejít,“ začala, „ale co váš slib?“

Bazarov sebou trhl.

„jaký prosím?“

„Zapomněl jste? Chtěl jste mi dát několik lekcí z chemie.“

„Jakáž pomoc, prosím! Otec mě čeká a nemohu už otálet. Ostatně můžete si přečíst Pelouze a Frémyho *Notions générales de Chimie*.¹⁷ Je to dobrá kniha a srozumitelně psaná. Najdete tam vše, co potřebujete.“

„Pamatujete se ale, jak jste mi tvrdil, že kniha nemůže nahradit... zapomněla jsem, jak jste to vyjádřil, ale víte, co chci říci... pamatujete se?“

„Jakáž pomoc, prosím!“ opakoval Bazarov.

„Proč odjíždět?“ zeptala se tlumeným hlasem.

Podíval se na ni. Zaklonila hlavu na opěradlo křesla a až po lokty obnažené ruce zkřížila na prsou. Ve světě osamělé lampy, zakryté vystříhovaným papírovým stínidlem, se zdála bledší. Široké bílé šaty ji celou halily měkkými záhyby; špičky jejich také zkřížených nohou bylo sotva vidět.

„A proč zůstat?“ namítl Bazarov.

Trochu pootočila hlavu.

„Jak to, proč? Což vám u mne není příjemně? Nebo myslíte, že vás tu nikdo nebude postrádat?“

„O tom jsem přesvědčen.“

Odincovová chvíli mlčela.

„V tom nemáte pravdu. Ostatně nevěřím vám. To nemůžete myslet vážně.“ Bazarov seděl pořád

---

¹⁷ Obecné základy chemie, Frémy, Edmond (1814—1894), autor ještě několika učebnic chemie.

nehybně. „Jevgeniji Vasiljeviči, pročpak mlčíte?“

„Co vám mám říci? Lidé za to nestojí, aby je někdo postrádal, a já teprve ne.“

„Proč to?“

„Jsem pozitivní člověk, nezajímavý. Mluvit neumím.“

„Říkáte si o poklony, Jevgeniji Vasiljeviči.“

„To nemám ve zvyku. Což nevíte sama, že estetická stránka života je mi nepřístupná, ta stránka, kterou si tak ceníte?“

Odincovová chvíli kousala cípek kapesníku.

„Myslete si co chcete, ale budu se nudit, až odjedete.“

„Arkadij tu zůstane,“ prohodil Bazarov.

Lehce pokrčila ramenem.

„Budu se nudit,“ opakovala.

„Opravdu? Tak či onak, nebudete se nudit dlouho.“

„Proč myslíte?“

„Protože jste mi sama řekla, že se nudíte, jedině poruší-li se váš pořádek. Zařídila jste si život tak neomylně pravidelně, že v něm nezbývá místo pro nudu ani pro stesk ... pro žádné chmurné pocity.“

„A vy myslíte, že jsem neomylná... totiž že jsem si tak pravidelně zařídila život?“

„Jak by ne! Kupříkladu tohle: za několik minut odbije deset hodin a vím už předem, že mě vyženete.“

„Ne, nevyženu, Jevgeniji Vasiljeviči. Můžete tu zůstat. Otevřte to okno ... je mi tak nějak dusno.“

Bazarov vstal a strčil do okna. Naráz se s hlukem dokořán otevřelo. Netušil, že se otvírá tak snadno; mimoto se mu třásla ruce. Tmavá, teplá noc pohlédla do pokoje svým skoro černým nebem, slabě šumícími stromy a svěží vůní volného čistého vzduchu.

„Spusťte roletu a sedněte si,“ vyzvala ho, „chtěla bych si s vámi před vaším odjezdem popovídat. Řekněte mi něco o sobě, nikdy o sobě nemluvíte.“

„Hledím s vámi hovořit o užitečných věcech, Anno Sergejevno.“

„Jste velmi skromný... Ale ráda bych se dozvěděla něco o vás, o vaší rodině, o vašem otci, kvůli němuž nás opouštíte.“

Proč říká taková slova? pomyslel si Bazarov.

„To všechno vůbec není zajímavé,“ řekl nahlas, „hlavně pro vás. Jsme obyčejní lidé ...“

„A já jsem podle vás aristokratka?“

Bazarov k ní zvedl oči.

„Ano,“ odpověděl přehnaně ostře. Pousmála se.

„Vidím, že mě málo znáte, ačkoli tvrdíte, že všichni lidé jsou si podobní a nestojí za zkoumáním. Jednou vám vylíčím svůj život... ale nejdřív mi povíte o svém.“

„Málo vás znám,“ opakoval. „Máte možná pravdu: každý člověk je možná opravdu hádanka. Třeba kupříkladu vy: vyhýbáte se společnosti, je vám na obtíž, a přitom si sem pozvete dva studenty. Proč se svým rozumem, se svou krásou žijete na vesnici?“

„Cože? Jak jste to řekl? Se svou... krásou?“

Bazarov se zamračil.

„To je jedno,“ zabručel, „chtěl jsem říci, že dobře nechápu, proč jste se usadila na vesnici.“

„Nechápete to... ale vysvětlujete si to nějak?“

„Ano... mám za to, že stále zůstáváte na jednom místě, protože jste se zhýčkala, protože máte velmi ráda komfort, příjemný život, a ke všemu ostatnímu jste lhostejná.“

Odincovová se zas pousmála.

„Vy rozhodně nechcete věřit, že jsem schopna se dát strhnout?“

Bazarov na ni úkošem pohlédl.

„Snad zvědavostí, ale jinak ne.“

„Skutečně? Nu, teď chápu, proč jsme se sblížili. Vždyť vy jste zrovna takový jako já.“

„Sblížili jsme se ...“ zastřeným hlasem opakoval Bazarov.

„Ano...! Vždyť jsem zapomněla, že chcete odjet.“

Bazarov vstal. Lampa matně svítila uprostřed setmělého, vonného, osamělého pokoje. Roleta se občas zakolébala a vpouštěla dovnitř dráždivou svěžest noci i její tajemný šepot. Odincovová nepohnula jediným údem, ponenáhlu se jí však zmocňovalo vnitřní vzrušení...

Přeneslo se na Bazarova. Náhle pocítil, že je sám s krásnou mladou ženou ...

„Kam jdete?“ zeptala se pomalu.

Neodpověděl a usedl na židli.

„A tak mě tedy považujete za klidného, zchoulostivělého, zhýčkaného tvora,“ pokračovala stejným hlasem a nespouštěla oči z okna. „A já o sobě tak dobře vím, že jsem nešťastná.“

„Vy jste nešťastná! A proč? Je to možné, že byste přikládala nějaký význam mizerným klepům?“

Odincovová se zamračila. Rozzlobilo ji, že jí takhle rozuměl.

„Ty klepy mi nejsou ani k smíchu, Jevgeniji Vasiljeviči, a jsem příliš hrdá, abych jim dovolila mě znepokojovat. Jsem nešťastná proto ... že mi chybí přání, chuť žít. Díváte se na mne nedůvěřivě a myslíte si, že to říká aristokratka, která je samá krajka a sedí v sametovém křesle. Já se s tím ani netajím: mám ráda to, čemu říkáte komfort, a zároveň si málo přeju žít. Vyložte si ten rozpor, jak chcete. Ve vašich očích je to ostatně všechno romantismus.“

Bazarov zavrtěl hlavou.

„Jste zdravá, nezávislá, bohatá. Co tedy ještě? Co chcete?“

„Co chci,“ opakovala a vzdychala. „Jsem velmi unavena, jsem stará, zdá se mi, že žiju již velmi dlouho. Ano, jsem stará,“ opakovala a pomalounku si stahovala cípy mantily na nahé ruce. Její oči se setkaly s Bazarovovými a maličko se zarděla. „Mám už za sebou tolik vzpomínek; život v Petrohradě, bohatství, pak chudoba, pak otcova smrt, manželství, pak pobyt v cizině, jak se sluší a patří... mnoho vzpomínek, ale není nač vzpomínat a před sebou zas mám dlouhý, dlouhý kus cesty, ale cíl žádný... Proto se mi ani nechce v ní pokračovat.“

„Jste tak zklamána?“ zeptal se Bazarov.

„Ne,“ odpověděla váhavě, „ale nejsem uspokojena. Snad kdybych se mohla něčemu úplně oddat ...“

„Potřebujete se zamilovat,“ přerušil ji Bazarov, „ale nemůžete, a v tom je vaše neštěstí.“

Odincovová si začala prohlížet rukávy své mantily.

„Což já se nemohu zamilovat?“ namítla.

„Sotva! Jenže jsem to nesprávně nazval neštěstím. Naopak, spíš si zaslouží soucit ten, komu se tahleto věc stane.“

„Co že se mu stane?“

„Že se zamiluje.“

„Jak to víte?“

„Z doslechu,“ dopáleně odpověděl Bazarov.

Ty koketuješ, myslel si, nudíš se a z dlouhé chvíle mě zkoušíš, a mně... Srdce se mu skutečně div nerozskočilo.

„Zároveň jste možná příliš náročná,“ řekl. Naklonil se celým tělem dopředu a hrál si s třásněmi křesla.

„Podle mého mínění buď všechno, nebo nic. Život za život. Vzal sis můj, dej svůj, a pak už bez lítosti a bez vracení. Jinak radši ani nezačínat.“

„Nu co,“ poznamenal Bazarov, „to je spravedlivá podmínka a divím se, že jste dosud... nenašla, co jste žádala.“

„A vy myslíte, že je lehké úplně se oddat — at' už čemukoli?“

„Lehké to není, když se člověk rozmýšlí a váhá, přikládá si cenu, tedy dělá drahoty; ale oddat se bez rozmýšlení je velmi lehké.“

„Jakpak si nepřikládat cenu? Nemám-li žádnou, kdo by stál o mou oddanost?“

„To už není moje věc, to je věc toho druhého, uvážit, jakou mám cenu. Hlavně se člověk musí umět oddat.“

Odincovová se odklonila od opěradla křesla. „Mluvíte, jako byste to byl všechno zakusil,“ prohodila.

„To se mi jen tak namanulo, Anno Sergejevno, však víte, že to všechno není můj obor.“

„Ale dovedl byste se oddat?“

„Nevím, nechci se chlubit.“

Odincovová nic neřekla a umkl i Bazarov. Ze salónu k nim doléhaly tóny klavíru.

„Co to, že Kát'a tak pozdě hraje,“ podivila se Odincovová.

Bazarov vstal.

„Ano, teď je skutečně pozdě, pro vás je čas k odpočinku.“

„Počkejte, kampak spěcháte... musím vám ještě něco říci.“

„A co?“

„Počkejte,“ zašeptala.

Její oči se upřely na Bazarova. Zdálo se, že si ho pozorně prohlíží.

Prošel se po pokoji, pak k ní náhle přistoupil, chvatně řekl „sbohem“, stiskl jí ruku tak, že div nevykřikla, a odešel. Zvedla k ústům ruku se splepenými prsty, pofoukala si je, pojednou však prudce vstala z křesla a rychlými kroky zamířila ke dveřím, jako by chtěla Bazarova zavolat zpátky... Vtom přišla panská s karafou vody na stříbrném podnose. Odincovová se zarazila, řekla jí, aby odešla, znovu si sedla a znovu se zamyslela. Její cop se rozvinul a padl jí na rameno jako tmavý had. Lampa v jejím pokoji ještě dlouho svítila a Anna Sergejevna ještě dlouho zůstala nehybná. Jen občas si prsty přejížděla po rukou, které ji v nočním chladu lehce mrazily.

Bazarov se za nějaké dvě hodiny vrátil do své ložnice s botami zmáčenými rosou, pocuchaný a zamračený. Arkadije zastal u psacího stolu s knihou, v kabátě zapjatém až po krk.

„Ty sis ještě nelehl?“ zeptal se jakoby s nevolí.

„Tys byl dneska dlouho u Anny Sergejevny,“ řekl Arkadij a na otázku neodpověděl.

„Ano, byl jsem u ní celou tu dobu, co jste s Kateřinou Sergejevnou hráli na klavír.“

„Já nehrál...“ začal Arkadij a zmlkl. Cítil, že se mu do očí tlačí slzy, a nechtěl se před svým posměvačným přítelem rozplakat.

/XVIII/

Nazítří, když Odincovová přišla k čaji, Bazarov dlouho seděl sehnut nad svým šálkem a náhle na ni pohlédl... Otočila se k němu, jako by do ní vrazil, a napadlo mu, že přes noc trochu pobledla. Brzy odešla do svého pokoje a objevila se až u přesnídávky. Od rána bylo deštivo a nedalo se jít ven, celá společnost se proto shromáždila v salónu. Arkadij vyhledal poslední číslo časopisu a začal předčítat. Kněžna se podle svého zvyku nejdřív zatvářila udiveně, jako by dělal něco neslušného, a pak se na něho vztekle zadívala; ale nevšiml si jí.

„Jevgeniji Vasiljeviči,“ začala Anna Sergejevna, „pojďme do mého pokoje... Chci se vás zeptat... Včera jste se zmínil o jedné příručce...“

Vstala a zamířila ke dveřím. Kněžna se rozhlédla s takovým výrazem, jako by chtěla říci: Dívejte se, jak žasnu! — a zas upřela oči na Arkadije. Ten však zvýšil hlas, vyměnil pohled s Káťou, vedle níž seděl, a předčítal dál.

Odincovová rychlým krokem došla do své pracovny. Bazarov ji hbitě následoval, nezvedal oči a jen sluchem zachycoval jemné svištění a šelest hedvábných šatů, které se před ním nesly. Odincovová usedla do křesla, kde seděla den předtím, a také Bazarov zaujal své, včerejší místo.

„Jak se tedy jmenuje ta kniha?“ začala po krátkém mlčení.

„Pelouze a Frémy, Notions générales...“ odpověděl Bazarov. „Ostatně mohu vám také doporučit Ganotův *Traité élémentaire de physique expérimentale*.¹⁸ V této práci jsou zřetelnější kresby a vůbec je to učebnice...“

Odincovová vztáhla ruku.

„Jevgeniji Vasiljeviči, promiňte, ale nepozvala jsem vás sem, abychom hovořili o učebnicích. Chtěla bych obnovit naši včerejší rozmluvu. Odešel jste tak náhle... Nebude vás to nudit?“

---

¹⁸ Základní pojednání o experimentální fyzice.

„Jsem vám k službám, Anno Sergejevno. Ale o čem jsme to vlastně včera mluvili?“

Odincovová naň úkosem pohlédla.

„Mluvili jsme spolu myslím o štěstí. Vyprávěla jsem vám o sobě. A mimochodem, když už jsem řekla slovo ‚štěstí‘: povězte mi, čím to je, že když máme požitky z hudby, z krásného večera, z hovoru se sympatickými lidmi, připadá nám to všechno spíš jako náznak nějakého nesmírného, kdesi existujícího štěstí než jako skutečné štěstí, to jest takové, které sami pocítujeme? Čím to je? Nebo snad vy takový pocit nemíváte?“

„Znáte úsloví: dobře je tam, kde člověk není,“ namítl Bazarov, „a mimoto jste sama včera řekla, že nejste uspokojena. Ale mě skutečně takové myšlenky nenapadají.“

„Zdají se vám možná směšné?“

„Ne, ale nenapadají mě.“

„Opravdu? Víte, velmi ráda bych věděla, nač vy myslíte.“

„Jak? Nerozumím vám.“

„Poslyšte, už dlouho si s vámi chci vážně promluvit. Nemusím vám to říkat, víte to sám, že nepatříte k obyčejným lidem. Jste ještě mladý a celý život máte před sebou. Nač se připravujete? Jaká budoucnost vás očekává? Chci říci, jakého cíle chcete dosáhnout, kam míříte, co máte na mysli? Slovem, kdo jste, co jste?“

„Vy mě překvapujete, Anno Sergejevno. Přece víte, že se věnuji přírodním vědám, a kdo jsem...“

„Ano, kdo jste?“

„Už jsem si vám dovolil sdělit, že jsem budoucí újezdni lékař.“

Anna Sergejevna udělala netrpělivý pohyb.

„Proč to říkáte? Sám tomu nevěříte. Tak by mi mohl odpovědět Arkadij, a ne vy.“

„Ale čím si Arkadij...“

„Přestaňte! Je to možné, abyste se spokojil s tak skromnou činností, a netvrdíte vždycky sám, že medicína pro vás neexistuje? Vy se svou ctižádostí újezdni lékařem! Odpovídáte mi tak, abyste mě odbyl, protože ke mně nemáte důvěru. Ale víte vy, Jevgeniji Vasiljeviči, že bych vás dovedla

pochopit? Byla jsem sama chudá a ctižadostivá jako vy, prošla jsem možná stejnými zkouškami jako vy.“ „To je všechno krásné, Anno Sergejevno, ale musíte mě omluvit.. nejsem vůbec zvyklý mluvit příliš o sobě a mezi vámi a mnou je taková vzdálenost...“

„Jaká vzdálenost? Řeknete mi zas, že jsem aristokratka? Nechte toho, Jevgeniji Vasiljeviči, snad jsem vám dokázala ...“

„A mimoto,“ přerušil ji Bazarov, „jaký to má smysl mluvit a přemýšlet o budoucnosti, která ponejvíce nezávisí na nás? Naskytne-li se příležitost něco udělat, tak výborně, ale když se nenaskytne, bude člověk aspoň rád, že předem zbytečně nežvanil.“

„Říkáte přátelské rozmluvě žvanění... Nebo mě snad jako ženu nepovažujete za hodnou své důvěry? Vždyť vy námi všemi pohrdáte.“

„Vámi nepohrdám, Anno Sergejevno, a vy to víte.“

„Ne, nevím nic, Ale dejme tomu, že chápu vaši nechuť k tomu, abyste mluvil o své budoucí činnosti. Avšak to, co se ve vás odehrává...“

„Odehrává!“ opakoval Bazarov. „Jako bych byl nějaký stát nebo společnost! Tak či onak, není to vůbec zajímavé. A kromě toho, copak člověk může vždycky říci nahlas, co se v něm ,odehrává‘ ?“

„Nenahlížím, proč by člověk nemohl vypovědět všechno, co má v mysli.“

„Vy můžete?“ zeptal se Bazarov.

„Mohu,“ odpověděla po krátkém váhání.

Bazarov sklonil hlavu.

„Jste šťastnější než já.“

Anna Sergejevna na něho tázavě pohlédla.

„Jak chcete,“ pokračovala, „ale mně přece jen něco říká, že jsme se nesblížili nadarmo, že budeme dobrými přáteli. Jsem přesvědčena, že ta vaše, jak bych to řekla, vaše napjatost, zdrženlivost nakonec pomine.“

„A vy jste si u mne všimla zdrženlivosti... jak že jste to ještě vyjádřila... napjatostí?“

„Ano.“

Bazarov vstal a přistoupil k oknu.

„A chtěla byste znát příčinu té zdrženlivosti, chtěla byste vědět, co se ve mně děje?“

„Ano,“ opakovala Odincovová s jakýmsi úlekem, kterému ještě nerozuměla.

„A nerozohněváte se?“

„Ne.“

„Ne?“ Bazarov stál zády k ní. „Ať to tedy víte: šíleně vás miluji... Toho jste se domohla.“

Odincovová vztáhla obě ruce před sebe, Bazarov se čelem opřel o okenní tabuli. Těžce dýchal a celé jeho tělo se viditelně zachvívalo. Nebylo to však chvění jinošského ostychu, nepřemohla ho sladká hrůza prvního vyznání. Byla to bouřící vášeň, prudká a krutá, vášeň podobná zlobě a snad i s ní příbuzná... Odincovová se zděsila a zároveň jí ho bylo líto.

„Jevgeniji Vasiljeviči,“ oslovila ho a v jejím hlase zazněla něha.

Rychle se otočil, vrhl na ni sžiravý pohled, uchopil ji za ruce a náhle ji strhl na svá prsa.

Neuvolnila se naráz z jeho objetí, ale okamžik nato již stála daleko v koutě a dívala se odtamtud na Bazarova. Vrhla se k ní...

„Nerozuměl jste mi,“ zašeptala spěšně a polekaně. Jen o krok blíž, a byla by snad vykřikla. Bazarov se kousl do rtů a odešel.

Za půl hodiny odevzdala služka Anně Sergejevně lístek od Bazarova. Obsahoval jen jednu řádku: „Mám dnes odjet, nebo smím zůstat do zítřka?“ — „Proč byste odjížděl? Nerozuměla jsem Vám a Vy jste nerozuměl mně,“ odpověděla mu a pro sebe si pomyslela: Nerozuměla jsem ani sobě.

Až do oběda se neukázala, chodila stále sem tam po svém pokoji, ruce založené za zády, občas se zastavila buď u okna, buď před zrcadlem a pomalu si šátkem přejela po šíji, kde pořád ještě cítila, zdálo se jí, horkou skvrnu. Ptala se sama sebe, co ji přimělo „domáhat se“, jak se vyjádřil Bazarov, jeho upřímnosti, a jestli něco netušila... „je to má vina,“ řekla nahlas, „ale nemohla jsem to předvídat.“ Zamýšlela se a zardívala při vzpomínce na téměř zvířecký Bazarovův výraz, když se k ní vrhl...

„Nebo?“ dodala náhle, zarazila se a potřásla kučery... Uviděla se v zrcadle; její zakloněná hlava s tajemným úsměvem v přimhouřených očích a na pootevřených rtech jí v tom okamžiku říkala něco,

co ji samu přivedlo do rozpaků...

„Ne,“ rozhodla se nakonec. „Bůh sám ví, kam by to vedlo, s tím se nesmí žertovat, klid je přece jen nade všechno na světě.“

Její klid nebyl otřesen, ale zesmutněla a jednou si dokonce poplakala, ač sama nevěděla proč, ne však pro způsobenou urážku. Necítila se uražena, spíš se cítila vinna. Pod vlivem různých mlhavých dojmů a vědomí, že život prchá, i z touhy po novotě se přiměla dojít k jisté čáře, přiměla se nahlédnout za ni a spatřila tam ani ne propast, nýbrž prázdnotu... nebo šerednost.

/XIX/

Ač se Odincovová výborně ovládala a byla povznesena nade všechny předsudky, nebylo jí volno, když přišla do jídelny k obědu. Ostatně odbyl se dosti hladce. Přijel Porfirij Platonyč a pověděl různé historky; právě se vrátil z města. Mimo jiné vyprávěl, že gubernátor, burdala, nařídil svým úředníkům pro zvláštní úkoly, aby nosili ostruhy pro případ, že by je narychlo někam poslal koňmo. Arkadij tlumeně rozmlouval s Kát'ou a diplomaticky obsluhoval kněžnu. Bazarov úporně a chmurně mlčel. Odincovová se asi dvakrát zpřima, ne kradmo, podívala na jeho přísný a zlobný obličej se sklopenýma očima, s výrazem pohrdavé rozhodnosti v každém ryse a pomyslela si: Ne... ne ... ne ... Po obědě se s celou společností vydala na zahradu, a když viděla, že ji Bazarov chce oslovit, poodešla několik kroků stranou a zůstala stát. Přistoupil k ní, ani potom však nezvedl oči a přidušeně promluvil:

„Musím se vám omluvit, Anno Sergejevno. Nemůžete se na mne nehněvat.“

„Ne, nezlobím se na vás, Jevgeniji Vasiljeviči,“ odpověděla, „ale jsem zarmoucena.“

„Tím hůř. Rozhodně jsem dost potrestán. Mé postavení

— to asi uznáte — je velice hloupé. Napsala jste mi: proč byste odjížděl? Ale já nemohu a nechci zůstat. Zítra tu nebudu.“

„Jevgeniji Vasiljeviči, proč..“

„Proč odjíždím?“

„Ne, chtěla jsem říci něco jiného.“

„Co se stalo, nedá se změnit, Anno Sergejevno... ale dřív nebo později k tomu muselo dojít. A proto je nutné, abych odjel. Mohl bych zůstat jen pod jednou podmínkou. Ta podmínka se však nikdy nesplní. Vy mě přece, promiňte mi mou drzost, nemilujete a nikdy milovat nebudete?“

Jeho oči na okamžik blýskly pod tmavým obočím.

Anna Sergejevna neodpovídala. Toho člověka se bojím, prolétlo jí hlavou.

„Bud' te tedy zdráva,“ řekl Bazarov, jako by uhodl její myšlenku a zamířil k domu.

Anna Sergejevna se pomalu dala za ním, přivolala Káťu a zavěsila se do ní. Neodloučila se od ní až do večera. Hrát karty odmítla a pořád se spíš usmívala, což se vůbec nehodilo k její pobledlé a zaražené tváři. Arkadij se divil a pozoroval ji, jako pozorují mladí lidé, to jest neustále si kladl otázku: Co to asi znamená? Bazarov se zavřel ve svém pokoji, k čaji se však vrátil. Anna Sergejevna by mu byla ráda řekla nějaké milé slovo, ale nevěděla, jak se s ním dát do řeči...

Nečekaná příležitost ji zbavila obtíží: majordom ohlásil, že přijel Sitnikov.

Těžko se dá slovy vyličit, jak mladý pokrokář vběhl jako křepelka do pokoje. Se sobě vlastní dotěrností se rozjel do vesnice k ženě, kterou sotva znal a která ho nikdy nepozvala, podle získaných zpráv však u ní byli na návštěvě tak rozumní a jemu blízcí lidé, ale zároveň se až do morku kostí bál, takže místo aby odříkal předem naučené omluvy a pozdravy, zamumlal nějaký nesmysl, že ho posílá Jevdoksije, tedy Kukšinová, poptat se, jak se vede Anně Sergejevně, a že prý se také Arkadij Nikolajevič vždycky vyslovoval s největší chválou... U tohoto slova zaškobrtl a upadl do takového zmatku, že si sedl na vlastní klobouk. Avšak nikdo ho nevyhodil, paní domu ho dokonce představila své tetě i sestře, a tak se brzy vzpamatoval a rozšvadronil jedna radost. Trochu banality bývá v životě často na prospěch: povoluje příliš vysoko naladěné struny a způsobuje vystřízlivění sebevědomých nebo sebezapíraných citů tím, že jim připomíná své blízké příbuzenství s nimi. Se Sitnikovovým příchodem všechno nějak ztupělo a zjednodušilo se; všichni dokonce důkladněji povečeřeli a rozešli se k spánku o půl hodiny dřív než obvykle.

„Mohu ti teď vrátit,“ oslovil Arkadij z postele, kde ležel, Bazarova, jenž se také svlékl, „to, cos mi jednou řekl: Proč jsi tak smutný? Splnil jsi snad nějakou svatou povinnost?“

Mezi oběma mladými muži se od jisté doby ustálilo jakési pseudodůvěrné dobírání, což svědčí vždy o tajné nelibosti a nevyřčených podezřeních.

„Zítra odjíždím k tátovi,“ řekl Bazarov.

Arkadij se nadzvedl a opřel o loket. Jednak se podivil, jednak měl z nějakého důvodu radost.

„Ale!“ ozval se. „A proto jsi smutný?“

Bazarov zívá.

„Pomalů zvídej, budeš dlouho žít.“

„A co Anna Sergejevna?“

„Co je s Annou Sergejevnou?“

„Chci říci, jestli tě pustí.“

„Nejsem u ní ve službě.“

Arkadij se zamyslel, Bazarov ulehl a obrátil se obličejem ke zdi. Několik minut uplynulo v mlčení.

„Jevgeniji!“ zavolal náhle Arkadij.

„No?“

„Já s tebou taky zítra odjedu.“

Bazarov neodpovídal.

„Jenže já pojedou domů,“ pokračoval Arkadij. „Můžeme jet spolu až k Chochlovským samotám, a tam si u Fedota najmeš koně. S radostí bych se seznámil s tvými rodiči, ale bojím se, že bych překážel jim i tobě. Vždyť potom zas přijedeš k nám, ne?“

„Nechal jsem u vás své věci,“ odpověděl Bazarov, aniž se obrátil.

Jak to, že se neptá, proč odjíždím, a stejně náhle jako on? Pomyslel si Arkadij. Opravdu, proč jedu a proč on jede? Pokračoval v úvahách. Na vlastní otázku nedovedl uspokojivě odpovědět, ale srdce se mu naplňovalo jakoby žíravou trpkostí. Cítil, že se bude těžce loučit s tímto životem, jemuž tak zvykl, ale zůstat tu sám bylo také nějak divné. K něčemu mezi nimi došlo, přemítal pro sebe, a nač tu mám po jeho odjezdu civět? Nadobro se jí zprotívím a ztratím i to poslední. Začal si představovat

Annou Sergejevnu a pak krásnou podobu mladé vdovy ponenáhlu prolínaly jiné rysy.

„Škoda i Kátí,“ zašeptal do polštáře, na nějž už skanula slza... Najednou pohodil vlasy a řekl nahlas:

„Na kterého čerta se přihrabal ten hlupák Sitnikov?“

Bazarov se nejdřív zahýbal na posteli a potom promluvil:

„Ty jsi, hochu, ještě hloupý, jak vidím. Sitnikovové jsou pro nás nepostradatelní. Pochop to, já takové pitomce potřebuju. Bohové skutečně nebudou vypalovat hrnce...!“

Vida, vida... pomyslel si Arkadij a tu teprve se před ním na okamžik rozevřela celá bezedná propast Bazarovovy samolibosti. My dva, pokračoval v duchu, jsme tedy bohové? Vlastně bůh jsi ty, a nejsem snad já ten pitomec?

„Ano,“ opakoval chmurně Bazarov, „jsi ještě hloupý.“

Odincovová se zvláště nepodivila, když jí Arkadij nazítří oznámil, že odjede s Bazarovem; zdála se roztržitá a unavená. Káťa se na něj mlčky a vážně podívala, kněžna se dokonce pod svou šálou pokřížovala, takže si toho musel všimnout, zato Sitnikov se docela poplašil. Právě přišel na přesnídávku nově a švihácky nastrojen, tentokrát ne slavjanofilsky, den předtím překvapil sluhu, který mu byl přidělen, množstvím přivezeného prádla, a najednou ho jeho přítel opouštějí! — Chvilku přešlapoval, pobíhal sem a tam jako štvaný zajíc na kraji lesa a znenadání takřka s leknutím a skoro s křikem prohlásil, že i on hodlá odjet. Odincovová ho nezdržovala.

„Mám velice pohodlný kočár,“ řekl nešťastný mladík Arkadijovi, „mohu vás zavést a Jevgenij Vasiljevič si může vzít váš tarantas, bude to tak dokonce lepší.“

„Ale prosím vás, vždyť to vůbec nemáte po cestě a ke mně je daleko.“

„Nevadí, nevadí, nespěchám a mimoto mám v té končině co dělat“

„Nájem výčepů?“ zeptal se Arkadij až příliš pohrdlivě.

Avšak Sitnikov byl tak zoufalý, že se proti svému obyčeji ani nezasmál.

„Ujist'uji vás, že kočár je neobyčejně pohodlný,“ zamumlal, „a všichni se tam vejdou.“

„Nermut'ete pana Sitnikova odmítnutím,“ zasáhla Anna Sergejevna... Arkadij na ni pohlédl a významně sklonil hlavu.

Hosté odjeli po přesnídávkce. Při loučení s Bazarovem mu Odincovová podala ruku a řekla:

„My se ještě uvidíme, že ano?“

„Jak vám bude libo,“ odpověděl.

„Pak se uvidíme.“

První vyšel před dům Arkadij a nastoupil do Sitnikovova kočáru. Majordom mu uctivě pomáhal, on však by mu byl s radostí nabil nebo se dal do pláče. Bazarov se usadil v tarantasu. — Když dorazili do Chochlovských samot, Arkadij počkal, až Fedot, majitel zájezdního hostince, zapřáhne koně, pak přistoupil k tarantasu a s dřívějším úsměvem řekl Bazarovu:

„Jevgeniji, vezmi mě s sebou, chci jet k tobě.“

„Sedni si,“ přisvědčil Bazarov skrze zuby.

Sitnikov se s veselým pohvizdováním procházel kolem svého kočáru, a když ta slova uslyšel, zůstal stát s otevřenými ústy; Arkadij chladnokrevně vytáhl z jeho vozu svá zavazadla, sedl si vedle Bazarova, uctivě se uklonil bývalému spolucestujícímu a křikl: „Jeď!“ Tarantas se dal do pohybu a brzy zmizel z dohledu... Nadobro zahanbený Sitnikov se podíval na svého kočího, ten si však pohrával s bičem nad ocasem postranního koně. Tu Sitnikov skočil do kočáru, houkl na dva kolemjdoucí mužiky „dejte na hlavu, hlupáci!“ a vydal se na dlouhou cestu do města. Dojel tam velmi pozdě a příštího dne u Kukšinové dostali oba „protivní nafoukanci a nezdvořáci“ řádně co proto.

Když se Arkadij usadil v tarantasu u Bazarova, pevně mu tiskl ruku a dlouho nic neřikal. Bazarov patrně pochopil a ocenil ten stisk i to mlčení. Celou předešlou noc nespál, nekouřil a už několik dní skoro nejedl. Pod čapkou, naraženou hluboko do čela, rýsoval se ostře a chmurně jeho pohublý profil.

„Tak co, hochu,“ promluvil konečně, „dáš mi cigárko...? A koukni se, vid' že mám žlutý jazyk?“

„To máš,“ odpověděl Arkadij.

„No ano... ani to kouření mi nechutná. Stroj se rozklížil.“

„V poslední době ses opravdu změnil,“ poznamenal Arkadij.

„To nic! Však se dám do pořádku. Jedno je mrzuté, má matka je totiž taková slitovnice, že když

člověku nenaroste břicho nebo když nejí desetkrát za den, tak se trápí. S otcem to ujde, ten sám prodělal všechno možné. Ne, nemohu kouřit,“ dodal a odhodil doutník do prachu na cestě.

„K tvému statku je pětadvacet verst?“ zeptal se Arkadij.

„Ano. Tady se zeptej toho mudrce.“

Ukázal na mužika sedícího na kozlíku, Fedotova dělníka.

Ale mudrc odpověděl: „Copa já vím, tuhlenc nejsou ty versty měřený,“ a potichu dál nadával prostřednímu koni, poněvadž prý „vyhazuje hlaviznou“, to jest trhá hlavou.

„Ano, ano,“ začal Bazarov, „je to pro vás lekce, mladistvý můj příteli, jakýsi poučný příklad. Čert ví, co je to za nesmysl! Každý člověk visí na niti, každou chvíli se pod ním může otevřít propast, a on si ještě sám vymýšlí všelijaké nepříjemnosti, kazí si život.“

„Nač to narážíš?“ zeptal se Arkadij.

„Já na nic nenarážím, já rovnou říkám, že jsme si oba počínali náramně hloupě, jaképak o tom řeči! Ale všiml jsem si už na klinice, že kdo se na svou bolest zlobí, jistě ji přemůže.“

„Tak docela ti nerozumím,“ poznamenal Arkadij, „myslím, žes neměl příčinu si stěžovat.“

„Když mi tak docela nerozumíš, prozradím ti tohle: podle mne je lepší roztloukat kamení na silnici než dovolit ženské, aby se zmocnila jedinké špičky tvého prstu. To je všechno...“ Málem by byl použil svého oblíbeného slova „romantismus“, ale zdržel se a řekl „nesmysl“.

— Nebudeš mi teď věřit, ale povídám ti, že jsme se oba dostali do ženské společnosti a bylo nám to příjemné; jenže opustit takovou společnost, to je, jako když se člověk za parného dne celý poleje studenou vodou. Muž nemá čas bavit se takovými hloupostmi. Muž má být sveřepý, říká výborné španělské přísloví. Ty tady,“ obrátil se k mužikovi sedícímu na kozlíku, „ty moudrá hlavo, máš ženu?“

Mužik se obrátil k oběma přátelům svým plochým, mžouravým obličejem.

„Jako ženu? Mám. Bodejt' bych neměl ženu.“

„A biješ ji?“

„Jako ženu? Taky to bejvá. Bez příčiny ji nebiju.“

„Výborně. A bije ona tebe?“

Mužik zaškubal opratěmi.

„Tohlenc je divná řeč, milostpane. Ty bys pořád žertoval ...“

Zřejmě se urazil.

„Slyšíš, Arkadiji Nikolajeviči? A my oba dostali bití... to máme z toho, že jsme vzdělaní lidé.“

Arkadij se nuceně zasmál, Bazarov se odvrátil a celou cestu už neotevřel ústa.

Pětadvacet verst připadalo Arkadijovi jako celých padesát. Tu se však na svahu mírného kopce konečně ukázala vesnička, kde žili Bazarovovi rodiče. Vedle ní, v mladém březovém hájku, bylo vidět šlechtický domek se slaměnou střechou. U první chalupy stáli dva mužici v čepicích a nadávali si. „Jseš velký prase,“ říkal jeden druhému, „ale horší než to malý sele!“ — „A tvá žena je čarodějnice!“ opáčil druhý.

„Podle nenuceného vystupování a laškových obrátů v řeči upozornil Bazarov Arkadije, „můžeš posoudit, že mužici nejsou u mého otce příliš utiskováni. Teď už taky sám vychází na zápraží svého obydlí. Asi uslyšel zvoneček. Je to on, je, poznávám jeho postavu. Ale, ale! Jak zešedivěl, chudák!“

/XX/

Bazarov se vyklonil z tarantasu, Arkadij natáhl za přítelovými zády krk a uviděl na zápraží panského domku velkého hubeného muže s rozčepýřenými vlasy a jemným orlím nosem, oblečeného do rozepjatého starého vojenského kabátu. Stál rozkročen, kouřil dlouhou dýmku a mhouřil oči proti slunci.

Koně se zastavili.

„Konečně jsi zavítal domů,“ řekl Bazarovův otec; kouřil dál, ač mu troubel zrovna poskakoval mezi prsty. „Tak vylez, vylez, pozdravíme se.“

Začal syna objímat... „Jeňušo, Jeňušo,“ ozval se chvějivý ženský hlas. Dveře se dokořán otevřely a na prahu se objevila kulat'oučká, malá stařenka v bílém čepci a v krátké strakaté jupičce. Vzdychla, zavravorala a byla by asi upadla, kdyby ji Bazarov nebyl podepřel. Její baculaté ruce se mu hned ovinuly kolem krku, hlava se přitiskla k jeho hrudi a všechno utichlo. Bylo slyšet jen její trhavé vzlyky. Starý Bazarov zhluboka dýchal a mhouřil oči ještě víc.

„No, nech toho, Arišo, přestaň,“ domlouval jí. Vyměnil pohled s Arkadijem, jenž stál nehybně u tarantasu, kdežto mužik na kozlíku se dokonce odvrátil. „To vůbec nemusí být, prosím tě přestaň!“

„Ach, Vasiliji Ivanyči,“ vypravila ze sebe stará paní, „taková léta jsem svého jedináčka, miláčka našeho Jeňušenku ...“ A aniž uvolnila ruce, oddálila od Bazarova svůj slzami zmáčený, pomačkaný a dojatý obličej, podívala se na něho nějak blaženými i směšnými očima a znova se k němu přitiskla.

„No ano, ovšem, to všechno je přirozené,“ řekl Vasilij Ivanyč, „jenže radši už pojďme do pokoje. S Jevgenijem přijel host. Promiňte,“ obrátil se s lehkou poklonou k Arkadijovi, „chápete to, ženská slabost a také mateřské srdce ...“

I jemu to však škubalo rty a obočím, brada se mu třásla... ale zřejmě se chtěl opanovat a vypadat div ne lhostejně. Arkadij se uklonil.

„Opravdu, pojďme, matičko,“ přidal se Bazarov a zavedl ochablou stařenku do domu. Usadil ji do lenošky, pak se ještě jednou narychlo objal s otcem a představil mu Arkadije.

„Srdečně mě těší,“ řekl Vasilij Ivanyč, „ale nemějte mi za zlé, máme to tu všechno jednoduché, na vojenský způsob. Arino Vlasjevno, uklidni se, buď tak hodná, proč taková skleslost? Pan host se jistě zlobí.“

„Pane drahý,“ oslovila uplakaná paní Arkadije, „nemám čest znát vaše jméno a jméno po otcí...“

„Arkadij Nikolajevič,“ významně odpověděl tlumeným hlasem Vasilij Ivanyč.

„Odpusťte hloupé ženské.“ Stará paní se vysmrkala, naklonila hlavu vpravo, pak vlevo a pečlivě si utřela jedno oko po druhém. „Odpusťte mi to. Vždyť já už myslela, že umřu a svého miláčka se ani nedočká... á... ám.“

„A přece jste se dočkala, milostpaní,“ vpadl Vasilij Ivanyč. „Taňuško,“ oslovil bosé, asi třináctileté děvče v jasně červených kartounových šatech, bojácně vyhlížející za dveřmi, „přines paní sklenici vody — na podnose, slyšíš? A vás, pánové,“ dodal s jakýmsi staromódním čtveráctvím, „vás si

dovoluji pozvat ke starému veteránovi do kabinetu.“

„Nech se aspoň ještě jednou obejmout,“ zanaříkala Arina Vlasjevna. Bazarov se k ní sklonil. „Ale jaký je z tebe krasaveček!“

„No, krasaveček nekrasaveček,“ poznamenal Vasilij Ivanyč, „spíš mužský, homme fait, [zralý muž], jak se říká. A teď doufám, Arino Vlasjevno, že když jsi nasýtila své mateřské srdce, postaráš se o nasycení svých milých hostů, protože je ti známo, že řečí se nikdo nenají.“

Stařenka vstala.

„V malé chvílce bude prostřeno, Vasiliji Ivanyči, sama doběhnu do kuchyně a dám připravit samovar, všechno bude, všechno. Vždyť jsem ho tři roky neviděla, nepodala mu jídlo, nepodala mu pití, copak je to maličkost?“

„Tak se tedy přičiň, hospodyňko, starej se, neudělej si ostudu. A vy, pánové, pojd'te prosím se mnou. Jevgeniji, tady tě ještě přišel přivítat Timofejič. Však má taky radost, starý bručoun. Vid' že máš radost, starý bručoune? Račte za mnou.“

A Vasilij Ivanyč kvapně vykročil, šoupaje a pleskaje sešlapanými trepkami.

Celý jeho domek se skládal z šesti maličkých pokojíků. Jednomu z nich, do něhož zavedl naše přátele, se říkalo kabinet. Stůl na tlustých nohách, zavalený papíry zčernalými prastarým prachem, jako vyuzenými, tam zabíral celé místo mezi dvěma okny; na stěnách visely turecké pušky, nahajky, šavle, dvě mapy, nějaké anatomické výkresy, Hufelandova¹⁹ podobizna, monogram z vlasů v černém rámcí, zarámovaný a zasklený diplom. Mezi dvěma obrovskými skříněmi z finské břízy stála kožená pohovka, místy promáčknutá a potrhaná. Na policích se v nepořádku tísnily knihy, krabičky, vycpaní ptáci, baňky a lahvičky. V jednom koutě bylo vidět polámanou třecí elektriku.

„Upozornil jsem vás, milý hoste,“ začal Vasilij Ivanyč, „že tu žijeme, abych tak řekl, jako v táboře...“

„Přestaň, proč se omlouváš?“ přerušil ho Bazarov. „Kirsanov moc dobře ví, že ty ani já nejsme Krésové a že nemáš palác. Ale kam ho uložíme? To je otázka.“

„Žádné strachy, Jevgeniji, v přístavku mám pokoj jak klíčku, pánovi tam bude velice dobře.“

„Tak ty sis pořídil i přístavek?“

---

¹⁹ Hufeland, Christoph Wilhelm, něm. lékař.

„Jakpak ne, prosím, tam, co je lázeň,“ zajásal Timofejič.

„Totiž vedle lázně,“ dodal Vasilij Ivanyč. „Teď je přece léto... Hned tam doskočím, zařídím to. A ty bys zatím mohl, Timofejiči, přinést jejich zavazadla. Rozumí se, Jevgeniji, že ti přenechám svůj kabinet. Suum cuique“.²⁰

„Tak ho vidíš! Legrační stařeček a náramně hodný,“ dodal Bazarov, jakmile Vasilij Ivanyč vyšel z pokoje. „Stejný podivín jako tvůj, ale jiného druhu. Jenom je moc užvaněný.“

„A tvá matka je podle všeho znamenitá žena,“ poznamenal Arkadij.

„Ano, je opravdu upřímná. Uvidíš, jaký uchystá oběd.“

„Dneska jsme vás nečekali, mladý pane, tak jsme nepřivezli hovězí,“ řekl Timofejič, který právě přivlekl Bazarovův tlumok.

„Obejdeme se i bez hovězího, kde nic není, ani čert nebere. A říká se, že chudoba cti netratí.“

„Kolik má tvůj otec duší?“ zeptal se najednou Arkadij.

„Statek není jeho, ale matčin. Duší je myslím patnáct.“

„Dohromady je jich dvaadvacet,“ nespokojeně poznamenal Timofejič.

Ozvalo se pleskání trepek a Vasilij Ivanyč se zas objevil.

„Za několik minut bude váš pokoj připraven,“ prohlásil slavnostně, „Arkadiji... Nikolajeviči? Tak se myslím ráčíte jmenovat. A tady je váš sloužící,“ dodal a ukázal na krátce ostříhaného chlapce v modrém kaftanu s proklubanými lokty a ve vysokých, po někom zděděných botách, který s ním přišel. „Jmenuje se Fed'ka. A zas vás poprosím, i když mi to syn zakazuje: buďte shovívavý. Ostatně dýmku nacpat dovede. Kouříte přece, že ano?“

„Já kouřím spíš doutníky,“ odpověděl Arkadij.

„A je to od vás velmi rozumné. Já také preferuji doutníčky, ale v našich odlehlých končinách se nadmíru těžko opatřují.“

„Dej už pokoj s tím lamentováním,“ přerušil ho Bazarov. „Radši si tuhle sedni na pohovku, ať se na tebe mohu podívat.“

---

²⁰ Každému, co mu přísluší.

Vasilij Ivanyč se zasmál a sedl si. Obličejem se velmi podobal svému synu, jenže měl nižší a užší čelo, trochu širší ústa a neustále se hýbal, krčil rameny, jako by ho šaty škrtily pod pažemi, mžikal, pokašlával a pohyboval prsty, kdežto syn se vyznačoval nedbalou nehybností.

„Lamentování!“ opakoval Vasilij Ivanyč. „Nemysli si, Jevgeniji, že chci, abych tak řekl, vzbudit u našeho hosta soucit: jen se podívejte, v jakém tu žijeme zapadákově. Mám naopak za to, že pro myslícího člověka žádný zapadákov neexistuje. Já se aspoň snažím podle možnosti neobrůst, jak se říká, mechem, nezůstat pozadu za dobou.“

Vasilij Ivanyč vytáhl z kapsy nový žlutý fulárový kapesník, který si vzal, když spěchal do Arkadijova pokoje; teď se jím oháněl a pokračoval:

„Ani nemluvím o tom, že jsem kupříkladu ne bez citelných obětí převedl mužiky na obrok a nechal jim polovinu své půdy. Považoval jsem to za svou povinnost a za takových okolností to žádá sama prozíravost, ač o tom jiní majitelé ani neuvažují: mluvím o vědách, o vzdělání.“

„Ano. Vidím, že tu máš Přítele zdraví, ročník 1885,“ poznamenal Bazarov.

„Posílá mi ho ze známosti starý přítel,“ chvatně dodal Vasilij Ivanyč, „ale my tu máme kupříkladu i představu o frenologii,“ pokračoval; obracel se ostatně spíš k Arkadijovi a ukazoval na nevelkou sádrouvou hlavu s číslovanými čtverečky, která stála na skříni, „a není nám neznámý ani Schönlein a Rademacher.“ [Němečtí lékaři, jejichž učení spočívá v prolínání starých zkušeností s novými vědeckými poznatky]

„V ***ské gubernii se ještě věří v Rademachera?“ zeptal se Bazarov.

Vasilij Ivanyč zakašlal.

„V gubernii... Ovšem to vy musíte vědět líp, pánové, kdepak bychom vám stačili? Vždyť jste nás přišli vystřídat. I za mých časů nám byl takový humorista Hoffmann [také německý lékař, jehož učení spočívá v prolínání starých zkušeností s novými vědeckými poznatky] nebo takový Brown [angl. lékař; jeho myšlenky přijala moderní lékařská věda] se svým vitalismem náramně k smíchu, ale přece byli kdysi také slavní. Rademachera u vás nahradil někdo jiný a uctíváte ho teď, ale za dvacet let se budou lidé možná smát zas jemu.“

„Pro útěchu ti povím,“ řekl Bazarov, „že se teď smějeme vůbec celé medicíně a neuctíváme nikoho.“

„Jak to? Copak nechceš být lékařem?“

„Chci, ale jedno nevdám druhému.“

Vasilij Ivanyč zašťouchal prostředníkem do dýmky, kde ještě zbývalo trochu žhavého popelu.

„No, to je možné, to je možné, nechci se hádat. Vždyť co já jsem? Vysloužilý štábní lékař, volatu²¹, a teď je ze mne zemědělec. Sloužil jsem v brigádě u vašeho dědečka,“ obrátil se zas k Arkadijovi, „ano prosím, ano, hodně jsem toho v životě zažil. Do jaké společnosti se já jenom dostal, jaké já jen míval známosti! Týž člověk, kterého tu před sebou ráčíte vidět, ohledával tep knížeti Vitgenštejnovi²² a Žukovskému!²³ Ty lidi v jižní armádě po roce čtrnáctém [Účastníci francouzského tažení byli považováni za nespolehlivé a po návratu přeloženi na Kavkaz], chápete (a Vasilij Ivanyč významně sevřel rty), ty jsem znal všechny do jednoho. Nu, já ovšem zůstával stranou, drž se své lancety, a basta! Ale váš dědeček byl velmi úctyhodný muž, pravý voják.“

„Přiznej, že to byl pořádný trouba,“ líně prohodil Bazarov.

„Ach, Jevgeniji, jak ty se to vyjadřuješ! Prosím tebe... Ovšem, generál Kirsanov nepatřil k...“

„No, nech ho být...“ přerušil ho Bazarov. „jak jsem přijížděl, měl jsem radost z tvého březového hájku, pěkně vyrostl.“

Vasilij Ivanyč obživil.

„A podívej se, jakou mám teď zahrádku! Každý stromek jsem sám zasadil. Mám všelijaké ovoce i léčivé byliny. Mudrujte si, jak chcete, mladí páni, ale starý Paracelsus²⁴ přece jenom vyřkl svatou pravdu: in herbis, verbis et lapidibus... [V bylinách, slovech a kamenech] Vždyť já jsem, jak víš, nechal praxe, ale dvakrát týdně se musím vracet do starých časů. Lidé si chodí pro radu, nemohu je přece vyhodit. Stává se, že se chudáci obracejí o pomoc. A lékaři tu vůbec nejsou. Jeden zdejší soused, Vysloužilý major, představ si, taky léčí. Ptal jsem se na něho, jestli studoval medicínu. Povídají mi, ne, nestudoval, dělá to prý spíš z filantropie ... Cha-cha, z filantropie! To je, co? Cha-cha! Cha-cha!“

„Fed'ko! Nacpi mi dýmku!“ přísně poručil Bazarov. „Nebo tady jiný lékař přijede k nemocnému,“ pokračoval nějak zoufale Vasilij Ivanyč, „ale nemocný už je ad patres [u otců, tj. mrtv]. Sluha nechce doktora ani pustit dál, říká, že už ho nikdo nepotřebuje. Doktor to nečekal, přijde do rozpaků a zeptá se: A škytal pán před smrtí? — Škytal, prosím. — A škytal mnoho? — Ano, mnoho. — Tak

---

²¹ Zkomoleně voilá tout — nic víc.

²² Vitgenštejn, Ludvík Adolf Petr (1769—1843), ruský polní maršál; velel bitvám u Lutzenu a Bautzenu.

²³ Žukovskij, Vasilij Andrejevič (1783—1852), ruský básník a překladatel, zakladatel ruského romantismu.

²⁴ Paracelsus, vl. Anceolus Theophrast Bombast von Hohenheim, lékař, přírodovědec, filosof a teolog, význačná postava renesance.

to je dobře, a honem zas jede. Cha-cha-cha!“

Starý se smál sám a Arkadij se zdvořile usmíval. Bazarov jen bafal. Takto pokračovala rozmluva asi hodinu. Arkadij našel čas, aby zašel do svého pokoje, který byl vlastně, jak se ukázalo, předsín k lázni, ale velmi útulná a čistá. Konečně přišla Taňuša a ohlásila, že oběd je připraven.

První vstal Vasilij Ivanyč.

„Pojďme, pánové! Jestli jsem vás nudil, šlechetně mi to promiňte. Snad vás lépe než já uspokojí paní domu.“

Oběd, ač připravený narychlo, byl velmi dobrý a dokonce hojný; jen víno se, jak se říká, trochu nepovedlo; skoro černé sherry, které Timofejič koupil v městě u známého kupce, chutnalo trochu po mosazi nebo po kalafuně. A také obtěžovaly mouchy. Obvykle je odháněl chlapec z čeledi velkou zelenou haluzí, ale tentokrát ho Vasilij Ivanyč poslal pryč ze strachu, že by se to mladé generaci nelíbilo. Arina Vlasjevna našla chvíli, aby se nastrojila: vzala si vysoký čepce s hedvábnými stuhami a světle modrou vzorkovanou šálu. Jakmile spatřila svého Jeňušu, zas si trochu poplakala, ale manžel jí nemusel domlouvát, protože si sama honem otřela slzy, aby nepokapala šálu. Jedli

jen oba mladí muži, hostitelé byli dávno po obědě. Obsluhoval Fed'ka, jemuž zřejmě překážely nezvyklé boty, a pomáhala mu jednooká žena s mužským obličejem, jménem Anfisuška. Jinak zastávala hodnost klíčnice, krmíčky drůbeže a pradleny. Vasilij Ivanyč se po celou dobu oběda procházel po pokoji, tvářil se docela šťastně, ba blaženě a vykládal o těžkých starostech, které mu působí Napoleonova politika a spletnosti italské otázky. Arina Vlasjevna si Arkadije nevšímala a nepobízela ho; podpírala si pěstičkou kulatý obličej, jemuž višňově rudé, trochu odulé rtíky a mateřská znamínka na tvářích a nad obočím dávaly velmi dobromyslný výraz, nespouštěla oči ze syna a pořád vzdychala: k smrti ráda by byla vyzvěděla, na jak dlouhou dobu přijel, ale bála se ho zeptat. Co když řekne, že na dva dny, přemítala a srdce se jí svíralo. Po pečení Vasilij Ivanyč na okamžik zmizel a vrátil se s odzátkovanou poloviční lahví šampaňského. „Hle,“ zvolal, „žijeme sice v ústraní, ale při slavnostních příležitostech se máme čím obveselit!“ Nalil tři poháry a sklenku, pronesl přípitek na zdraví „drahocenných hostů“ a naráz do sebe po vojensku obrátil svůj pohár; i Arinu Vlasjevnu donutil vypít sklenku do poslední kapky. Když došlo na zavařeniny, Arkadij, jenž nerad jedl sladkosti, považoval přesto za svou povinnost okusit ze čtyř různých, právě zavařených druhů tím spíš, že Bazarov kategoricky odmítl a hned si zapálil doutník. Pak se objevil na scéně čaj se smetanou a preclíky s máslem; pak Vasilij Ivanyč odvedl všechny na zahradu, aby se pokochali krásným večerem. Cestou kolem lavičky pošeptal Arkadijovi:

„Na tomto místě si rád zafilosofuji, pohlížeje na západ slunce, neb je pro poustevníka vhodný. A

tam dál jsem vysázal několik stromů, které měl v oblibě Horatius.“

„Jaké stromy?“ zeptal se Bazarov, když to zaslechl.

„No přece... akáty.“

Bazarov začal zívát.

„Myslím, že je čas, aby se naši cestovatelé oddali objetí Morfeovu [V řecké mytologii bůh snů],
poznámenal Vasilij Ivanyč.

„To jest je čas jít spát,“ dodal Bazarov. „To je správný soud. Je opravdu čas.“

Když se loučil s matkou, políbil ji na čelo, ona ho pak objala a za jeho zády mu potají třikrát požehnala. Vasilij Ivanyč doprovodil Arkadije do jeho pokoje a přál mu „tak blahodárný odpočinek, jaký jsem ve vašich šťastných letech zakoušel i já.“ A Arkadijovi se skutečně výborně spalo v jeho lázeňské předsíni: vonělo tam mátou a dva cvrčci ho jeden přes druhého uspávali svým cvrkotem za pecí. Vasilij Ivanyč se od Arkadije vydal do svého kabinetu, přikrčil se na pohovce u synových nohou a chystal se, že si s ním popovídá. Bazarov ho však hned poslal pryč, že prý je ospalý, ale ve skutečnosti až do rána neusnul. S široce rozevřenýma očima se zlobně díval do tmy: dětské vzpomínky na něho nepůsobily a mimoto se ještě nestačil vypořádat s nedávnými trpkými dojmy. Arina Vlasjevna se nejdřív podle chuti pomodlila; potom dlouho, dlouho rozmlouvala s Anfisuškou, která stála před milostpaní jako sloup, strnule na ni upírala své jediné oko a tajemným šepotem ji zpravovala o všech svých poznacích a úvahách týkajících se Jevgenije Vasiljeviče. Staré paní se z radosti, z vína a z doutníkového kouře docela zatočila hlava. Její muž se s ní pokusil dát do řeči, ale nechal toho.

Arina Vlasjevna byla pravá ruská zemánečka z dřívějších časů. Byla by měla žít před dvěma sty lety, za staromoskevských časů. Byla velmi zbožná a citlivá, věřila ve všechna možná znamení, věštby, zaříkávání a sny; věřila v jurodivé, v plivníka, v lesní muže, v nešťastná setkání, v uhranutí, v lidové léky, v léčivou sůl na Zelený čtvrtek, v brzký konec světa; věřila, že když nezhasnou svíce při večerní mši na velikonoční Hod boží, urodí se hodně pohanky a že houba přestane růst, když ji uvidí lidské oko; věřila, že čert rád bývá tam, kde je voda, a že každý žid má na prsou krvavou skvrnku; bála se myší, užovek, žab, vrabců, pijavek, hřmění, studené vody, průvanu, koní, kozlů, zrzavých lidí a černých koček a považovala cvrčky a psy za nečistá zvířata; nejedla telecí maso ani holuby, ani raky, ani sýr, ani chřest, ani topinambury, ani zajíce, ani vodní melouny, protože rozříznutý vodní meloun připomíná hlavu Jana Křtitele; a o ústřicích mluvila jen s hlubokým odporem; ráda jedla, ale přísně zachovávala půst; spala deset hodin denně, ale ani si nelehla, když

Vasilije Ivanyče rozbolela hlava; nepřečetla jedinou knihu kromě Alexise čili Chýše v lese, psala jeden, nejvýš dva dopisy za rok, zato v domácích pracích, v sušení a zaváření se vyznala, ač vlastníma rukama na nic nesáhla a vůbec se nerada hýbala z místa. Arina Vlasjevna byla velice hodná a svým způsobem- nikterak hloupá. Věděla, že jsou na světě páni, kteří musí poroučet, a prostý lid, který musí poslouchat, a proto se neštítla ani patolízalství, ani poníženého klanění; ale s podřízenými jednala vlídně a mírně, jediného žebráka nepropouštěla bez almužny a nikdy nikoho neodsuzovala, ač někdy klevetila. V mládí byla velmi hezká, hrála na clavichord a mluvila trochu francouzsky, ale za dlouholetého putování s manželem, za něhož se vdala proti své vůli, nakynula a zapomněla hudbu i francouzštinu. Svého syna nevýslovně milovala a bála se ho. Správu statku přenechala Vasiliji Ivanyčovi a už do ničeho nezasahovala: žasla, odmítavě se oháněla šátkem a leknutím zvedala obočí pořád výš, jakmile starý začal vykládat, o nastávajících reformách a o svých plánech. Byla nedůvěřivá, neustále čekala nějaké velké neštěstí a hned plakala, když si vzpomněla na něco smutného... Takové ženy už vymírají. Bůh ví, máme-li z toho mít radost!

/XXI/

Když Arkadij ráno vstal, otevřel okno a první mu hned padl do oka Vasilij Ivanyč. Starý pán v bucharském županu, přepásaném šátkem, horlivě pracoval v zelinářské zahradě. Všiml si svého mladého hosta, opřel se o rýč a zvolal:

„Přeji zdraví! Jak jste se ráčil vyspat?“

„Výtečně,“ odpověděl Arkadij.

„Já tu, jak vidíte, jako nějaký Cincinnatus okopávám záhon na pozdní řepu.²⁵ Teď nastala taková doba — a chválabohu! —, že si každý musí opatřovat potravu vlastníma rukama. Na jiné nemůže spoléhat, musí pracovat sám. A je vidět, že Jean Jacques Rousseau má pravdu. Před půlhodinou, vážený, jste mě mohl vidět v docela jiné pozici. Jedné ženské, která si stěžovala na ujímání — tak tomu říkají oni a my zas říkáme dyzentérie — jsem... jak bych to řekl pěkněji... vléval jsem jí opium. A druhé jsem vytrhl zub. Té jsem navrhl éterovou narkózu... jenže odmítla. To všechno

---

²⁵ Cincinnatus, Lucius Quinctius, vzor římské ctnosti, od pluhu povoláný za diktátora.

dělám gratis, en amateur [Ze záliby] . Pro mne to ostatně není nic zvláštního, vždyť já jsem plebej, homo novus [povýšenec], žádný dědičný šlechtic jako má drahá polovice... Ale neráčil byste sem do stínu nadýchat se před čajem ranní svěžesti?“

Arkadij šel k němu.

„Vítám vás ještě jednou!“ řekl Vasilij Ivanyč a po vojensku zvedl ruku k usmolené čepičce na hlavě. „Vím, že jste zvyklý přepychu a požitkům, ale ani mocní tohoto světa si neoškliví strávit krátký čas pod střechou chýšky.“

„Proboha,“ zvolal Arkadij, „jakýpak jsem já mocný tohoto světa? A ani nejsem zvyklý přepychu.“

„Dovolte, dovolte,“ namítl s lichotivým posunkem Vasilij Ivanyč, „já jsem sice teď už odložen do starého železa, ale také jsem se pohyboval ve společnosti a poznám ptáka podle zpěvu. Jsem svým způsobem i psycholog a fyziognomik. Nemít tento, troufám si říci, dar, byl bych dávno ztracen: jako bezvýznamného človíčka by mě ušlapali. Řeknu vám bez komplimentů, že mám upřímnou radost z přátelství, které pozoruji mezi vámi a svým synem. Před chvílí jsem se s ním setkal; podle svého zvyku, který asi znáte, vyskočil velmi časně z postele a rozběhl se po okolí. Dovolte, abych se zeptal, znáte se dlouho s Jevgenijem?“

„Od poslední zimy.“

„Tak, tak. A smím se vás ještě zeptat — ale neměli bychom si sednout? Rád bych se vás zeptal jako otec a docela upřímně: co soudíte o mém Jevgenijovi?“

„Váš syn je jeden z nejskvělejších lidí, s jakými jsem se kdy setkal,“ živě odpověděl Arkadij. Oči Vasilije Ivanyče se náhle rozevřely a tváře se mu slabě zarděly. Rýč mu vyklouzl z rukou.

„Vy tedy máte za to ..začal.“

„Jsem přesvědčen,“ vpadl Arkadij, „že vašeho syna čeká velká budoucnost a že proslaví vaše jméno. Je to mé přesvědčení hned od prvního našeho setkání.“

„Jak... jak k tomu došlo?“ stěží ze sebe vypravil Vasilij Ivanyč. Nadšený úsměv roztáhl jeho široké rty a už na nich zůstal.

„Chcete vědět, jak jsme se setkali?“

„Ano ... a vůbec...“

Arkadij začal vyprávět a mluvit o Bazarovu s ještě větším zápalem, ještě vřeleji než tenkrát večer, když tančil s Odincovovou mazurku.

Vasilij Ivanyč poslouchal a poslouchal, smrkal, mačkal kapesník v obou rukou, kašlal, čechral si vlasy a nakonec to nevydržel: sklonil se k Arkadijovi a políbil ho na rameno.

„Udělal jste mi nesmírnou radost,“ řekl a stále se usmíval, „musím vám přiznat, že... svého syna zbožňuji. O mé staré ani nemluví: to víte, matka! Ale netroufám si projevovat před ním své city, protože to nemá rád. Je nepřítelem všech výlevů, mnoho lidí ho dokonce pro tuto tvrdost odsuzuje, protože v ní vidí příznak pýchy anebo bezcitnosti. Ale člověk jako on se přece nedá měřit obyčejným loktem, není to tak? Třeba kupříkladu jiný by na jeho místě pořád tahal z rodičů peníze. Ale ten, věřil byste tomu, ten od nás jakživ nevzal ani kopejku navíc, namouduši!“

„Je to nezištný, poctivý člověk,“ poznamenal Arkadij.

„Právě, nezištný. A já ho nejen zbožňuji, Arkadiji Nikolajeviči, ale jsem na něho i hrdý a nemám jinou ctižádost, než aby jednou v jeho životopise bylo psáno: Syn prostého štábního lékaře, který ho však brzy dovedl ocenit a nelitoval obětí na jeho vzdělání..“

Starému pánovi selhal hlas.

Arkadij mu stiskl ruku.

„Co myslíte,“ zeptal se po chvíli mlčení Vasilij Ivanyč, „vždyť nedosáhne asi úspěchu, který mu prorokujete, v lékařství, vidíte?“

„Ovšem, v lékařství ne, ačkoli bude i v tomto oboru mezi prvními.“

„A v čem tedy, Arkadiji Nikolajeviči?“

„To se dá těžko říci, ale bude slavný.“

„Bude slavný!“ opakoval starý a pohroužil se do snění.

„Arina Vlasjevna dá prosit k čaji,“ hlásila Anfisuška, když šla kolem s obrovskou mísou zralých malin.

Vasilij Ivanyč ožil.

„A bude k malinám studená smetana?“

„Bude, prosím.“

„Ale studená, dej si pozor! Nedělejte okolký, Arkadiji Nikolajeviči, vezměte si hodně. Cože nejde Jevgenij?“

„Já jsem tady,“ ozval se Bazarovův hlas z Arkadijova pokoje.

Vasilij Ivanyč se rychle otočil.

„Aha! Chtěl jsi navštívit svého přítele, ale přišel jsi pozdě, arnice [příteli], už jsme spolu měli dlouhou rozmluvu. Teď jdeme na čaj, matka nás volá. Abych nezapomněl, musím s tebou mluvit.“

„O čem?“

„Je tu mužiček, trpí ikterem...“

„To jest žloutenkou?“

„Ano, chronickým a velmi úporným ikterem. Předepisoval jsem mu zeměžluč a třezalku, poručil jsem mu, aby jedl mrkev, dával jsem mu sodu, ale to jsou všechno paliativní prostředky a on potřebuje něco silnějšího. Ty se sice medicíně směješ, ale jsem přesvědčen, že mi dovedeš dát dobrou radu. O tom si ještě pohovoříme. A teď pojďme pít čaj.“

Vasilij Ivanyč rychle vyskočil a zazpíval z Roberta.²⁶

Náš zákon, zákon, zákon budiž vždy jen vesele a vesele si žít!

„Pozoruhodná životnost!“ prohodil Bazarov a odešel od okna.

Bylo poledne. Slunce pánilo skrze tenkou clonu souvislých bělavých oblak. Vše mlčelo. Jen kohouti ve vesnici si odpovídali vyzývavým kokrháním a vzbuzovali v každém, kdo je slyšel, zvláštní pocit dřímoty a nudy; někde vysoko ve vrcholcích stromů zvučel plačtivým voláním neumlkající pískot mladého jestřábka. Arkadij a Bazarov leželi ve stínu menšího stohu sena, každý pod sebou nějakou otep šustivě suché, ale ještě zelené vonné trávy.

„Tamta osika,“ promluvil Bazarov, „mi připomíná mé dětství. Roste na kraji jámy, která zbyla po

---

²⁶ Mayerbeerova opera Robert Dábel.

kůlně na cihly, a já byl v té době přesvědčen, že ta jáma i osika mají zvláštní kouzelnou moc, protože jsem se u nich nikdy nenudil. Nechápal jsem tenkrát, že se nenudím, poněvadž jsem dítě. No, teď jsem dospělý a kouzlo nepůsobí.“

„Jak dlouho jsi tu celkem žil?“

„Dva roky. Pak jsme přijížděli jen občas. Vedli jsme tulácký život, potloukali jsme se hlavně po městech.“

„A stojí ten dům dlouho?“

„Ba ano. Postavil ho už můj děd, matčin otec.“

„Čím byl tvůj děd?“

„Čert ví. Nějakým sekundmajorem. Sloužil za Suvorova a pořád vyprávěl o přechodu přes Alpy. Asi lhal.“

„Však také máte v salóne pověšenu Suvorovovu podobiznu. Já mám rád takové domky, jako je váš, staříčké a teplounké; taky to v nich nějak zvláště voní.“

„Je v nich cítit olej z lampiček a komonici,“ řekl Bazarov a zívá. „A co je v těch milých domcích much...!“

„Pověz mi,“ začal Arkadij po krátké zámce, „neutiskovali tě v dětství?“

„Sám vidíš, jaké mám rodiče. Ti nejsou přísní.“

„Máš je rád, Jevgeniji?“

„Mám, Arkadiji!“

„Oni tě mají tolik rádi!“

Bazarov mlčel.

„Víš, nač myslím?“ zeptal se konečně a založil si ruce za hlavu.

„To nevím. Nač?“

„Myslím na to, jak dobře je na světě mým rodičům. Otec se v šedesáti letech stará, vykládá o ‚paliativních‘ prostředcích, léčí lidi, hraje si s mužiky na velkomyslnost, zkrátka baví se; matce je

taky dobře: její den je tak přeplněn všelijakou činností, strachy a nářky, že ani nemá čas se vzpamatovat. Ale já..

„Ale ty?“

„Ale já přemýšlím: ležím tady teď pod stohem ... Malinké místečko, které zaujímám, je tak nepatrné ve srovnání s ostatním prostorem, kde nejsem a jemuž po mně nic není. A časový úsek, který se mi podaří prožít, je tak bezvýznamný proti věčnosti, kde jsem nebyl, ani nebudu... Ale v tom atomu, v tom matematickém bodu koluje krev, pracuje mozek, něco taky chce ... To je přece pohoršlivé! Takové nesmysly!“

„Dovol, abych poznamenal, že to, co říkáš, platí vůbec o všech lidech.“

„Máš pravdu,“ vpadl Bazarov. „Chtěl jsem říci, že oni tady, tedy moji rodiče, mají plno práce a nevadí jim vlastní nicotnost, ona jim nesmrdí... kdežto já... cítím jenom nudu a vztek.“

„Vztek? Proč vztek?“

„Proč? Jak to, proč? Copak jsi zapomněl?“

„Všechno si pamatuji, ale přesto neuznávám, že bys měl právo na vztek. Jsi nešťastný, to ano, jenže...“

„E! Vidím, Arkadiji Nikolajeviči, že chápeš lásku jako všechna moderní mládež: puť, puť, puť, slepičko, ale jak se slepička začne přibližovat, vezmeš nohy na ramena! Já takový nejsem. Ale dost o tom. Čemu se nedá pomoci, o tom je hanba i mluvit.“ Obrátil se na bok. „Vida, tuhle silák mravenec táhne polomrtvou mouchu. Jen ji táhni, hochu, táhni! Nevšímej si toho, že se vzpírá, využij to, že jako zvíře máš právo neuznávat soucit, ne jako našinec, který se pořád přemáhá!“

„Že mluvíš, Jevgeniji! Kdy ses ty přemáhal?“

Bazarov zvedl hlavu.

„Na to jediné jsem pyšný. Sám jsem se nepřemohl, tak mě nepřemůže ani hezká ženská. Amen! Konec! Už o tom ode mne neuslyšíš ani slovo.“

Oba přátelé leželi nějakou dobu mlčky.

„Ano,“ začal Bazarov, „člověk je divné stvoření. Když se podíváš takhle ze strany a zdálky na opuštěný život, jaký tu vedou ‚otcové‘, řekl bys: co může být lepšího? Jez, pij a pamatuj, že si počínáš docela správně a docela rozumně. Jenže chyba lávky, nedá ti to pokoj! Chce se ti párat se s

lidmi, třeba jim nadávat, ale párat se s nimi.“

„Život by se měl zařídit tak, aby každý okamžik v něm byl významný.“ řekl zamyšleně Arkadij.

„Kdo by to řekl! Co je významné, bývá sice klamné a příjemné, ale člověk se může smířit i s bezvýznamností... zato klepy, klepy... to je neštěstí.“

„Pro toho, kdo se rozhodl nebrat je na vědomí, klepy neexistují.“

„Hm... to jsi pronesl opačný otřelý výrok

„Co? Čemu tak říkáš?“

„No, řekne-li se kupříkladu, že osvěta je prospěšná, je to otřelý výrok, a řekne-li se, že osvěta je škodlivá, je to opačný otřelý výrok. Vypadá nějak zajímavější, jenže ve skutečnosti je to totéž.“

„Ale kde je pravda, na které straně?“

„Kde? Odpovím ti jako ozvěna: kde?“

„Ty jsi dnes v melancholické náladě, Jevgeniji.“

„Opravdu? To mě asi moc zmořilo slunce. A taky člověk nemá jíst tolik malin.“

„Je-li to tak, nebylo by špatné si zdřímnout,“ poznamenal Arkadij.

„Proč ne. Ale nedívej se na mne. Každý člověk má hloupý obličej, když spí.“

„Copak ti není jedno, co si o tobě kdo myslí?“

„Nevím, co ti říct. Opravdový člověk se o to nemá starat a opravdový člověk je ten, o kterém nemá smysl přemýšlet, ale kterého je nutno poslouchat, nebo ho nenávidět.“

„To je zvláštní, já nemám nikoho, koho bych nenáviděl,“ řekl Arkadij po chvíli přemýšlení.

„A já tolik lidí. Ty jsi jemná duše, bačkora, kdepak ty bys nenáviděl...! Ty si netroufáš, máš málo sebevědomí...“

„A ty,“ přerušil ho Arkadij, „máš dost sebevědomí? Máš o sobě tak dobré mínění?“

Bazarov chvíli mlčel.

„Až se setkám s člověkem, který by přede mnou necouvl,“ řekl pomalu a zřetelně, „pak změníím své

mínění o sobě. Nenávidět! Třeba kupříkladu dnes jsi řekl, když jsme šli kolem chalupy našeho vesnického starosty Filipa — je taková pěkná, bílá —, řekl jsi, že Rusko dosáhne dokonalosti, až i poslední mužik bude mít takové stavení, a že každý z nás tomu má napomáhat... A já právě začal nenávidět toho posledního mužika, toho Filipa nebo Sidora, pro kterého se mám potrhát a který mi ani nepoděkuje ... nač taky potřebuju jeho díky? Bude si tedy žít v bílé chalupě a na mně poroste tráva — no a co dál?“

„Nech toho, Jevgeniji... Když tě člověk dnes poslouchá, dá chtě nechtě za pravdu lidem, kteří nám vytýkají nedostatek zásad.“

„Mluvíš jako tvůj strýc. Zásady vůbec nejsou — tys na to ještě nepřišel? Ale jsou emoce. Vše závisí na nich.“

„Jak to?“

„Inu, je to tak. Kupříkladu já se držím negativního směru a vedou mě k tomu emoce. Je mi příjemné popírat, můj mozek je tak uspořádán — a basta! Proč se mi líbí chemie? Proč ty rád jablka? Nutí nás k tomu emoce. U všeho je to stejné. Hlub než k tomu lidé nikdy neproniknou. Tohle ti každý nepoví a ani já ti to podruhé nepovím!“

„A co poctivost, to je taky emoce?“

„Bodejt' by ne!“

„Jevgeniji,“ začal Arkadij smutným hlasem.

„No? Copak? To se ti nelíbí?“ přerušil ho Bazarov. „I ne, hochu! Když ses rozhodl všechno posekat, neuhýbej ani před vlastníma nohama...! Ale nafilosofovali jsme se dost. Příroda přivolává mlčení spánku, řekl Puškin.“

„Nikdy nic takového neřekl,“ namítl Arkadij.

„Když tedy neřekl, mohl a měl to jako básník říct. A abych nezapomněl, sloužil asi u vojska.“

„Puškin nikdy nebyl vojákem!“

„Prosím tě, vždyť má na každé stránce: Do boje, do boje! Za čest Ruska!“

„Co si to vymýšlíš za nesmysly? Vždyť jsou to vlastně pomluvy.“

„Pomluvy? To je toho! Vida, takové slovo, aby mě polekal! Ať člověka pomluvíš sebehůř, ve

skutečnosti zasluhuje dvacetkrát víc.“

„Radši spěme!“ dopáleně navrhl Arkadij.

„S největší radostí,“ odpověděl Bazarov.

Ale ani jeden, ani druhý nemohli spát. Srdcí obou mladých mužů se zmocňovalo jakési skoro nepřátelské cítění. Po pěti minutách otevřeli oči a mlčky vyměnili pohledy.

„Podívej se,“ řekl náhle Arkadij, „suchý javorový list se utrhl a padá na zem. Jeho pohyby se úplně podobají letu motýla. Není to zvláštní? Něco tak smutného a mrtvého se podobá tomu nejveselejšímu a živému.“

„Ó, příteli můj Arkadiji Nikolajeviči!“ zvolal Bazarov. „O jedno tě prosím: nemluv krásně.“

„Mluvím, jak dovedu... Koneckonců je to despotismus. Něco mě napadlo, tak proč bych to nevyslovil?“

„Dobře, ale proč bych taky já nevyslovil svou myšlenku? Myslím, že mluvit krásně je neslušné.“

„A copak je slušné? Nadávat?“

„Ale! Vidím, že skutečně hodláš jít ve strýčínkových šlápějích. Jak by se ten idiot zaradoval, kdyby tě slyšel!“

„Jak žes to nazval Pavla Petroviče?“

„Nazval jsem ho správně idiotem.“

„To je opravdu nesnesitelné!“

„Aha, ozvalo se rodinné cítění,“ klidně řekl Bazarov. „Všiml jsem si, že se v lidech udržuje velmi houževnatě. Člověk je ochoten všeho se odříci, vzdá se každého předsudku, ale přiznat, že kupříkladu bratr, který krade kapesníky, je zloděj, to je nad jeho síly. Vždyť taky opravdu můj bratr, můj — a není génius... copak je to možné?“

„Ve mně se ozval prostě smysl pro spravedlnost, a vůbec ne rodinné cítění,“ namítl podrážděně Arkadij, „ale poněvadž ty tento smysl nechápeš, poněvadž nemáš tu emoci, nemůžeš ho ani posuzovat.“

„Jinak řečeno, Arkadij Kirsanov je pro mé chápání příliš vznešený, takže se skláním a umlkám.“

„Prosím tě, nech toho, Jevgeniji. Nakonec se pohádáme.“

„Ach, Arkadiji, buď tak laskav, pohádejme se jednou pořádně — do úplné němoty, do zničení.“

„Jenže to potom třeba skončíme tak..“

„Že se porveme?“ dodal Bazarov. „Proč ne? Tady na seně, v takovém idylickém prostředí, daleko od světa a lidských očí by to nevadilo. Ale na mne nestačíš. Popadnu tě hned za krk...“

Bazarov roztáhl své dlouhé a tuhé prsty... Arkadij se obrátil a chystal se jakoby žertem k obraně... Přítelův obličej mu však připadl tak zlověstný, v křivém úsměšku jeho rtů a v planoucích očích se mu zjevila tak opravdová hrozba, že bezděky pocítil bázeň...

„Aha! Tak semhle jste si zalezli!“ ozval se v té chvíli hlas Vasilije Ivanyče a starý štábní lékař se objevil před mladíky v doma šitém plátěném saku a se slaměným kloboukem také domácí výroby. „Hledal jsem vás, hledal... Ale vybrali jste si výborné místo a oddáváte se krásné kratochvíli. Ležet na ‚zemi‘ a dívat se do ‚nebe‘... Víte, má to jakýsi zvláštní význam!“

„Dívám se do nebe, jenom když chci kýchnout,“ zabručel Bazarov a tiše dodal k Arkadijovi: „Škoda že nás vyrušil.“

„Tak přestaň,“ zašeptal Arkadij a kradmo mu stiskl ruku. Žádné přátelství však v takových srážkách dlouho neobstojí.

„Dívám se na vás, mladí přátelé,“ pokračoval zatím Vasilij Ivanyč, a pokyvuje hlavou, opíral se zkříženými rukama o nějakou složitě zkroucenou hůl, dílo vlastních rukou, s postavou Turka místo držadla, „dívám se a mám radost. Co je ve vás síly, vzkvétajícího mládí, zdatnosti a nadání! Zkrátka ... Kastor a Pollux?!“²⁷

„Koukejme se, zabrousil do mytologie!“ řekl Bazarov. „To je hned vidět, žes byl svého času kovaný latiník! Tys přece dostal za písemnou práci stříbrnou medaili, co?“

„Dioskurové, Dioskurové!“ opakoval Vasilij Ivanyč.

„Nech toho, otče, nemazli se.“

„Jednou za dlouhý čas to jde,“ zamumlal starý. „Já vás, pánové, nevyhledal proto, abych vám dělal poklony, nýbrž abych vám za prvé ohlásil, že budeme brzy obědvat, a za druhé jsem tě chtěl upozornit, Jevgeniji... Jsi rozumný člověk, znáš lidi, znáš ženy, a proto promineš ... Tvá matička

---

²⁷ Dioskurové, héroové řeckého bájesloví, dvojčata, synové boha Dia a pozemšťanky Lédy.

chtěla dát sloužit děkovnou pobožnost, že jsi přijel. Nemysli, že tě zvu, aby ses té pobožnosti zúčastnil, je už skončena. Ale otec Alexej...“

„Pop?“

„No ano, kněz. On u nás... poobědvá... Nečekal jsem to a ani neradil... Ale nějak to tak vyšlo... nerozuměl mi... No a Arina Vlasjevna... Přitom je to velice hodný a uvážlivý člověk.“

„Nesní mi při obědě mou porci?“ zeptal se Bazarov.

Vasilij Ivanyč se zasmál.

„Prosím tě, co tě vede!“

„Nic víc si nežádám. Jsem ochoten sedět u stolu s každým člověkem.“

Vasilij Ivanyč si narovnal klobouk.

„Byl jsem předem přesvědčen,“ řekl, „že jsi povznesen nad jakékoli předsudky. Třeba tuhle já, jsem starý člověk, jde mi na dvaasedesátý rok, ale ani já je nemám. (Vasilij Ivanyč si netroufal přiznat, že pobožnost sám chtěl... Nebyl méně zbožný než jeho manželka.) A otec Alexej o to velmi stál se s tebou seznámit. Bude se ti líbit, uvidíš. Docela rád si zahraje i kartičky, a dokonce ... ale to jen mezi námi... kouří dýmčičku.“

„Proč ne? Po obědě si dáme whist a obehraju ho.“

„Che-che-che, uvidíme! To ještě není tak jisté.“

„A co ty? Že by sis vzpomněl na mladá léta?“ zeptal se Bazarov zvláštním tónem.

Opálené tváře Vasilije Ivanyče se temně začervenaly.

„Že se nestydiš, Jevgeniji... Co bývalo, je pryč. Ostatně jsem ochoten přiznat se tady před pánem, že jsem v mládí měl tu vášeň, to je pravda. Však jsem ji taky odpykal! Ale to je horko. Dovolte, abych si k vám přisedl. Neruším vás?“

„Vůbec ne,“ odpověděl Arkadij.

Vasilij Ivanyč se s hekáním uvelebil v seně.

„Vaše dnešní lože, vážení pánové, mi připomíná můj vojenský táborový život,“ začal, „obvaziště zřízená taky takhle někde u stohu, a to ještě zaplat' pánbůh za to.“ Vzdychl. „Mnoho, mnoho jsem v životě zakusil. Když dovolíte, povím vám kupříkladu zajímavou příhodu o moru v Besarábii.“

„To, zač jsi dostal řád svatého Vladimíra?“ vpadl Bazarov. „Známe, známe ... Ostatně proč ho nenosíš?“

„Přece jsem ti říkal, že nemám předsudky,“ zabručel Vasilij Ivanyč (teprve den předtím si dal s kabátu odpárat červenou stužku) a pustil se do vyprávění příhody o moru. „Vždyť on usnul,“ zašeptal náhle, ukázal na Bazarova a dobromyslně zamrkal, „Jevgeniji, vstávej,“ dodal nahlas. „Pojďme obědvat!“

Otec Alexej, statný kněz plné postavy s hustými, pečlivě rozčesanými vlasy, s vyšívaným opaskem na fialové hedvábné klerice, osvědčil se jako velmi obratný a vynalézavý muž. Hned jako první podal Arkadijovi a Bazarovu ruku, jako by předem chápal, že mladíci netouží po jeho požehnání, a vůbec si počínal nenuceně. Ani si nezadal, ani se nikoho nedotkl; trefně se vysmál seminářské latině a zastal se svého biskupa; vypil dvě sklenky vodky, ale třetí odmítl; přijal od Arkadije doutník, ale nezapálil si a řekl, že si ho vezme domů; ne zcela příjemné na něm bylo jen to, že každou chvíli pomalu a opatrně napřahoval ruku, aby si na obličej chytíl mouchu, a přitom ji někdy zamáčkl. Usedl ke karetnímu stolku s umírněným projevem uspokojení a nakonec obehrál Bazarova o dva rubly padesát kopejek v bankovkách: v domě Ariny Vlasjevny nebylo o počítání ve stříbře ani zdání... Seděla jako dřív vedle syna (karty nehrála), jako dřív si podpírala tvář pěstičkou a vstávala, jen aby poručila podat nějakou novou krmí. Bála se mazlit s Bazarovem a on ji nepovzbuzoval, neměl ji k tomu; mimoto jí i Vasilij Ivanyč poradil, aby ho příliš „neobtěžovala“. „Mladí lidé o to nestojí,“ opakoval jí. (Nemá smysl vykládat, jaký byl toho dne oběd: Timofejič se časně ráno sám osobně rozjel pro nějaké zvláštní čerkeské hovězí a starosta se vydal zas někam jinam pro mníky, ježdíky a raky; jenom za houby dostaly ženské dvaadvacet kopejek v měděných penězích.) Ale oči Ariny Vlasjevny, neustále upřené na Bazarova, nevyjadřovaly jen oddanost a lásku: zračil se v nich i smutek smíšený se zvědavostí a strachem, zračila se tam jakási pokorná výčitka.

Bazarov měl ostatně jiné starosti než zkoumat, co vyjadřují oči jeho matky, a oslovoval ji jen zřídka kratičkou otázkou. Jednou ji požádal, aby mu „pro štěstí“ podala ruku; pomalounku mu položila měkkou ručku na jeho tvrdou a širokou dlaň.

„Tak co?“ zeptala se za chvíli. „Nepomohlo to?“

„Je to ještě horší,“ odpověděl s nedbalým úsměvem.

„Pán hraje až moc odvážně,“ řekl jakoby s politováním otec Alexej a pohladil si krásnou bradu.

„Napoleonská zásada, baťuško, napoleonská,“ vpadl Vasilij Ivanyč — a vynesl eso.

„Však ho taky přivedla až na ostrov svaté Heleny,“ namítl otec Alexej a přebil eso trumfem.

„Nepřeješ si rybízovou vodu, Jeňušečko?“ zeptala se matka.

Bazarov jen pokrčil rameny.

„Ne!“ řekl nazítří Arkadijovi. „Zítřa odsud odjedu. Nudím se. Chtěl bych pracovat, ale tady to nejde. Vrátním se zas do vaší vesnice, vždyť jsem tam nechal všechny své preparáty. U vás se člověk aspoň může zamknout. Tady mi otec pořád říká: Můj kabinet je ti k službám, nikdo tě nebude rušit, a přitom se ode mne nehne ani na krok. 'A je mi nějak hanba se před ním zavírat. No a matka taky. Slyším, jak za stěnou vzdychá, tak k ní jdu — a nemám jí co říct.“

„To ji velice zarmoutí,“ poznamenal Arkadij, „a jeho také.“

„Ještě se k nim vrátím.“

„Kdy?“

„No až pojedu do Petrohradu.“

„Je mi zvlášť líto tvé matky.“

„Co to? Zavděčila se ti tolik malinami?“

Arkadij sklopil oči.

„Ty svou matku neznáš, Jevgeniji. Je to nejen výborná žena, ale je také velmi moudrá, vážně. Dnes ráno se mnou půl hodiny hovořila, a tak pěkně, zajímavě.“

„Asi vykládala pořád o mně, ne?“

„Nemluvilo se jen o tobě.“

„Je to možné. Jako nezúčastněný člověk to můžeš lépe posoudit. Když dovede žena půl hodiny udržovat rozmluvu, je to už dobré znamení. Ale stejně odjedu.“

„Nebudeš to mít lehké, oznámit jim tu zprávu. Pořád se dohadují, co budeme dělat za čtrnáct dní.“

„Lehké to mít nebudu. Čert mi napískal, že jsem dneska otce pozlobil. On totiž dal onehdy nařezat

jednomu svému obročnímu mužikovi — a moc dobře udělal. Ano, ano, nedívej se na mne tak zděšeně, moc dobře udělal, poněvadž je to hrozný zloděj a opilec; jenže otec vůbec netušil, že jsem o tom, jak se říká, informován. Přišel do velkých rozpaků, a teď ho budu muset ke všemu ještě zarmoutit... No, nevádi! Do svatby se to zahojí!“

Bazarov sice řekl „nevádi“, avšak uplynul celý den, než se odhodlal zpravit Vasilije Ivanyče o svém úmyslu. Konečně, když už se s ním v kabinetě loučil, řekl se strojeným zívnutím:

„Jo ... málem bych ti byl zapomněl říct... Prosím tě, dej zítra poslat naše koně na přepažení k Fedotovi.“

Vasilij Ivanyč užasl.

„Což pan Kirsanov od nás odjíždí?“

„Ano, a já odjedu s ním.“

Vasilij Ivanyč se na místě obrátil.

„Ty odjíždíš?“

„Ano ... musím. Zaříd' to, prosím tě, s koňmi.“

„Dobře...“ zabreptal starý, „na přepažení... dobře... jenže ... jenže ... Jakpak to?“

„Musím k němu na krátký čas zajet. Pak se zas vrátím sem.“

„Ano! Na krátký čas... Dobře.“ Vasilij Ivanyč vytáhl kapesník, vysmrkal se a shýbl se přitom skoro až k zemi. „Proč ne? To... všechno udělám. Já sice myslel, že jsi u nás ... na delší čas. Tři dny... To je, to je po třech letech trochu málo. Trochu málo, Jevgeniji!“

„Přece ti říkám, že se brzy vrátím. Je to pro mne nutné.“

„Nutné... Tak co? Především se musí splnit povinnost... Tak poslat koně? Dobře. Já a Arina, my jsme to arci nečekali. Zrovna poprosila sousedku o květiny, chtěla ti vyzdobit pokoj. (Vasilij Ivanyč se ani nezmněl, že se každé ráno za svítání, ještě v trepkách naboso radí s Timofejičem, vytahuje třaslavými prsty jednu potrhanou bankovku za druhou a svěruje mu různé nákupy, mezi nimiž mu nejvíc záleží na potravinách a na červeném víně, které mladým mužům, pokud mohl posoudit, velice zachutnalo.) Hlavní věc je svoboda, to je má zásada... nikoho neomezovat ... ne ...“

Náhle umklkl a zamířil ke dveřím.

„Brzy se zas uvidíme, otče, vážně.“

Ale Vasilij Ivanyč se ani neobrátil, jen mávl rukou a odešel. Když se vrátil do ložnice, zastal svou ženu v posteli, a aby ji neprobudil, začal se modlit šeptem. Přece se však vzbudila.

„Jsi to ty, Vasiliji Ivanyči?“ zeptala se.

„Jsem to já, matičko.“

„Jdeš od Jeňuší? Víš, já se bojím, jestli se mu na pohovce dobře spí. Řekla jsem Anfisušce, aby mu ustlala tvou polní zíněnkou a nové polštáře. Dala bych mu naši prachovou peřinu, ale vzpomínám si, že on nerad lehá na měkkém.“

„To nic, matičko, nestarej se. Je mu dobře. Bože, smiluj se nad námi hříšníky,“ pokračoval tiše ve své modlitbě. Měl útrpnost se svou stařenkou a nechtěl jí na noc říci, jaký zármutek ji čeká.

Bazarov s Arkadijem nazítří odjeli. Hned od rána všechno v domě posmutnělo. Anfisušce padalo nádobí z rukou; i Fed'ka byl nesvůj a nakonec si zul boty. Vasilij Ivanyč pobíhal více než kdy jindy — zřejmě dělal udatného, hlasitě mluvil a dupal, ale obličej měl přepadlý a jeho pohled stále klouzal kolem syna. Arina Vlasjevna tiše plakala; nebyla by se ovládla a nadobro by ztratila hlavu, kdyby jí nebyl manžel už časně ráno celé dvě hodiny domlouval.

Když se však Bazarov po opětovných slibech, že se vrátí nejpozději do měsíce, konečně vytrhl z rodičovských objetí a usedl do tarantasu, když se koně rozjeli, zvonek rozcinkal a kola roztočila, takže už ani nebylo za čím se dívat, a prach se usadil, když Timofejič celý shrbený potácivě zamířil do své komůrky, když starouškové osaměli ve svém domku, také jakoby náhle scvrklém a zchřadlém, tu Vasilij Ivanyč, jenž ještě před chvilkou na zápraží statečně mával šátkem, klesl na židli a svěsil hlavu na prsa. „Opustil, opustil nás,“ zašeptal, „opustil, nudil se s námi. Jsem teď sám jako prst, sám!“ opakoval několikrát a pokaždé před sebe vztáhl ruku se vztyčeným ukazováčkem. Pak k němu přistoupila Arina Vlasjevna, přitulila svou šedivou hlavu k jeho hlavě a řekla. „Jakáž pomoc, Vasjo! Syn je pro rodinu ztracen. Je volný jako pták: zachce se mu, přiletí, zachce se mu, odletí. A my dva jsme jak ty václavky na pařezu, sedíme tam vedle sebe, ani se neheme. Jenom já ti zůstanu navždy věrná stejně jako ty mně.“

Vasilij Ivanyč sejmul ruce s obličejů a objal svou ženu, svou družku, tak vřele, jak ji neobjímal ani v mládí: utěšila ho v jeho smutku.

/XXII/

Naši přátelé dojeli k Fedotovi mlčky a jen občas vyměňovali bezvýznamná slova. Bazarov nebyl sám se sebou docela spokojen. Arkadij s ním byl nespokojen. Mimoto ho tísnil onen bezdůvodný smutek, jaký znají jedině velmi mladí lidé. Kočí přepřáhl koně, vylezl na kozlík a zeptal se, má-li jet vpravo či vlevo.

Arkadij sebou trhl. Silnice vpravo vedla do města a odtamtud domů, silnice vlevo vedla k Odincovové.

Pohlédl na Bazarova.

„Jevgeniji,“ zeptal se, „vlevo?“

Bazarov se odvrátil.

„Co je to za hloupost?“ zabručel.

„Já vím, že je to hloupost,“ odpověděl Arkadij. „Ale co na tom? Copak bychom ji udělali poprvé?“

Bazarov si stáhl čepici do čela.

„Jak myslíš,“ řekl konečně.

„Jeď vlevo!“ křikl Arkadij.

Tarantas se rozjel směrem k Nikolskému. Ale když se rozhodli pro hloupost, přátelé mlčeli ještě úporněji než předtím a vypadali dokonce rozzlobeně.

Už podle majordomova uvítání u vchodu do domu mohli přátelé poznat, že si nepočínali rozumně, když uposlechli svého náhlého rozmaru. Zřejmě nebyli očekáváni. Dost dlouho a s dost hloupými obličejí proseděli v salónu. Odincovová tam konečně přišla. Přivítala je se svou obvyklou vlídností, ale podivila se, že se vrátili tak brzy, a pokud se dalo soudit z pomalosti jejich pohybů i řeči, neměla z toho valnou radost. Spěchali jí vysvětlit, že se jen cestou zastavili a že za nějaké čtyři hodiny zas

pojedu dál do města. Omezila se na to, že zlehka vykřikla, požádala Arkadije, aby vyřídil svému otci její poručení, a poslala pro tetu. Kněžna přišla celá rozespálá, což dodávalo jejímu svraštělému starému obličejí ještě víc zloby. Kát'a churavěla a zůstávala ve svém pokoji. Arkadij najednou pocítil, že by Kát'u viděl přinejmenším stejně rád jako samu Annu Sergejevnu. Čtyři hodiny uplynuly v nevýznamném hovoru o tom a onom; Odincovová naslouchala i mluvila bez úsměvu. Až teprve při loučení se v ní jako by hnulo dřívější přátelské citění.

„Padla na mne teď chandra,“ řekla, „nevšímejte si toho a za nějaký čas zase přijed'te, říkám vám to oběma.“

Jak Bazarov, tak i Arkadij jí odpověděli mlčenlivou poklonou, nasedli do kočáru, nikde se už nezastavovali a jeli domů do Marjina, kam také šťastně dorazili následujícího dne večer. Celou cestu se ani jeden, ani druhý nezmínil o Odincovové ani slovem. Hlavně Bazarov takřka neotevřel ústa a pořád se s nějakým rozhořčeným napětím díval stranou mimo silnici.

V Marjinu měli všichni z jejich příjezdu velkou radost. Synova dlouhá nepřítomnost začínala Nikolaje Petroviče znepokojoval. Když k němu přiběhla Fenička se zářícíma očima a ohlásila, že „mladí páni“ přijeli, vykřikl, zatřepal nohama a povyskočil na pohovce; sám Pavel Petrovič pocítil jakési příjemné vzrušení, shovívavě se usmíval a potřásal vrátivším se poutníkům rukama. Začaly řeči a vpytávání; mluvil spíš Arkadij, hlavně u večere, která se protáhla dlouho přes půlnoc. Nikolaj Petrovič dal přinést několik lahví porteru, právě přivezeného z Moskvy, a tak se rozjařil, že mu tváře malinově zrudly a pořád se smál nějakým snad dětinským, snad nervózním smíchem. Všeobecné nadšení se rozšířilo i na služebnictvo. Duňáša běhala sem a tam jako ztřeštěná a každou chvíli bouchla dveřmi; Petr se dokonce po druhé hodině v noci stále ještě pokoušel zahrát na kytaru Valse cosaque. Struny naříkavě a příjemně zněly v nehybném vzduchu, vzdělanému komorníkovi se však kromě malé počáteční fioritury hra nedařila: příroda mu odepřela hudební nadání stejně jako každé jiné.

Zatím se život v Marjinu nevyvíjel příliš pěkně a chudák Nikolaj Petrovič to měl těžké. Starosti se statkem rostly den co den — bezútěšné, nesmyslné starosti. Tahanice s najatými dělníky začínaly být nesnesitelné. Jedni dávali výpověď nebo chtěli přídavek, druzí brali závdavek a odcházeli; koně stonali; postroje hořely, jako by je zapálil; pracovalo se nedbale; z Moskvy objednané mlátičky se nedalo použít pro její velkou váhu; jinou mlátičku lidé hned napoprvé zkazili; polovice kravína shořela, protože slepá stařena z čeledi šla za větru s doutnajícím dřevem nakuřovat svou krávu... táž stařena, ovšem tvrdila, že se to všechno stalo tím, že si pán záměrně zavádět nějaké nevidané sýry a mléčné výrobky... Správce najednou zlenušil a začal dokonce tloustnout, což se stává každému ruskému člověku, dostane-li se do „svobodné služby“. Když z dálky zahlédl Nikolaje Petroviče,

hned, aby ukázal svou horlivost, hodil dřívkem po seleti, které tudy utíkalo, nebo hrozil polonahému klukovi, ale jinak ponejvíc spal. Mužici převedení na obrok neplatili včas a kradli dříví; skoro každou noc hlídači chytali na loukách „farmy“ mužické koně a někdy je násilím odváděli. Nikolaj Petrovič stanovil sice za nedovolenou pastvu pokutu, ale obvyčejně to dopadlo tak, že koně den dva dostávali panskou pící a vraceli se pak ke svým majitelům.

K dovršení všeho se mužici začali mezi sebou hašteřit bratři žádali rozdělení majetku, jejich ženy se nemohly snést v jedné chalupě; náhle propukala rvačka, všichni byli jako na povel najednou vzhůru, všichni se sbíhali před zápražím kanceláře, hrnuli se k pánovi, často s pobitými hubami, opilí, požadovali soud a potrestání; rámus, křik, brečtivé ženské pištění se střídalo s mužským nadáváním. Nikolaj Petrovič musel jednat se zneprátenými stranami a sám křičet do ochraptění, ač předem věděl, že ke správnému rozhodnutí se stejně nedá dojít. Nebylo dost lidí ke kosení a sousední svobodný sedlák s nejpočestnější tváří dojednal, že za dva rubly na desjatinu dodá sekáče, ale docela nestoudně pána napálil; ženské z vlastní vesnice žádají neslýchané ceny, obilí se zatím sype, tuhle nedokázali posekat, tamhle zas hrozí Poručenská rada a požaduje okamžité a úplné zaplacení úroků...

„Už nemohu!“ nejednou zoufale zvolal Nikolaj Petrovič.

„Sám je bít nebudu, poslat pro policejní komisaře, to mi nedovolují mé zásady, a beze strachu z trestu se nedá nic dělat!“

„Du calme, du calme,“ [klid, klid], poznamenával na to Pavel Petrovič, ale sám bručel, mračil se a tahal za kníry.

Bazarov se držel opodál těchto „lapálií“ a jako host se ani nemohl plést do cizích záležitostí. Hned nazítří po příjezdu se pustil do svých žab, do nálevníků, do chemických sloučenin a pořád se s nimi piplal.

Naproti tomu Arkadij považoval za svou povinnost ne-li pomáhat otci, aspoň dávat najevo, že je ochoten mu pomoci. Trpělivě mu naslouchal a jednou mu dal nějakou radu, ne aby se jí otec řídil, nýbrž aby sám ukázal zájem. Hospodaření v něm nevzbuzovalo odpor, ba dokonce sám rád myslel na zemědělskou činnost, jenže měl tenkrát plnou hlavu jiných myšlenek. Sám se divil, že musí neustále vzpomínat na Nikolské. Dřív by byl jenom pokrčil rameny, kdyby mu někdo řekl, že se může nudit pod jednou střechou s Bazarovem — a k tomu pod jakou střechou! — pod otcovskou; ale skutečně se nudil a táhlo ho to ven. Zkusil se procházet až do únavy, ani to však nepomohlo.

Když jednou mluvil s otcem, dozvěděl se, že Nikolaj Petrovič má několik dosti zajímavých dopisů,

kteří matka Odincovové psala jeho zemřelé matce, a nedal mu pokoj, dokud je nedostal. Nikolaj Petrovič musel prohrabat na dvacet různých beden a truhel. Když se stal držitelem těchto zetlelých lístků, Arkadij se nějak uklidnil, jako by před sebou viděl cíl, k němuž má směřovat. „Říkám vám to oběma,“ šeptal si neustále, „sama to dodala! Pojedu, pojedu, čert to vem!“ Ale vzpomněl si na poslední návštěvu, na chladné přijetí, na trapný pocit a ztrácel odvahu. Nakonec přece zvítězilo mladistvé „snad“, tajná touha zkusit štěstí a změřit své síly samostatně, bez číkoli ochrany.

Od jeho návratu do Marjina neuplynulo ani deset dní, když už zas pod záminkou prozkoumání soustavy nedělních škol ujížděl do města a odtamtud do Nikolského. Neustále poháněl vozku a letěl tam jako mladý důstojník do bitvy: bylo mu úzko a zároveň veselo a dusil se netrpělivostí. Hlavně se nesmí přemýšlet, opakoval si. Padl na vozku furianta. Zastavoval před každou kořalnou a říkal „dám si?“ nebo „že bych si dal?“, ale zato když si dal, nešetřil koně. Tu se konečně ukázala vysoká střecha známého domu... Co to dělám? blesklo náhle Arkadiji hlavou. Přece se nebudu vracet! Trojka vesele uháněla, vozka pokřikoval a hvízdal. Teď už zaduněl pod kopyty a koly můstek, teď už se rozpřáhla alej stříhaných smrčků...

V temné zeleni se mihly růžové ženské šaty, pod lehkými třásněmi slunečníku vyhlédla mladá tvář... Poznal Kát'u a ona poznala jeho. Arkadij poručil vozkovi, aby zastavil pádicí koně, vyskočil z kočáru a přistoupil k ní. „To jste vy!“ řekla a ponenáhlu se celá zarděla. „Pojďme k sestře, je tady v zahradě. Ráda vás uvidí.“

Kát'a vedla Arkadije do zahrady. Považoval setkání s ní za neobyčejně šťastné znamení. Měl z ní radost jako z člověka, který je mu drahý. Všechno tak dobře dopadlo — žádný majordom, žádné ohlašování! V zatáčce pěšiny uviděl Annu Sergejevnu. Stála zády k němu, a když uslyšela kroky, pomalu se obrátila.

Arkadij znovu zrozpačitěl, avšak její první slova ho hned uklidnila. „Buďte zdrav, uprchlíku!“ pozdravila ho svým klidným, vlídným hlasem a s úsměvem mu vykročila naproti, mhouříc oči proti slunci a větru. „Kdes ho našla, Kát'o?“

„Anno Sergejevno,“ začal, „přivezl jsem vám něco, co jistě nečekáte ...“

„Přivezl jste sám sebe, to je nejlepší.“

Když se Bazarov s posměšným politováním rozloučil s Arkadijem a dal mu na srozuměnou, že se nijak neklame stran pravého účelu jeho cesty, uchýlil se nadobro do samoty: padla na něho pracovní horečka. S Pavlem Petrovičem se již nehádal, tím spíš, že starší muž se v jeho přítomnosti tvářil příliš aristokraticky a vyjadřoval své mínění spíš zvuky než slovy. Jen jednou se Pavel Petrovič s nihilistou trochu střetl, když šlo o tehdy módní otázku práv pobaltských šlechticů, ale sám pojednou přestal a s chladnou zdvořilostí řekl:

„Ostatně my dva si porozumět nemůžeme, aspoň já nemám čest vám rozumět.“

„Inu ovšem!“ zvolal Bazarov. „Člověk je schopen pochopit všechno, i jak se zachvívá éter i co se děje na slunci, ale jak může někdo smrkat jinak než on sám, to člověk nepochopí.“

„To má být vtípné?“ namítl tázavě Pavel Petrovič a poodešel stranou.

Přesto někdy požádal o dovolení, aby směl být přítomen při Bazarovových pokusech, jednou dokonce přiblížil svůj navoněný a výtečným přípravkem omytý obličej k mikroskopu a podíval se, jak průsvitný nálevník polyká zelené zrnko pylu a horlivě je přežvykuje jakýmisi velmi pohyblivými výrůstky, které má v hrdle. Mnohem častěji než jeho bratr navštěvoval Bazarova Nikolaj Petrovič; byl by k němu chodil, jak říkal, „učit se“ každý den, nebýt toho, že mu zabíraly čas starosti v hospodářství. Mladému přírodovědci nepřekážel: sedl si někde v koutku, pozorně se díval a jen občas si dovolil opatrnou otázku. Při obědích a večerech se snažil zavádět řeč na fyziku, geologii nebo chemii, protože všechna jiná témata, i hospodářská, nemluvě ani o politických, mohla vést ne-li k hádkám, aspoň ke vzájemné nelibosti. Nikolaj Petrovič tušil, že nenávisť jeho bratra k Bazarovu se nijak nezmírnila.

Nepatrná příhoda kromě mnoha jiných potvrdila jeho tušení. Leckde v okolí se začala objevovat cholera a urvala dokonce dva lidi ze samého Marjina. V noci dostal Pavel Petrovič dosti silný záchvat. Trpěl až do rána, ale nepožádal o pomoc Bazarova, a když se s ním nazítří setkal, ještě celý bledý, ale už pečlivě učesaný a oholený, odpověděl na jeho otázku, proč pro něho neposlal: „Vždyť jste tuším sám říkal, že v medicínu nevěříte!“

Tak mýjely dny. Bazarov vytrvale a zasmušile pracoval... a přitom v domě Nikolaje Petroviče žila bytost, které se sice nesvěřoval, ale rád s ní rozmlouval... Ta bytost byla Fenička.

Vídal ji ponejvíc časně ráno v zahradě nebo na dvoře; do pokoje k ní nechodil a ona přišla k jeho dveřím jen jednou, aby se ho zeptala, má-li Mít'u koupat, nebo ne. Měla k němu důvěru a nebála se ho, ale nejen to, vedla si před ním dokonce volněji a nenuceněji než před samým Nikolajem Petrovičem. Je těžko říci, čím to bylo; snad tím, že nevědomky cítila u Bazarova nedostatek všeho šlechtického, všeho toho vyššího, co vábí a zároveň odstrašuje. V jejích očích byl jak výborný lékař, tak i prostý člověk. Neostýchala se a obírala se před ním s dítětem; když ji jednou náhle rozbolela hlava a zatočila se jí, přijala z jeho rukou lžičku léku. Před Nikolajem Petrovičem se Bazarova trochu stranila, avšak nepočínala si tak ze zchytralosti, nýbrž z jakéhosi citu pro slušnost.

Pavla Petroviče se bála víc než kdy jindy; od nějaké doby ji začal pozorovat a neočekávaně se objevoval, jako by vyrostl ze země, za jejími zády ve svém anglickém obleku, ruce v kapsách, s nehybným, pozorným obličejem. „Až se člověku udělá zima,“ stěžovala si Fenička Duňase, ta však místo odpovědi vzdychala a myslela na jiného „bezcitného“ muže. Bazarov se stal, aniž to tušil, krutým tyranem jejího srdce.

Feničce se Bazarov líbil, ale také ona se líbila jemu. Když s ní hovořil, měnil se mu i obličej: vyjasňoval se, nabýval skoro výrazu dobroty a k jeho obvyklé nedbalosti přistupovala jakási žertovná pozornost. Fenička byla den ze dne hezčí. V životě mladých žen bývá období, kdy pojednou začnou rozkvétat a rozvíjet se jako letní růže, a takové období přišlo u Feničky. Všechno k tomu přispívalo, dokonce i červencová vedra, která tenkrát panovala.

V lehkých bílých šatech se sama zdála bělejší a lehčí: slunce se jí nechytalo, takže horko, jemuž nemohla uniknout, lehce červenilo její tváře i uši, vlévalo jí do celého těla tichou lenost a odráželo se ospalou malátností v jejích hezkých očkách. Skoro nemohla pracovat, ruce jí zrovna klesaly do klína. Sotva chodila, pořád naříkala a stěžovala si s komickou bezmocností.

„Měla by ses častěji koupat,“ radil jí Nikolaj Petrovič.

Na jednom svém rybníku, který ještě úplně nezmizel, dal zřídit velké, plátnem kryté koupaliště.

„Ach, Nikolaji Petroviči! Než dojdou k rybníku, tak umřu, a až půjdu zpátky, tak taky umřu! Vždyť v zahradě není kouska stínu.“

„To je pravda, že tam není kouska stínu,“ odpověděl Nikolaj Petrovič a mnul si obočí.

Jednou po šesté hodině ráno se Bazarov vracel z procházky a v dávno odkvetlé, ale ještě husté, zelenající se šeríkové besídce zastal Feničku. Seděla na lavici jako obvykle s bílým šátkem přes hlavu a vedle ní ležela celá náruč rudých a bílých růží, ještě mokrých rosou. Pozdravil ji.

„Ale! Jevgenij Vasiljevič!“ řekla a nadzvedla trochu šátek, aby naň pohlédla. Ruka se jí přitom obnažila až po loket.

„Co tu děláte?“ zeptal se Bazarov a usedl vedle ní. „Vážete kytici?“

„Ano, na stůl k přesnídávkce. Nikolaj Petrovič to má rád.“

„Ale do přesnídávky je ještě daleko. Taková spousta květin!“

„Já je natrhala teď, potom bude horko a nedá se jít ven. Jenom teď člověk dýchá. Jsem z toho horka celá umdlená. Až se bojím, abych se nerozstonala.“

„Co je to za nápad! Ukažte, jaký máte tep.“ Vzal ji za ruku, našel klidně bijící tepnu a nezačal ani počítat. „Budete živa sto let,“ řekl a ruku pustil.

„Ach, Bůh uchovej!“ zvolala.

„Proč? Copak se vám nechce dlouho žít?“

„Ale sto let! Naší babičce bylo pětaosmdesát, a jaká už to byla mučednice! Černá, hluchá, hrbatá, pořád kašlala, jen sobě na obtíž. Jaký je to už život!“

„Je tedy lepší být mladá?“

„No jakpak by ne!“

„A proč je to lepší? Povězte mi to!“

„Jak to proč? Já jsem přece teď mladá, tak mohu všechno udělat, dojdu si, přijdu, přinesu, nikoho se nemusím prosit... Co může být lepší?“

„A mně je to jedno, jestli jsem starý nebo mladý.“

„Jak to můžete říct, že je vám to jedno? To není možné, co říkáte.“

„Posuďte sama, Fedosjo Nikolajevno, k čemu je mi dobré mé mládí? Žiju sám, bez rodiny...“

„To záleží jenom na vás.“

„Ba právě že ne na mně! Kdyby se nade mnou někdo slitoval.“

Fenička se na Bazarova ze strany podívala, ale nic neřekla. „Co to máte za knihu?“ zeptala se za chvíli.

„Tuhle? To je učená kniha, těžká.“

„Vy se pořád učíte? A nenudí vás to? Počítám, že už stejně všechno víte.“

„Všechno asi ne. Zkuste si kousek přečíst.“

„Vždyť já bych ničemu nerozuměla. Je ruská?“ zeptala se a přijala do obou rukou svazek v mohutné vazbě. „Ta je tlustá!“

„Je ruská.“

„To je jedno, stejně tomu nebudu rozumět.“

„Mně taky nejde o to, abyste rozuměla. Chtěl bych se na vás dívat, až budete číst. Vám se totiž, když čtete, náramně mile hýbá špička nosíku.“ .

Fenička, která zatím začala polohlasem luštit stať „o kreosotu“, na niž narazila, zasmála se a knihu odložila... Sklouzla z lavice na zem.

„Mám taky rád, když se smějete,“ pokračoval Bazarov.

„Přestaňte už!“

„Mám to rád, když mluvíte. Jako když bublá potůček.“

Fenička odvrátila hlavu. „Vy jste ale!“ řekla a probírala se prsty v květinách. „Co mě vůbec posloucháte? Mluvil jste s takovými chytrými dámami.“

„Ech, Fedosjo Nikolajevno! Věřte mi, že všechny chytré lámy na světě nestojí za váš lokýtek.“

„No, to jste si něco vyvzpomněl!“ zašeptala Fenička a schovala ruce.

Bazarov zvedl se země knihu. „To je lékařská kniha, proč ji zahazujete?“

„Lékařská?“ opakovala Fenička a obrátila se k němu. „Ale víte co? Od té doby, co jste mi dal ty kapky, pamatujete se? Mít'á vám teď spí tak dobře! Ani nevím, jak vám mám děkovat, jste opravdu tak hodný.“

„Ale lékařům se přece správně musí platit,“ namítl s úsměškem Bazarov. „Lékaři jsou zjištné osoby, to snad víte.“

Fenička k němu zvedla oči, které se proti bělavému odrazu dopadajícímu na hořejšek jejího obličeje

zdály ještě tmavší. Nevěděla, jestli Bazarov žertuje nebo ne.

„Je-li vám libo, já s radostí... Budu se muset zeptat Nikolaje Petroviče...“

„Vy myslíte, že chci peníze?“ přerušil ji Bazarov. „Ne, od vás chci něco jiného než peníze.“

„Copak?“ zeptala se.

„Co?“ opakoval Bazarov. „Hádejte.“

„Jaká jsem já hádačka?“

„Tak já vám to povím, chci... jednu tu růži.“

Fenička se zasmála a dokonce spráskla ruce, tak žertovné jí připadalo Bazarovovo přání. Smála se a zároveň se cítila polichocena. Bazarov se na ni upřeně díval.

„Prosím, račte,“ řekla konečně, shýbla se k lavici a začala růže přebírat. „Jakou si přejete, červenou nebo bílou?“

„Červenou a ne moc velkou.“

Fenička se vzpřímila.

„Vezměte si tuhle,“ řekla, ale hned zase stáhla ruku, sevřela rty, pohlédla na vchod do besídky a zaposlouchala se.

„Co se děje?“ zeptal se Bazarov. „Nikolaj Petrovič?“

„Ne ... Ten odjel na pole ... a jeho se nebojím. Ale Pavel Petrovič... Připadalo mi...“

„Co?“

„Připadalo mi, že on tu chodí. Ne ... nikdo tu není. Vezměte si ji.“ Podala Bazarovovi růži.

„Proč se vlastně Pavla Petroviče bojíte?“

„On mě pořád leká. Mluvit, to on nemluví, ale tak divně kouká. Však vy ho taky nemáte rád. Pamatujete se, dřív jste se s ním vždycky hádal. Já ani nevím, oč se přete, ale vidím, že mu to jen tak sypete, jen tak...“

Fenička ukázala rukama, jak to Bazarov Pavlu Petroviči podle jejího mínění sypal.

Bazarov se usmál.

„A kdyby nade mnou začal vyhrávat, zastala byste se mě?“

„Kdepak já bych se vás mohla zastávat? Ba ne, s vámi nikdo nepořídí.“

„Myslíte? A já vám povím o ruce, která mě porazí prstem, když bude chtít.“

„Co je to za ruku?“

„Copak to nevíte? Čichněte si, jak krásně voní ta růže od vás.“

Fenička natáhla krček a přiblížila obličej ke květině... Šátek se jí smekl u hlavy na ramena a objevila se měkká masa černých, lesklých, trochu rozčuchaných vlasů.

„Počkejte, chci si přivonět s vámi,“ řekl Bazarov. shýbl se a pevně ji políbil na pootevřené rty.

Trhla sebou, vzepřela se oběma rukama o jeho prsa, ale vzepřela se slabě, takže mohl svůj polibek obnovit a prodloužit.

Za šeríkem se ozval suchý kašel. Fenička se okamžitě odsunula na druhý konec lavice. Objevil se Pavel Petrovič, lehce se uklonil, řekl s jakousi zlobnou sklíčeností: „Vy jste zde?“ a odešel. Fenička hned sebrala všechny růže a vyšla z besídky. „To od vás nebylo hezké, Jevgeniji Vasiljeviči,“ zašeptala na odchodu. V jejím šepotu zazněla opravdová výčitka.

Bazarov si vzpomněl na podobný nedávný výstup a s pohrdavou nevolí se zastyděl. Ale hned potřásl hlavou, ironicky si blahopřál „k formálnímu vstupu mezi seladony“ a odebral se do svého pokoje.

Pavel Petrovič však opustil zahradu a pomalým krokem došel do lesa. Zůstal tam dosti dlouho, a když se vrátil k přesnídávkce, Nikolaj Petrovič se ho starostlivě zeptal, cítí-li se zdrav, tak vypadal zamračeně.

„Víš přece, že se mi někdy rozleje žluč,“ klidně mu odpověděl Pavel Petrovič.

/XXIV/

Asi za dvě hodiny zaklepal na Bazarovovy dveře.

„Musím se omluvit, že vás ruším ve vašich vědeckých pracích,“ začal, když se posadil na židli u okna a opřel oběma rukama o krásnou hůl se slonovinovým držadlem (obvykle chodil bez hole), „ale jsem nucen vás požádat, abyste mi věnoval pět minut svého času... víc ne.“

„Všechn můj čas je vám k službám,“ odpověděl Bazarov, jemuž se cosi mihlo v obličeji, jakmile Pavel Petrovič překročil práh.

„Pět minut mi stačí. Přišel jsem vám položit otázku.“

„Otázku? Jakou?“

„Jen mě rače vyslechnout. Na počátku vašeho pobytu v domě mého bratra, když jsem si ještě neodříkal potěšení rozmlouvat s vámi, slýchal jsem vaše názory o mnoha věcech, ale pokud se pamatuji, ani mezi námi dvěma, ani přede mnou se nikdy nemluvilo o soubojích nebo o souboji vůbec. Rád bych věděl, jaký je váš názor na tuto věc.“

Bazarov, jenž vstal, aby Pavla Petroviče uvítal, si sedl na kraj stolu a zkrřížil ruce.

„Můj názor,“ řekl, „je tento: z teoretického hlediska je souboj nesmysl; jenže z praktického hlediska -to vypadá jinak.“

„Vy tedy chcete říci, rozumím-li vám správně, že ať je vaše teoretické stanovisko k souboji jakékoli, v praxi byste nestrpěl urážku, aniž byste požadoval zadostiučinění.“

„Přesně jste vystihl mou myšlenku.“

„Velmi dobře, prosím. Velmi rád to od vás slyším. Vaše slova mě vyvádějí z nejistoty...“

„Chcete říci z nerozhodnosti.“

„To je, prosím, jedno. Vyjadřuji se tak, aby mi bylo rozumět. Nejsem ... seminářská krysa. Vaše slova mě zbavují jisté smutné nezbytnosti. Rozhodl jsem se, že se s vámi budu bít.“

Bazarov vytřeštil oči.

„Se mnou?“

„Zajisté že s vámi.“

„Ale prosím vás proč?“

„Mohl bych vám důvod vysvětlit,“ odpověděl Pavel Petrovič. „Ale dám přednost tomu, že o něm pomlčím. Podle mého vkusu jste tu přebytečný; nemohu vás vystát, pohrdám vámi, a nestačí-li vám to ..

Oči Pavla Petroviče zablýskaly... Vzplanuly i oči Bazarovovy.

„Velmi dobře, prosím. Další vysvětlování není nutné. Zamanul jste si vyzkoušet na mně svého rytířského ducha. Mohl bych vám to potěšení odepřít, ale buď si, vem to nešť!“

„Jsem vám velice zavázán,“ odpověděl Pavel Petrovič, „a mohu teď doufat, že přijmete mé vyzvání, aniž bych musel sáhnout k násilným opatřením?“

„To jest, řečeno bez alegorie, k téhle holi?“ chladnokrevně poznamenal Bazarov. „To je úplně správné. Není vůbec třeba, abyste mne urážel. Také by to nebylo tak docela bez nebezpečí. Můžete zůstat džentlmenem ... Přijímám vaše vyzvání také džentlmensky.“

„Výborně,“ řekl Pavel Petrovič. „Povíme si několik slov o podmínkách našeho souboje, ale nejprve bych rád věděl, považujete-li za nutné formálně inscenovat menší hádku, která by mohla posloužit za záminku mého vyzvání.“

„Ne, raději bez formalit.“

„Také si to myslím. Právě tak považuji za nevhodné šířit se o pravých příčinách našeho střetnutí. Nemůžeme jeden druhého vystát. Není to dost?“

„Není to dost?“ opakoval ironicky Bazarov.

„Co se týče vlastních podmínek souboje, protože nebudeme mít sekundanty — poněvadž kde je vzít?“

„Ba právě, kde je vzít?“

„Proto mám čest vám navrhnout toto: bit se budeme na pistole zítra ráno, dejme tomu v šest hodin, za hájem. Nejmenší vzdálenost deset kroků ...“

„Deset kroků? Budiž, na tu vzdálenost se nenávidíme?“

„Třeba i osm,“ poznamenal Pavel Petrovič.

„Třeba, proč ne?“

„Střílí se dvakrát a každý si pro všechno dá do kapsy dopis, kterým bere vinu za svou smrt na sebe.“

„S tím tak docela nesouhlasím,“ namítl Bazarov. „Trochu to připomíná francouzský román, je to nějak nepravděpodobné.“

„Snad ano. Uznáváte však, že je nepříjemné vystavit se podezření z vraždy, ne?“

„Uznávám. Ale je způsob, jak se tomu obvinění vyhnout. Nebudeme mít sekundanty, ale můžeme mít svědka.“

„Kdo by to byl, smím-li se ptát?“

„Přece Petr.“

„Jaký Petr?“

„Komorník vašeho bratra. Je to muž na výši soudobého vzdělání a zahraje svou úlohu docela comme il faut [Jak se sluší], jak je za takových okolností nutno.“

„Zdá se, že žertujete, vážený pane.“

„Vůbec ne. Až uvážíte můj návrh, shledáte, že oplývá zdravým rozumem a jednoduchostí. Šídlo v pytli člověk neutají, ale beru si na starost, že Petra náležitě připravím a přivedu ho na bitevní pole.“

„Pořád žertujete,“ řekl Pavel Petrovič a vstal. „Ale vzhledem k laskavé ochotě, kterou jste projevil, nemám právo vám to vytýkat... Vše je tedy ujednáno... Abych nezapomněl, máte pistole?“

„Kde bych vzal pistole, Pavle Petroviči? Nejsem voják.“

„Je-li tomu tak, nabízím vám svoje. Můžete se spolehnout, že už je to pět let, co jsem z nich nestřílel.“

„To je velice potěšitelná zpráva.“

Pavel Petrovič sáhl pro svou hůl...

„Pak mi jen zbývá, vážený pane, poděkovat vám a vrátit vás vaší práci. Mám čest se vám poroučet.“

„Na příjemnou shledanou, vážený pane můj,“ loučil se Bazarov, když hosta vyprovázela.

Pavel Petrovič odešel, Bazarov chvíli stál přede dveřmi a najednou zvolal: „Fuj, zatraceně! Tak krásné a tak hloupé! Jakou jsme to sehráli komedii! Jako když cvičení psi tancují na zadních nohách. Ale odmítnout to nešlo. Kdo ví, byl by mě třeba uhodil a pak... (Zbledl při pouhém pomyslení na to a celá jeho pýcha se vzbouřila.) Musel bych ho uškrtit jako kotě.“ Vrátil se k svému mikroskopu, ale jeho srdce se dostalo do pohybu a nezbytný klid k pozorování byl pryč. Dnes nás viděl, myslel si, ale je to možné, že by se tak zastal bratra? A co záleží na hubičce? V tom vězí něco jiného. Jeje, není on sám zamilovaný? Jistě ano, to je jasné jako den. To je ale šlamastika...! Ošklivé! usoudil konečně. Ošklivé, ať se na to podíváš z kterékoli strany. Za prvé budu muset dělat terč a tak či onak odjet. A pak je tu Arkadij... a to dobrotisko Nikolaj Petrovič. Ošklivé, ošklivé.

Den plynul nějak zvlášť pomalu a mdle. Fenička jako by nebyla na světě. Seděla ve svém pokojíku jako myška ve skrýši. Nikolaj Petrovič se tvářil starostlivě. Ohlásili mu, že se v jeho pšenici, na niž zvlášť spoléhal, objevila sněť. Pavel Petrovič drtil všechny, ba i Prokofjiče, svou ledovou zdvořilostí. Bazarov začal psát dopis otcí, ale roztrhal ho a hodil pod stůl. Jestli umřu, pomyslel si, dozvědí se to, jenže já neumřu. Ne, já se budu ještě dlouho potloukat po světě. Řekl Petrovi, aby k němu nazítří hned za svítání přišel v důležité věci: Petr si představoval, že ho chce vzít s sebou do Petrohradu. Bazarov šel pozdě spát a celou noc ho trápily zmatené sny... Točila se před ním Odincovová, která byla zároveň jeho matka, za ní chodila kočička s černými kníry a ta kočička byla Fenička. Pavla Petroviče viděl v podobě velkého lesa, ale přesto se s ním měl bít. Petr ho vzbudil ve čtyři hodiny; hned se oblékl a šel s ním ven.

Ráno bylo příjemné a svěží. Malé barevné obláčky tvořily beránky na jasně bledém blankytu; na listí a travinách se objevily drobné kapky rosy a třpytily se na pavučinách jako stříbro; vlhká, tmavá země, zdálo se, ještě uchovávala ruměné stopy červánků; z celé oblohy se sypaly písně skřivánků. Bazarov došel k háji, sedl si na jeho kraji do stínu a tu teprve odhalil Petrovi, jakou službu od něho očekává. Vzdělaný lokaj se k smrti vyděsil; Bazarov ho však uklidnil ujištěním, že nebude muset dělat nic jiného než stát stranou a dívat se a že neponese žádnou odpovědnost. „Přitom uvaž,“ dodal, „jak budeš důležitý!“ Petr rozpráhl ruce, sklopil oči a celý zelený se opřel o břízu.

Silnice z Marjina se zahýbala kolem lesíka. Ležel na ní lehký prach, od včerejška ještě nedotčený

kolem ani nohou. Bazarov bezděky pokukoval po silnici, trhal a žvýkal trávu a pořád si pro sebe opakoval: Taková hloupost!

V ranním chládku se dvakrát zachvěl... Petr naň truchlivě pohlédl, ale Bazarov se jen pousmál: strach neměl.

Ozval se koňský dupot na silnici... Za stromy se objevil mužik. Hnal před sebou dva svázané koně, a když šel kolem Bazarova, podíval se po něm nějak divně, aniž smekl čepici, což zřejmě znepokojilo Petra jako špatné znamení. Tenhle taky časně ráno vstal, pomyslel si Bazarov, jenže jde aspoň po své práci, a my?

„Se mi zdá, že pán jde,“ zašeptal najednou Petr.

Bazarov zvedl hlavu a uviděl Pavla Petroviče. V lehkém kostkovaném saku a bílých kalhotách a šel rychle po silnici a pod paždí nesl pouzdro, zabalené do zeleného sukna.

„Promiňte, nechal jsem vás, myslím, čekat,“ řekl a uklonil se nejdřív Bazarovu, pak Petrovi, v němž v tu chvíli cítil něco jako sekundanta. „Nechtěl jsem budit svého komorníka.“

„Nevadí, prosím,“ odpověděl Bazarov, „sami jsme teprve přišli.“

„Ach, tím lépe!“ Pavel Petrovič se rozhlédl. „Nikoho není vidět, nikdo nás nevyruší... Můžeme začít?“

„Začněme.“

„Další vysvětlení, domnívám se, nežádáte?“

„Nežádám.“

„Přejete si nabíjet?“ zeptal se Pavel Petrovič a vyňal z pouzdra pistole.

„Ne. Nabíjejte vy a já budu přesně odměřovat kroky. Mám delší nohy,“ dodal Bazarov s úsměškem.

„Jeden, dva, tři..“

„Jevgeniji Vasiljeviči,“ stěží zabreptal Petr (třásl se jako v zimnici), „jak chcete, ale já poodejdu.“

„Čtyři... pět... Poodejdi, hochu, poodejdi. Můžeš si i stoupnout za strom a zacpat si uši, jenom nezavírej oči, a když se někdo svalí, běž ho zvedat. Šest... sedm... osm...“ Bazarov se zastavil.

„Dost?“ obrátil se k Pavlu Petrovičovi. „Nebo ještě dva kroky přidat?“

„Jak je libo,“ odpověděl a zatloukal druhou kulku.

„No, přidáme ještě dva kroky.“ Bazarov vyryl špičkou nohy do země čáru. „Tady je tedy čára. Ale abych nezapomněl: kolik kroků od ní má každý z nás odejít? To je taky důležitá otázka. Včera se o tom nemluvilo.“

„Myslím, že deset,“ odpověděl Pavel Petrovič a podal Bazarovu obě pistole. „Račte si vybrat.“

„Ráčíím. Ale uznejte, Pavle Petroviči, že náš souboj je neobyčejný až do směšnosti. Podívejte se jenom na obličej našeho sekundanta.“

„Vy byste pořád rád žertoval,“ odpověděl Pavel Petrovič. „Nepopírám, že náš souboj je zvláštní, ale považuji za svou povinnost vás upozornit, že se hodlám bít vážně. A bon entendeur, salut! [Kdo rozumí, ať se podle toho zařídí]

„Ó, já nepochybuji, že jsme rozhodnuti se navzájem vyhladit. Ale proč se nezasmát a nepřidat ušlechtilosti? [Užitečné k příjemnému] Třeba vy mně francouzsky a já vám latinsky.“

„Já se budu bít vážně,“ opakoval Pavel Petrovič a odebral se na své místo. Bazarov zas odpočítal deset kroků od čáry a zůstal stát.

„Jste připraven?“ zeptal se Pavel Petrovič.

„Úplně.“

„Můžeme jít proti sobě.“

Bazarov začal pomalu postupovat, Pavel Petrovič šel proti němu, levou ruku zastrčenou do kapsy, a ponenáhlu zvedal hlaveň pistole ... Míří mi rovnou na nos, pomyslel si Bazarov, a jak pečlivě mhouří oko, lotr! Je to ale nepříjemný pocit. Budu se dívat na jeho řetízek od hodinek... Cosi mu ostře jeklo u samého ucha a v témž okamžiku se rozlehl výstřel. Slyšel jsem to, tak je dobře, mihlo se mu ještě hlavou. Udělal další krok a bez míření stiskl spoušť.

Pavel Petrovič sebou lehce trhl a popadl se rukou za stehno. Na jeho bílých kalhotách se objevil pramínek krve.

Bazarov odhodil pistoli a přistoupil k svému soupeři.

„Jste raněn?“ zeptal se.

„Měl jste právo povolat mě k čáře,“ řekl Pavel Petrovič, „a tohle je maličkost. Podle ujednání má

každý ještě jeden výstřel.“

„No, promiňte, to až podruhé,“ odpověděl Bazarov a vzal Pavla Petroviče, jenž začínal blednout, kolem těla. „Teď už nejsem duelant, nýbrž lékař, a především musím prohlédnout vaši ránu. Petře! Pojd' sem, Petře! Kam ses to schoval?“

„To je všechno nesmysl... Nepotřebuji ničí pomoc,“ promluvil přerývaně Pavel Petrovič, „a... musím... zas ..Chtěl se potahat za knír, ale ruka mu zemdlela, oči se obrátily v sloup a ztratil vědomí.

„To ještě scházelo! Mdloba! Z čehopak?“ mimoděk zvolal Bazarov, když spouštěl Pavla Petroviče do trávy. „Podíváme se, co to má být.“ Vytáhl kapesník, otřel krev, ohmatal okolí rány... „Kost je neporušená,“ bručel mezi zuby, „kulka prolétla nehluboko naveskrz, jeden sval, vastus externus, je zasažen. Za tři neděle může třeba tancovat...! A on omdlí! Ach, tihle nervózní lidé! Vida, jakou má jemnou kůži.“

„Zabitý prosím?“ zašeptal za ním Petrův třaslavý hlas.

Bazarov se ohlédl.

„Skoč honem pro vodu, hochu! A ten nás oba přežije.“

Zdokonalený sluha však, zdálo se, nerozuměl a nehýbal se z místa. Pavel Petrovič pomalu otevřel oči. „Umírá!“ zašeptal Petr a začal se křížovat.

„Máte pravdu... Hrozně hloupý obličej!“ řekl s nuceným úsměvem raněný džentlmen.

„Tak jdi přece, sakra pro tu vodu!“ křikl Bazarov.

„Není třeba... Byl to chvilkový vertige [závrat']. Pomozte mi sednout... takhle... To škrábnutí se musí jenom něčím stáhnout a dojdu domů pěšky nebo se pro mne může poslat povoz. Je-li vám líbo, souboj se neobnoví. Jednal jste ušlechtilě... dnes, — to zdůrazňuji.“

„Co bylo, nestojí za vzpomínání,“ namítl Bazarov, „a co se týče budoucnosti, ani s tou si nemusíte lámat hlavu, protože mám v úmyslu co nejdřív upláchnout. Ukažte, teď vám obvážu nohu. Vaše rána není nebezpečná, ale přece je lépe zastavit krvácení. A nejprve musíme přivést k vědomí tohoto smrtelníka.“

Bazarov uchopil Petra za límec, zatřásl jím a poslal ho pro povoz.

„Dej pozor, nepolekej bratra,“ varoval ho Pavel Petrovič. „Ať tě nenapadne mu to hlásit.“

Petr se dal do běhu. Zatímco spěchal pro povoz, oba soupeři seděli na zemi a mlčeli. Pavel Petrovič se snažil na Bazarova nedívat. Smířit se s ním přece jenom nechtěl; styděl se za svou domýšlivost, za svůj nezdar, styděl se za celou záležitost, kterou začal, třebaš cítil, že ani nemohla lépe dopadnout. Aspoň už tu nebude trčet, utěšoval se, i za to zaplat' pánbůh. Tíživé a trapné mlčení trvalo. Oběma bylo nedobře. Každý z nich si uvědomoval, že druhý rozumí. Přátelům je takové vědomí příjemné, zato nepřátelům velice nepříjemné, hlavně když si nemohou ani povědět své mínění, ani se rozejít.

„Neobvázal jsem vám nohu příliš těsně?“ zeptal se konečně Bazarov.

„Ne, je to dobré, znamenité,“ odpověděl Pavel Petrovič a za chvíli dodal: „Bratr se nedá oklamat, budeme mu muset říci, že jsme se pohádali kvůli politice.“

„Velmi dobře,“ řekl Bazarov, „řekněte, že jsem nadával všem anglomanům.“

„A je to. Co o tom soudíte, co si o nás teď myslí tenhle chlapík?“ pokračoval Pavel Petrovič a ukázal na téhož mužika, který několik minut před soubojem hnal kolem Bazarova spoutané koně; když se teď vracel a uviděl „pány“, sešel z cesty a smekl čepici.

„Kdopak se v něm vyzná!“ odpověděl Bazarov. „Nejpravděpodobnější je, že si nemyslí nic. Ruský mužik je právě ten tajemný neznámý, o kterém se kdysi tolik navykládala paní Radcliffová²⁸. Kdo mu má rozumět? Nerozumí si ani sám.“

„Aha! Takhle vy tedy ...“ začal Pavel Petrovič a náhle zvolal: „Podívejte se, co natropil ten váš hlupák Petr! Vždyť bratr sem jede!“

Bazarov se obrátil a uviděl bledou tvář Nikolaje Petroviče, sedícího v malém kočáře. Vyskočil z něho, ještě než zastavil, a vrhl se k bratrovi.

„Co to znamená?“ zeptal se vzrušeným hlasem. „Jevgeniji Vasiljeviči, prosím vás, co se děje?“

„Nic,“ odpověděl Pavel Petrovič, „nadarmo tě znepokojili. Trochu jsme se s panem Bazarovem pohádali a já si to trochu odnesl.“

„Ale proč se to proboha všechno stalo?“

---

²⁸ Radcliffová Ann (1764—1823), angl. spisovatelka napínavých strašidelných románů.

„Jak bych ti to řekl? Pan Bazarov se vyslovil neuctivě o siru Robertu Peelovi²⁹. Spěchám dodat, že jsem všechno zavinil jedině já a pan Bazarov si počínal výborně. Já jsem ho vyzval.“

„Vždyť ty krvácíš, prosím tě!“

„A ty sis myslel, že mám v žilách vodu? Mně je takové puštění žilou dokonce zdravé. Že je to tak, doktore? Pomoz mi sednout do kočáru a neoddávej se melancholii. Zítřka budu zdrav. Takhle; znamenité. Jed', kočí.“

Nikolaj Petrovič šel za kočárem. Bazarov zůstal sice pozadu...

„Musím vás poprosit, abyste se staral o bratra,“ požádal ho Nikolaj Petrovič, „dokud nám nepošlou z města jiného lékaře.“

Bazarov mlčky sklonil hlavu. Za hodinu Pavel Petrovič už ležel v posteli s dovedně obvázanou nohou. Celý dům byl rozrušen: Feničce se udělalo špatně. Nikolaj Petrovič potají lomil rukama, zato pacient se smál a žertoval, hlavně s Bazarovem. Oblékl si jemnou batistovou košili a švihácký ranní kabátek, nasadil si fez, nedovolil stáhnout záclony a žertovně si stěžoval, že nesmí jíst.

Večer však dostal horečku a rozbolela ho hlava. Z města přijel lékař. (Nikolaj Petrovič bratra neposlechl a nepřál si to ani sám Bazarov; ten seděl celý den ve svém pokoji celý žlutý a zlý, a jen na kratičké chvílky navštěvoval nemocného. Asi dvakrát náhodou potkal Feničku, která však od něho s hrůzou odskočila.) Nový lékař doporučil chladivé nápoje a jinak potvrdil Bazarovův názor, že nehrozí žádné nebezpečí. Nikolaj Petrovič mu řekl, že se jeho bratr z neopatrnosti sám postřelil. Lékař odpověděl „hm!“, ale když na místě dostal pětadvacet rublů ve stříbře, dodal:

„Ale jděte! To se často stává, skutečně.“

Nikdo v domě se nesvlékl ani nešel spát. Nikolaj Petrovič vcházel po špičkách do bratrova pokoje a po špičkách odcházel. Pacient usínal, trochu vzdychal, říkal mu francouzsky *couchez vous* [lehni si] a prosil o pití. Nikolaj Petrovič přiměl jednou Feničku, aby mu podala sklenici limonády; nemocný se na ni pozorně podíval a vypil sklenici až do dna. K ránu se horečka trochu zvýšila a dostavilo se mírné blouznění. Nejdřív Pavel Petrovič pronášel nesouvislá slova, pak náhle otevřel oči, a když viděl u své postele bratra, jenž se nad ním starostlivě skláněl, promluvil:

„Nikolaji, vid', že má Fenička něco společného s Nelly?“

„S jakou Nelly, Pašo?“

---

²⁹ Peel, Sir Robert (1788—1850), angl. státník.

„Že se ptáš! S kněžnou R... přece. Hlavně v horní části obličeje. C'est de la même famille“ [Má to příbuzný ráz]

Nikolaj Petrovič neodpověděl, ale pro sebe se podivil, jak houževnatý bývá lidský cit.

Vida, kdy se to vynořilo, pomyslel si.

„Ach, jak mám rád to bezvýznamné stvoření!“ zasténal Pavel Petrovič a sklíčeně si přehodil ruce za hlavu. „Nestřím, aby se nějaký drzoun opovážil dotknout...“ mumlal několik okamžiků nato.

Nikolaj Petrovič jen vzdychl. Neměl ani tušení, koho se ta slova týkají.

Bazarov se u něho objevil nazítří asi v osm hodin. Stačil si zatím sbalit zavazadlo a pustit na svobodu všechny své žáby, hmyz a ptáky.

„Přišel jste se se mnou rozloučit?“ zeptal se Nikolaj Petrovič a vstal.

„Ano.“

„Chápu vás a úplně vám dávám za pravdu. Můj nebohý bratr je ovšem vinen a také je za to potrestán. Sám mi řekl, že vás uvedl do takové situace, že jste nemohl jednat jinak. Věřím, že pro vás bylo nemožné vyhnout se tomuto souboji, který ... který se dá do jisté míry vysvětlit už i neustálým rozporem vašich vzájemných názorů. (Nikolaj Petrovič se ve své řeči zapléтал.) Můj bratr je člověk ze staré školy, prchlivý a tvrdohlavý... Chválabohu, že to ještě takhle dopadlo! Provedl jsem všechna opatření, aby se o tom nemluvilo...“

„Nechám vám zde svou adresu pro případ, že by z toho byly nějaké potíže,“ nedbale prohodil Bazarov.

„Doufám, že žádné potíže nebudou, Jevgeniji Vasiljeviči... Je mi velice líto, že váš pobyt v mém domě vzal takové... takový konec. Mrzí mě to tím víc, že Arkadij

„Patrně se s ním setkám,“ namítl Bazarov, v němž jakákoli „prohlášení“ a „vyznání“ vždy vzbuzovala netrpělivost. „Nesejdeme-li se, prosím vás, abyste mu vyřídil mé poručení a abyste přijal projev mého politování.“

„Také já vás prosím...“ odpověděl s poklonou Nikolaj Petrovič, avšak Bazarov nečekal na dokončení jeho věty a odešel.

Když se dozvěděl o Bazarovově odjezdu Pavel Petrovič, přál si ho vidět a stisknout mu ruku. Ale

Bazarov zůstal i tentokrát studený jako led; chápal, že si Pavel Petrovič chce zahrát na velkomyslnost. Rozloučit se s Feničkou se mu nepodařilo a jenom s ní vyměnil pohled z okna. Zdálo se mu, že se tváří smutně. Třeba to s ní špatně dopadne! řekl si pro sebe ... No, nějak se vyškrábe! — Zato Petr se tak rozdojímal, že mu plakal na rameně, až ho Bazarov zpražil otázkou: „Nejsi ty nějak ubrečený?“ — a Duňaša musela utéci do háje, aby ukryla své vzrušení. Původce všeho toho žalu vylezl do vozu a zapálil si doutník. Když se před ním na čtvrté verstě objevila celá usedlost Kirsanovových se svým novým panským domem, rozvinutá v jedné čáře, jen si odplívl, zabručel „zatracení milostpáni“ a pevněji se zabalil do pláště.

Pavlu Petroviči se brzy ulehčilo, ale musel asi týden zůstat v posteli. Snášel své zajetí, jak tomu říkal, dosti trpělivě, jen se až příliš nimral se svým zevnějškem a pořád dával rozprašovat kolínskou vodu. Nikolaj Petrovič mu předčítal časopisy. Fenička ho obsluhovala jako dřív, nosila mu bujón, limonádu, vejce naměkko, čaj, ale kdykoli vcházela do jeho pokoje, zmocňovala se jí tajná hrůza. Nečekaný kousek Pavla Petroviče vylekal všechny lidi v domě, ji však nejvíc ze všech; jen Prokofjič zůstal klidný a vykládal, že i za jeho časů se páni někdy bili, „ale jedině urození páni mezi sebou, a takovému obejdovi by byli dali za hrubství napráskat v konírně.“

Výčitky svědomí Fenička skoro neměla, jen někdy ji trápilo pomyšlení na příčinu sporu a také Pavel Petrovič se na ni díval tak divně... takže na sobě cítila jeho pohled, i když se k němu obrátila zády. Ze stálého vnitřního neklidu zhubla, a jak se stává, byla pak ještě hezčí.

Jednou — bylo to ráno — cítil se Pavel Petrovič dobře a přešel z postele na pohovku, kdežto Nikolaj Petrovič, když se poptal, jak se mu daří, odešel na mlat. Fenička přinesla šálek čaje, postavila ho na stůl a chtěla se vzdálit. Pavel Petrovič ji zadržel.

„Kam tak pospícháte, Fedosjo Nikolajevno,“ zeptal se, „máte nějakou práci?“

„Ne, prosím... Vlastně ano ... Musím tam nalít čaj.“

„Duňaša to udělá bez vás; poseďte trochu s nemocným člověkem. Ostatně potřebuji si s vámi promluvit.“

Fenička si mlčky sedla na kraj křesla.

„Poslyšte,“ začal a zatahal se za kníry, „už dávno se vás chci zeptat: nebojíte vy se mě nějak?“

„Já prosím...?“

„Ano, vy. Nikdy se na mne nepodíváte, jako byste neměla čisté svědomí.“

Fenička se zarděla a pohlédla naň. Připadal jí nějak divný a srdce se jí trochu zachvělo.

„Máte čisté svědomí?“ zeptal se jí.

„Proč by nebylo čisté?“ zašeptala.

„Což já vím proč? Ostatně proti komu byste se mohla provinit? Proti mně? To není pravděpodobné. Proti jiným osobám zde v domě? To se také nemůže stát. Snad proti mému bratrovi? Ale toho přece milujete, že ano?“

„Ano.“

„Z celé duše, z celého srdce?“

„Miluji Nikolaje Petroviče z celého srdce.“

„Opravdu? Jen se na mne podívejte, Feničko (oslovil ji tak poprvé)... Víte, že lhát je velký hřích!“

„Nelžu, Pavle Petroviči. Nemilovat ho, to bych pak ani nechtěla žít.“

„A za nikoho ho nevyměníte?“

„Za koho bych ho mohla vyměnit?“

„Za leckoho! Třeba za toho pána, co odsud odjel.“

Fenička vstala.

„Můj ty panebože, Pavle Petroviči, proč mě mučíte? Co jsem vám udělala? Jak můžete takhle mluvit...?“

„Feničko,“ řekl smutným hlasem Pavel Petrovič, „vždyť já to viděl...“

„Co jste viděl prosím?“

„Ale tam ... v besídce.“

Fenička celá zrudla až po vlasy a po uši.

„A jakoupak na tom mám vinu?“ stěží ze sebe vypravila.

Pavel Petrovič se nadzvedl.

„Vy na tom nemáte vinu? Ne? Ani trochu?“

„Miluju na světě jediného Nikolaje Petroviče a budu ho milovat až do smrti!“ promluvila Fenička s nenadálým důrazem, ač jí vzlyky dusily hlas v hrdle, „a to, co jste viděl, o tom řeknu u posledního soudu, že jsem na tom vinu neměla ani nemám, a radši na místě umřu, než aby mě někdo mohl podezřívát, že bych se proti svému dobrodinci Nikolaji Petroviči...“

Tu však jí selhal hlas a zároveň ucítila, že ji Pavel Petrovič uchoпил za ruku a stiskl ji... Podívala se na něho a strnula. Proti dřívějšímu ještě zbledl; oči se mu třpytily a nejpodivnější ze všeho bylo, že mu po tváři kanula těžká, osamělá slza.

„Feničko,“ promluvil nějakým nepřirozeným šeptem, „milujte, milujte mého bratra! Je takový dobrý, hodný člověk! Nezradte ho pro nikoho na světě, neposlouchejte ničí řeči! Považte, co může být hroznější než milovat a nebýt milován! Nikdy neopustíte mého ubohého Nikolaje!“

Feniččiny slzy vyschly a strach ji přešel, tak mocný byl její úžas. Co se s ní však dělo, když si Pavel Petrovič, sám Pavel Petrovič přitiskl její ruku ke rtům a jen se k ní tak přitulil, aniž ji líbal, a jenom chvílemi křečovitě vzdychal ...

Bože, pomyslela si, nedostal snad záchvat...?

Avšak v té chvíli se v něm zachvíval celý jeho zmařený život.

Schody zaskřípaly pod rychlými kroky... Odstrčil ji od sebe a padl hlavou dozadu na polštář. Dveře se otevřely a objevil se veselý, svěží a ruměný Nikolaj Petrovič. Mít'a, stejně svěží a ruměný jako otec, mu jen v košilce poskakoval na prsou a zachytával se nahýma nožkama o velké knoflíky jeho vesnického pláště.

Fenička se k němu vrhla, sevřela v náručí jeho i syna a přilnula mu hlavou k ramenu. Nikolaj Petrovič se podivil: ostýchavá a mírná Fenička se s ním nikdy nemazlila před nikým jiným.

„Co je ti?“ zeptal se, pohlédl na bratra a podal jí Mít'u. „Necítíš se hůř?“ oslovil Pavla Petroviče a přistoupil k němu.

Ten zabořil obličej do batistového šátku.

„Ne... tak... ujde to... Naopak, je mi mnohem líp.“

„Neměl jsi tak spěchat se stěhováním na pohovku. Kam jdeš?“ obrátil se k Feničce, která však už za sebou zaklapla dveře. „Vlastně jsem ti přinesl ukázat svého bohatýra, stýskalo se mu po strýčkovi.“

Pročpak ho odnesla? Ale co je ti? Stalo se mezi vámi něco?“

„Bratře!“ začal slavnostně Pavel Petrovič.

Nikolaj sebou trhl. Udělalo se mu úzko, sám nevěděl proč.

„Bratře,“ opakoval Pavel Petrovič, „slib mi, že splníš jednu mou prosbu.“

„Jakou prosbu? Mluv.“

„Je velice závažná a podle mého domnění na ní závisí celé tvé životní štěstí. Celou tu dobu jsem o tom hodně přemýšlel, co ti teď chci říci... Bratře, splň povinnost čestného a ušlechtilého muže, skoncuji s pohoršením a špatným příkladem, který dáváš právě ty, nejlepší z lidí!“

„Co tím chceš říci, Pavle?“

„Ožeň se s Feničkou... Miluje tě a je to matka tvého syna.“

Nikolaj Petrovič o krok couvl a spráskl ruce.

„To říkáš ty, Pavle? Ty, kterého jsem vždy považoval za nejnesmiřitelnějšího nepřítele takových sňatků! To říkáš ty! Což nevíš, že jsem jedině z úcty k tobě nesplnil to, cos tak správně nazval mou povinností?“

„V téhle věci jsi ke mně neměl mít tolik úcty,“ s posmutnělým úsměvem namítl Pavel Petrovič. „Začínám si myslet, že Bazarov měl pravdu, když mi vytýkal aristokratismus. Ne, milý bratře, nechrne těch drahot a ohledů na svět, jsme už staří a pokojní lidé, máme načase dát stranou všechnu marnost. Právě jak říkáš, konejme svou povinnost, a uvidíš, že nám bude ještě přidáno štěstí.“

Nikolaj Petrovič padl bratrovi kolem krku.

„Teď jsi mi opravdu otevřel oči!“ zvolal. „Neříkal jsem nadarmo, že jsi nejhodnější a nejchytřejší člověk na světě, ale teď vidím, že jsi taky stejně uvážlivý jako velkomyslný.“

„Pomalů, pomalů,“ přerušil ho Pavel Petrovič. „Neuhod' do rány svého uvážlivého bratra, kterému bude padesát, ale bil se v souboji jak nějaký praporčík. Je to tedy rozhodnuto a Fenička bude má... belle-soeur.“ [Švagrová]

„Můj drahý Pavle! Ale co tomu řekne Arkadij?“ „Arkadij? Ten bude nadšen, jak by ne! Podle svých zásad neschvaluje manželství, zato zalichotíš jeho smyslu pro rovnost. Vždyť opravdu, jaképak kasty au dix-neuvième siècle [v devatenáctém století]

„Ach Pavle, Pavle! Dovol, abych tě ještě jednou políbil. Neboj se, budu opatrný.“

Bratři se objali.

„Co myslíš, neměl bys jí svůj úmysl hned oznámit?“ zeptal se Pavel Petrovič.

„Nač spěchat?“ namítl Nikolaj. „Což jste o tom mluvili?“

„Jestli jsme o tom mluvili? Quelle idée!“ [To je nápad!]

„Tak výborně. Především se uzdrav, a tamto nám neuteče, musí se to pořádně rozmyslet, uvážit..

„Ale přece jsi rozhodnut?“

„Ovšem že jsem rozhodnut a od srdce ti děkuji. Teď tě opustím, musíš si odpočinout; každé rozčilení ti škodí... Ale ještě si promluvíme. Spi, můj milý, a dej ti Bůh zdraví!“

Zač mi tak děkuje? pomyslel si Pavel Petrovič, když zůstal sám. Jako by to nezáviselo na něm! A já, jakmile se ožení, odjedu někam hodně daleko, do Drážďan nebo do Florencie, a budu tam žít, dokud nechcípnu.

Smočil si čelo kolínskou vodou a zavřel oči. Jeho pohublá krásná hlava, osvětlená jasným denním světlem, ležela na bílém polštáři jako hlava mrtvého... Vždyť také mrtvý byl.

/XXV/

V zahradě v Nikolském seděli na drnovém sedátku ve stínu vysokého jasanu Kát'a s Arkadijem. Na zemi vedle nich ležela Fifi, dlouhé tělo nataženo v půvabném poklidu, jemuž myslivci říkají „zaječí poloha“. Arkadij i Kát'a mlčeli; on držel v rukou pootevřenou knihu, ona vybírala z košíku zbylé droby bílého chleba a házela je malé rodince vrabců, kteří se sobě vlastní bojácnou drzostí skákali a čířkali u samých jejích nohou. Slabý vítr pohyboval listím jasanu a pomaličku posouval sem a tam po tmavé pěšince i po žluté Fifinině šiji bledě zlaté světelné skvrny; stejnoměrný stín zaléval Arkadije i Kát'u, jen občas zahořel v jejích vlasech zářivý proužek. Oba mlčeli, ale právě v tom, jak

mlčeli, jak seděli vedle sebe, projevovalo se důvěřivé sblížení: každý jako by na svého souseda ani nemyslel, ale potají se radoval z jeho blízkosti. I jejich obličej se změnil od té doby, co jsme je naposledy viděli: Arkadij se zdál klidnější a Kát'a živější, smělejší.

„Nemyslíte, že jasan je velice výstižný název? Žádný jiný strom se nerýsuje ve vzduchu tak lehce a jasně jako on.“

Kát'a se zadívala nahoru a řekla „ano“, Arkadij si však pomyslel: Ta mi nevyčítá, že mluvím krásně.

„Nemám ráda Heina,“ začala Kát'a a očima ukázala na knihu, kterou měl Arkadij v ruce, „ani když se směje, ani když pláče. Mám ho ráda, když je zádumčivý a smutný.“ „Mně se líbí, když se směje,“ poznamenal Arkadij.

„To jsou u vás ještě staré stopy vašeho satirického zaměření ... (Staré stopy! pomyslel si Arkadij, kdyby to tak slyšel Bazarov!) Počkejte, my vás předěláme!“

„Kdo mě předělá? Vy?“

„Kdo? Sestra. A Porfirij Platonyč, už se s ním nehádáte. A tetička, především jste ji doprovodil do kostela.“ „Nemohl jsem přece odmítnout! A co se týče Anny Sergejevny, ta sama, pamatujete se, v mnoha věcech souhlasila s Jevgenijem.“

„Sestra tenkrát podléhala jeho vlivu stejně jako vy.“ „Jako já! Což pozorujete, že jsem se už jeho vlivu zbavil?“

Kát'a mlčela.

„Já vím,“ pokračoval Arkadij, „že se vám nikdy nelíbil.“ „Nedovedu ho posoudit.“

„Víte co, Kateřino Sergejevno? Kdykoli slyším takovou odpověď, nevěřím jí... Není člověka, kterého by každý z nás nedovedl posoudit! Je to prostě výmluva.“

„Nu, řeknu vám tedy, že Bazarov... ne že se mi nelíbí, ale cítím, že je mi cizí, i já jsem cizí jemu... a vy také jste mu cizí.“

„Proč to?“

„Jak bych vám to řekla... Je dravec, a my dva jsme ochočení.“

„Já jsem také ochočený?“

Kát'a přikývla.

Arkadij se poškrabal za uchem.

„Poslouchejte, Kateřino Sergejevno, vždyť je to vlastně urážka.“

„Copak byste chtěl být dravec?“

„Dravec ne, ale silný, energický.“

„To se nedá chtít... Zrovna váš přítel to ani nechce, ale je to v něm.“

„Hm! Vy tedy myslíte, že měl na Annu Sergejevnu velký vliv?“

„Ano. Ale nad ní si nikdo dlouho neudrží převahu,“ dodala Kát'a polohlasem.

„Proč myslíte?“

„Je velmi hrdá... chtěla jsem říci něco jiného ... velmi si cení svou nezávislost.“

„Kdopak si ji necení?“ zeptal se Arkadij, ale zároveň mu blesklo hlavou: Co z ní má? — Co z ní má? blesklo myslí i Kátě. Mladým lidem, kteří se často a přátelsky stýkají, neustále napadají stejné myšlenky.

Arkadij se usmál, trochu poposedl ke Kátě a zašeptal:

„Přiznejte, že se jí trochu bojíte.“

„Koho?“

„Jí,“ opakoval významně.

„A vy?“ zeptala se zas Kát'a.

„Já taky. Všimněte si, že jsem řekl já taky.“

Kát'a mu pohrozila prstem.

„To mě překvapuje“ řekla. „Sestra vám nikdy nebyla tak nakloněna jako právě teď. Mnohem víc než za vaší první návštěvy.“

„Prosím vás.“

„Vy jste si toho nevšiml? Nemáte radost?“

Arkadij se zamyslel.

„Čím jsem si zasloužil přízeň Anny Sergejevny? Snad nakonec tím, že jsem jí přivezl dopisy vaší matinky?“

„Tím také, ale jsou i jiné příčiny, které nepovím.“

„Proč to?“

„Nepovím.“

„Ójá vím, že jste velice tvrdohlavá.“

„Jsem.“

„A dobrá pozorovatelka.“

Kát'a se na Arkadije ze strany podívala.

„Zlobí vás to snad? O čem přemýšlíte?“

„Přemýšlím, jak jste asi přišla k té pozorovací schopnosti, kterou skutečně máte. Jste tak plachá a nedůvěřivá, každého se straníte..“

„Žila jsem hodně o samotě. Člověk chtě nechtě začne přemýšlet. Ale což já se každého straním?“

Arkadij se na Kát'u vděčně podíval.

„To všechno je krásné,“ pokračoval, „jenže u lidí ve vašem postavení, chci říci s vaším majetkem, je tento dar vzácný. Pravda se k nim dostává těžko, stejně jako k vladařům.“

„Ale vždyť já nejsem bohatá.“

Arkadij se podivil a dívce hned neporozuměl. Vždyť je to tak, celý statek přece patří její sestře! Dovtípil se konečně; ta myšlenka mu nebyla nepříjemná.

„Jak hezky jste to řekla!“ zvolal.

„Co vlastně?“

„Řekla jste to hezky. Prostě bez stydlivosti i bez vypínání. Já se totiž domnívám, že v cítění

člověka, který ví, že je chudý, a říká to, bývá něco zvláštního, takový druh samolibosti.“

„Já zásluhou své sestry nic takového nezakusila. Zmínila jsem se o svých majetkových poměrech jen proto, že se o tom mluvilo.“

„Ano. Ale přiznejte, že v sobě máte také kousek té samolibosti, o níž jsem mluvil.“

„Kupříkladu?“

„Kupříkladu — odpusťte, že se ptám — že byste si nevzala bohatého člověka?“

„Kdybych ho měla velmi ráda... Ne, ani pak bych si ho asi nevzala.“

„Aha! Tak vidíte!“ zvolal Arkadij a za chvíli dodal: „proč byste si ho nevzala?“

„Protože i v písničce se zpívá o nerovné nevěstince.“

„Chcete možná vládnout nebo...“

„Ó ne! Nač to? Naopak, jsem ochotna se podrobovat, jenže nerovnost tíží. Mít své sebevědomí a podrobovat se, to chápu, to je štěstí; ale podřízená existence ... Ne, toho mám dost.“

„Toho mám dost,“ opakoval po ní Arkadij. „Ano, ano,“ pokračoval, „nejste nadarmo z téže krve jako Anna Sergejevna. Jste stejně samostatná jako ona, ale jste uzavřenější. Jsem přesvědčen, že byste za nic neprojevila první ani své nejmocnější a nejsvětější city..“

„No jakpak jinak?“ zeptala se Kát'a.

„Jste obě stejně chytré a vy sama máte právě tolik, ne-li víc povahové síly než ona...“

„Prosím vás, nesrovnávejte mě se sestrou,“ chvatně ho přerušila, „to je pro mne příliš nevýhodné. Jako byste zapomněl, že sestra je jak krasavice, tak i chytrá hlava, ... zvlášť vy, Arkadiji Nikolajeviči, byste neměl takhle mluvit a ještě k tomu dělat tak vážný obličej.“

„Co to znamená to ‚zvlášť vy‘ a z čeho usuzujete, že žertujete?“

„Ovšem že žertujete.“

„Myslíte? A co když jsem o tom, co říkám, opravdu přesvědčen? Co když mám za to, že jsem se ještě nevyjádřil dost rozhodně?“

„Nerozumím vám.“

„Opravdu? Pak tedy vidím, že jsem vaši pozorovací schopnost skutečně trochu přechválil.“

„Jak?“

Arkadij neodpověděl a odvrátil se, Kát'a vyhledala v košíku ještě několik drobků a začala je házet vrabcům; rozháněla se však příliš prudce, takže vrabci ulétali, ještě než si zobli.

„Kateřino Sergejevno,“ začal zas náhle Arkadij, „vám je to asi jedno, ale věřte, že bych vás nedal nejen za vaši sestru, ale za nikoho na světě.“

Vstal a rychle odešel, jako by se lekl slov, která mu unikla z úst

Kátě klesly obě ruce i s košíčkem do klína, naklonila hlavu a dlouho se dívala za Arkadijem. Ponenáhlu jí na tvářích vystoupilo maličko červeně. Její rty se však neusmívaly a její tmavé oči vyjadřovaly pochyby a nějaký jiný, zatím ještě bezejmenný pocit.

„Ty jsi sama?“ ozval se vedle ní hlas Anny Sergejevny. „Myslím, že jsi šla do zahrady s Arkadijem.“

Kát'a beze spěchu přenesla pohled na sestru (elegantně, ba vybraně oblečena stála na pěšince a špičkou otevřeného slunečníku pohybovala Fifininýma ušima) a beze spěchu přisvědčila:

„Jsem sama.“

„To vidím,“ se smíchem odpověděla druhá, „odešel patrně do svého pokoje.“

„Ano.“

„Četli jste spolu?“

„Ano.“

Anna Sergejevna vzala Kát'u za bradu a nadzvedla jí obličej.

„Doufám, že jste se nepohádali.“

„Ne,“ řekla Kát'a a pomalu oddálila sestřinu ruku.

„Jak slavnostně odpovídáš! Myslela jsem, že ho tu najdu a navrhnu mu, aby se mnou šel na procházku. Pořád mi o to říká. Přivezli ti z města botky, jdi si je zkusit. Už včera jsem si všimla, že ty tvé poslední jsou docela obnošené. Vůbec se o to dost nestaráš a máš přece ještě tak rozkošné nožky! Ruce máš taky hezké... jenže velké, takže musíš okouzlovat nožkama. Ale ty nejsi koketka.“

Anna Sergejevna lehounce zašuměla svými překrásnými šaty a pustila se dál po pěšině. Kát'a vstala, vzala s sebou Heina a také odešla, jenže ne aby si vyzkoušela botky.

Rozhošné nožky, uvažovala, když pomalu a lehce vystupovala po sluncem rozpálených kamenných stupních terasy, rozkošné nožky, říkáte ... Nu, také u nich bude.

Ale hned se zastyděla a svižně vyběhla nahoru.

Arkadij šel po chodbě do svého pokoje. Dohnal ho majordom a ohlásil mu, že u něho čeká pan Bazarov.

„Jevgeniji“ zamumlal Arkadij skoro polekaně. „Přišel už dávno?“

„Zrovna teď a poručil, abych ho neohlašoval Anně Sergejevně a zavedl ho přímo k vám.“

Nestalo se u nás doma nějaké neštěstí? napadlo Arkadije. Chvatně vyletěl po schodech a rázem otevřel dveře. Bazarovovo vzezření ho okamžitě uklidnilo, ačkoli zkušenější oko by bylo pravděpodobně objevilo v energickém jako dřív, ale přepadlém obličejí nečekaného hosta příznaky vnitřního vzrušení. Se zaprášeným pláštěm na ramenou a s čepicí na hlavě seděl na okně. Nevstal, ani když se k němu Arkadij vrhl s hlučnými výkřiky a padl mu kolem krku.

„To je ale překvapení! Kde ses tu vzal?“ vykřikoval a pobíhal po pokoji jako někdo, kdo se jednak sám domnívá, že má radost, jednak to chce ukázat. „Vždyť u nás v domě je všechno v pořádku, všichni jsou zdraví, že?“

„U vás je všechno v pořádku, ale zdraví všichni nejsou,“ řekl Bazarov. „Teď přestaň brebentit, dej mi přinést kvas, sedni si a vyslechni, co ti povím nemnoha, ale jak doufám, dost pádnými slovy.“

Arkadij ztichl a Bazarov mu vyprávěl o svém souboji s Pavlem Petrovičem. Arkadij se velmi podivil a dokonce zesmutněl, ale nepovažoval za nutné to projeviti; zeptal se jen, je-li zranění jeho strýce skutečně bez nebezpečí, a když dostal odpověď, že je velice zajímavé, jenže ne z lékařského hlediska, nuceně se usmál, ale v duchu mu bylo úzko a nějak hanba. Bazarov ho, zdálo se, pochopil.

„Ano, hochu,“ řekl, „takhle to dopadá, žije-li člověk chvíli s feudály. Sám se stane feudálem a zúčastní se rytířských turnajů. No a teď se vracím ‚k otcům‘,“ končil Bazarov, „a cestou jsem zajel sem... abych ti to všechno pověděl, což bych řekl, kdybych nepovažoval zbytečnou lež za nesmysl. Ne, sem jsem zajel — čert ví proč. Víš, člověku někdy prospěje popadnout se za pačesy a vytrhnout se jako ředkev ze záhonu, a to jsem v těchto dnech vykonal... Ale zachtělo se mi podívat se ještě jednou na to, s čím jsem se rozloučil, na ten záhon, kde jsem vězel.“

„Doufám, že se ta slova netýkají mne,“ vzrušeně namítl Arkadij, „doufám, že se mnou se rozloučit nehodláš.“

Bazarov se naň pozorně, skoro pronikavě podíval.

„Copak tě to bude tolik mrzet? Myslím, že ty ses už se mnou rozloučil. Jsi takový svěží a čist'ounký... tvá záležitost s Annou Sergejevnuou patrně zdárně pokračuje.“

„Jaká má záležitost s Annou Sergejevnuou?“

„No copak jsi sem nepřijel z města kvůli ní, ty pískele? Mimochodem, jak se činí ty nedělní školy? Copak do ní nejsi zamilovaný? Nebo už jsi tak daleko, že děláš skromného?“

„Jevgeniji, ty víš, že jsem k tobě byl vždycky upřímný, a mohu tě ujistit, přísahám ti, že se mýlíš!“

„Hm! Nové slovo,“ tiše prohodil Bazarov. „Ale nemusíš se proto rozčilovat, mně je to přece úplně jedno. Romantik by řekl: cítím, že se naše cesty začínají rozcházet, ale já prostě říkám, že jsme se jeden druhému zprotivili.“

„Jevgeniji...“

„Dušinko, to není žádné neštěstí; co se už jenom na světě nezprotiví! A teď si tak myslím, nemáme si dát sbohem? Od té chvíle, co jsem tady, se cítím pramizerně, jako bych byl dlouho četl Gogolovy dopisy kalužské gubernátorové. Ostatně ani jsem nedal vypřáhnout koně.“

„Proboha, to přece není možné!“

„A proč?“

„O sobě ani nemluvím, ale bylo by to vrcholně nezdvořilé k Anně Sergejevně, jistě s tebou bude chtít mluvit.“

„No, v tom se mýlíš.“

„Jsem naopak přesvědčen, že mám pravdu,“ namítl Arkadij. „A nač se přetvařuješ? Když už takhle, copak jsi sám nepřijel kvůli ní?“

„To je možná správné, ale stejně se mýlíš.“

Avšak pravdu měl skutečně Arkadij. Anna Sergejevna projevila přání se s Bazarovem setkat a vzkázala mu po majordomovi, aby ji navštívil. Než k ní Bazarov šel, převlékl se; ukázalo se, že má

své nové šaty uloženy tak, že jsou po ruce.

Odincovová ho nepřijala tam, kde jí tenkrát tak neočekávaně vyznal lásku, nýbrž v přijímacím pokoji. Vlídne mu podala konečky prstů, ale její obličej vyjadřoval mimovolné napětí.

„Anno Sergejevno,“ pospíšil si Bazarov, „především bych vás rád upokojil. Máte před sebou smrtelníka, který se už dávno vzpamatoval a doufá, že i jiní zapomněli na jeho hlouposti. Odjíždím na dlouhou dobu a uznejte, že ačkoliv nejsem choulostivý, mrzelo by mě odnést si dojem, že na mne vzpomínáte s odporem.“

Anna Sergejevna zhluboka oddechla jako někdo, kdo právě vylezl na vysokou stráň, a její tvář ožila úsměvem. Znova podala Bazarovu ruku a opětovala jeho stisk.

„Co bylo, to je pryč,“ řekla, „tím spíš, že upřímně řečeno i já se tenkrát provinila, když ne koketností, tedy něčím jiným. Jediné slovo: buďme přáteli jako dřív. Tamto byl sen, vidíte? A kdo si pamatuje sny?“

„Kdo si je pamatuje? A mimoto láska... vždyť je to předstíraný cit.“

„Opravdu? To velmi ráda slyším.“

Tak hovořila Anna Sergejevna a tak hovořil Bazarov. Oba mysleli, že mluví pravdu. Byla v jejich slovech pravda, plná pravda? Nevěděli to sami, a autor teprve ne. Ale rozmluva se mezi nimi vyvíjela tak, jako by si navzájem úplně uvěřili.

Anna Sergejevna se ho mezi jiným zeptala, co dělal u Kirsanovových. Bazarov by jí byl málem pověděl o svém souboji s Pavlem Petrovičem, ale zdržel se, když ho napadlo, že by si mohla myslet, že se chce dělat zajímavý; odpověděl raději, že celou tu dobu pracoval.

„A já zas byla,“ vyprávěla Anna Sergejevna, „nejdřív bůhvíproč omrzelá, dokonce jsem se chystala do ciziny, představte si...! Pak mě to přešlo, přijel váš přítel Arkadij Nikolajevič a já zase zapadla do svých kolejí, do své pravé úlohy.“

„Do jaké úlohy, smím-li se ptát?“

„Do úlohy tety, učitelky, matky, říkejte tomu jak chcete. Mimočodem, dřív jsem, víte, moc dobře nechápala vaše důvěrné přátelství s Arkadijem Nikolajevičem; připadal mi dost bezvýznamný. Ale teď jsem ho lépe poznala a přesvědčila jsem se, že je inteligentní... A hlavně je mladý, mladý... ne jako my dva, Jevgeniji Vasiljeviči.“

„Je před vámi pořád ještě tak nesmělý?“ zeptal se Bazarov.

„Cožpak...“ začala, na chvílku se zamyslela a pokračovala: „ted' je důvěřivější, mluví se mnou. Dřív se mi vyhýbal. Ostatně ani já nevyhledávala jeho společnost. Velmi se spřátelili s Kát'ou.“

Bazarov se dohrál. Žena nedovede nechýtračit! pomyslel si.

„Říkáte, že se vám vyhýbal,“ namítl s chladným úsměvem, „ale přece snad pro vás nezůstalo tajemstvím, že se do vás zamiloval?“

„Cože? Také on?“ uniklo Anně Sergejevně.

„Také on,“ opakoval Bazarov s pokornou úklonou. „Je to možné, že jste to nevěděla a že jsem vám řekl něco nového?“

Anna Sergejevna sklopila oči.

„Mýlíte se, Jevgeniji Vasiljeviči.“

„Nemyslím. Ale možná že jsem se o tom neměl zmiňovat.“ — A přestaň chytračit! dodal v duchu.

„Proč byste neměl? Ale řekla bych, že také v tom přikládáte přílišný význam chvilkovému dojmu. Začínám tušit, že máte sklon k přehánění.“

„Raději o tom nemluvme, Anno Sergejevno.“

„Pročpak?“ namítl, avšak sama převedla hovor na něco jiného. Přece jen jí s Bazarovem nebylo volno, ač mu řekla a ujistila i sama sebe, že je vše zapomenuto. Když s ním vyměňovala nejprostší poznámky, ba i když s ním žertovala, cítila lehkou tíseň strachu. Podobně lidé na širém moři rozmlouvají na parníku a bezstarostně se smějí docela jako na pevnině; dojde-li však k sebemenší závadě, ukáže-li se sebemenší příznak něčeho neobvyklého, objeví se okamžitě na všech obličejích výraz zvláštního znepokojení, svědčící o neustálém vědomí neustálého nebezpečí.

Rozmluva Anny Sergejevny s Bazarovem netrvala dlouho. Paní domu se začala zamýšlet, odpovídat roztržitě a navrhla mu konečně, aby přešli do salónu; našli tam kněžnu a Kát'u. „A kdepak je Arkadij Nikolajevič?“ zeptala se Anna Sergejevna, a když se dozvěděla, že se už přes hodinu neukázal, poslala pro něho. Nenašli ho brzy: zašel do nejdlehlějšího kouta zahrady a seděl, bradu opřenu o zkřížené ruce, ponořen do myšlenek. Ty myšlenky byly hluboké a vážné, ale ne smutné. Věděl, že Anna Sergejevna je o samotě s Bazarovem a necítil žárlivost, jak se dřív stávalo. Jeho tvář se naopak pomalu rozjasňovala; zdálo se, že nad něčím žasne, že má radost a odhodlává

se k něčemu.

/XXVI/

Nebožtík Odincov si nepotrpěl na novoty, ale uznával „jakousi hru zušlechtěného vkusu“, a proto zbudoval ve své zahradě mezi skleníkem a rybníkem stavbu na způsob řeckého portiku z ruských cihel. Na zadní plné stěně tohoto portiku nebo krytého sloupořadí bylo upraveno šest výklenků pro sochy, které chtěl Odincov objednat v cizině. Měly představovat Samotu, Mlčení, Přemítání, Melancholii, Cudnost a Cit. Jednu z nich, bohyni Mlčení s prstem na ústech, dokonce přivezli a postavili. Kluci z čeledi jí však hned ten den urazili nos a nedaleký štukatér sice byl ochoten udělat jí nový, „dvakrát lepší než dřívější“, ale Odincov ji dal přesto odklidit, takže se octla v koutě stodoly, kde stála dlouhá léta a vzbuzovala u ženských pověřčivou hrůzu. Přední strana sloupořadí dávno zarostla hustým křovím, takže nad souvislou zelení bylo vidět jen hlavice sloupů. Uvnitř sloupořadí bylo i v poledne chladno. Anna Sergejevna to místo nerada navštěvovala od té doby, co tam uviděla užovku; zato Káťa si chodila často sednout na velkou zděnou lavici postavenou pod jedním z výklenků. V chládku a stínu tam četla, pracovala nebo se oddávala onomu naslouchání úplnému tichu, naslouchání, které snad každý zná a jehož půvab záleží v sotva vědomém, němém sledování širé vlny života, valící se neustále kolem nás i v nás.

Nazítří po příjezdu Bazarova seděla Káťa na své oblíbené lavici a vedle ní seděl zase Arkadij. Uprosil ji, aby s ním šla do „portiku“.

Do přesnídávky zbývala asi hodina a po rosném ránu již nastupoval horký den. Arkadijův obličej zachovával svůj včerejší výraz, Káťa se však tvářila starostlivě. Její sestra ji hned po čaji zavolala do svého kabinetu, a když ji nejdřív polaskala, což Kátě vždy trochu zaleklo, poradila jí, aby byla ve svém chování k Arkadijovi opatrnější, hlavně aby se vyhýbala rozmluvám o samotě, kterých si prý všimla jak teta, tak i kdekdo v domě. Mimoto byla Anna Sergejevna už předešlý večer ve špatné náladě, ba i sama Káťa cítila rozpaky, jako by si byla vědoma viny. Když přistupovala na Arkadijovu prosbu, řekla si, že je to naposledy.

„Kateřino Sergejevno,“ začal s jakousi ostýchavou důvěrností, „od té doby, co mám štěstí bydlet s

vámi pod jednou střešou, mluvil jsem s vámi o mnoha věcech, ale přece je jedna pro mne velmi důležitá... otázka, které jsem se ještě nedotkl. Včera jste nadhodila, že jste mě tu předělali," dodal a chytal Kátin tázavě naň upřený pohled, zároveň se mu však vyhýbal. „V mnohém jsem se skutečně změnil a vy to víte lépe než kdo jiný, vy, které jsem za tuto proměnu vlastně zavázán.“

„Já...? Mně ...?“ ptala se Kát'a.

„Už nejsem ten domýšlivý klouček, kterým jsem byl, když jsem přijel," pokračoval Arkadij, „není mi nadarmo už přes třicet let, stejně jako dřív chci být užitečný, chci zasvětit všechny své síly pravdě, ale hledám své ideály už jinde, než jsem je hledal; vidím je teď... mnohem blíže. Dosud jsem si nerozuměl, kladl jsem si úkoly, na něž nestačím ... Oči se mi nedávno otevřely a jsem za to zavázán vděčností jistému citu... Nemluvím příliš jasně, ale doufám, že mi porozumíte...“

Kát'a neodpovídala, ale přestala se na Arkadije dívat. „Mám za to," rozhovořil se zas, a již vzrušenějším hlasem, ale nad ním v listoví břízy pěnkava bezstarostně prozpěvovala svou písničku, „mám za to, že je povinnost každého čestného člověka být úplně upřímným k těm... k lidem, kteří... slovem k lidem jemu blízkým, a proto mám ... mám v úmyslu...“

Tu však Arkadijovi selhala výmluvnost. Ztratil nit své řeči, zaváhal a musel se na chvíli odmlčet. Kát'a pořád nezvedala oči. Ani nechápala, zdálo se, k čemu mladý muž míří, a na něco čekala.

„Tuším, že vás překvapím," spustil Arkadij, když se znova vzchopil, „tím spíš, že tento cit se do jisté míry vztahuje... prosím, do jisté míry, na vás. Včera jste mi, jak se pamatuji, vytkla nedostatek vážnosti," dodal a tvářil se jako někdo, kdo zašel do bažiny, cítí, že při každém kroku zapadá pořád hloub, ale přesto spěchá kupředu a doufá, že ji rychle přejde. „Ta výtka často míří... týká se... mladých lidí, a dokonce i když ji už nezasluhovali a kdybych měl víc sebedůvěry... (Tak mi přece pomoz, pomoz mi! myslel si zoufale, ale Kát'a stále ještě nezvedla hlavu.) Kdybych mohl doufat...“

„Kdybych si mohla být jista tím, co říkáte," ozval se v tom okamžiku jasný hlas Anny Sergejevny.

Arkadij hned umkl a Kát'a zbledla. Těsně podle křovin stínících sloupořadí vedla pěšina a Anna Sergejevna po ní šla provázena Bazarovem. Kát'a s Arkadijem je nemohli vidět, zato však slyšeli každé jejich slovo, šelest šatů, ba i dech. Ušli několik kroků a jako naschvál se zastavili přímo před sloupořadím.

„Podívejte se," pokračovala Anna Sergejevna, „my dva jsme se zmýlili. Nejsme už nejmladší, hlavně já ne. Známe život, jsme unaveni. Oba jsme — jaképak okolky? — chytří, nejdřív jsme začali jeden druhého zajímat, podnítila se zvědavost... a potom ..

„A potom jsem přestal být zajímavý,“ vpadl Bazarov.

„Vy víte, že příčinou naší roztržky bylo něco jiného. Ale tak či onak, jeden druhého jsme nepotřebovali, to je to nejdůležitější; bylo v nás příliš mnoho .... jak bych to řekla... stejnorodého. To jsme hned nepochopili. Naproti tomu Arkadij...“

„Toho potřebujete?“ zeptal se Bazarov.

„Tak přestaňte, Jevgeniji Vasiljeviči. Říkáte, že mu nejsem lhostejná, a mně samé taky vždycky připadalo, že se mu líbím. Víím, že bych se mu hodila za tetu, ale nechci před vámi tajit, že na něho teď častěji myslím. V tom mladém a svěžím citu je cosi půvabného ...“

„Slovo opojný je za takových okolností běžnější,“ přerušil ji Bazarov; v jeho klidném, ale dutém hlase bylo slyšet vření žluči. „Arkadij přede mnou včera dělal nějaké tajnosti a nemluvil o vás ani o vaší sestře... to je vážný symptom.“

„Ke Kátě se chová úplně jako bratr,“ řekla Anna Sergejevna, „a líbí se mi to od něho, ač bych mezi nimi možná ani neměla dovolovat takovou důvěrnost.“

„To z vás mluví sestra?“ protáhl Bazarov.

„Ovšem... ale pročpak stojíme? Pojd'me zas. Jak podivnou rozmluvu to vedeme, vid'te? A mohla jsem očekávat, že s vámi budu takhle mluvit? Vy víte, že se vás bojím ... a zároveň vám důvěřuji, poněvadž jste v podstatě velmi dobrý.“

„Za prvé vůbec nejsem dobrý a za druhé jsem pro vás ztratil všecken význam, a vy mi říkáte, že jsem dobrý... To je totéž jako zdobit květinami hlavu nebožtíka.“

„Jevgeniji Vasiljeviči, není v naší moci...“ začala Anna Sergejevna, ale přihnul se vítr, zašuměl v listí a odnesl její slova.

„Vždyť jste volná,“ ozval se za chvíli Bazarov.

Víc už se nedalo rozeznat. Kroky se vzdálily... všechno ztichlo.

Arkadij se obrátil ke Kátě. Seděla stále stejně, jen svésila hlavu ještě hloub.

„Kateřino Sergejevno,“ promluvil chvějícím se hlasem a svíraje ruce, „miluji vás navždy a nenávratně a nemiluji nikoho kromě vás. Chtěl jsem vám to říci, zeptat se na váš názor a požádat o vaši ruku, protože nejsem bohatý a jsem ochoten ke všem obětem... Vy neodpovídáte? Nevěříte mi?“

Myslíte, že mluvím lehkomyšlně? Ale vzpomeňte na tyto poslední dny! Což jste se dávno nepřesvědčila, že všechno jiné — rozumějte mi — všechno, všechno jiné dávno beze stopy zmizelo? Podívejte se na mne, povězte mi jediné slovo ... Miluji... miluji vás... věřte mi přece!“

Kát'a pohlédla na Arkadije vážným a jasným pohledem, po dlouhém rozmýšlení se maličko usmála a řekla: „Ano.“

Arkadij vyskočil.

„Ano! Řekla jste ano, Kateřino Sergejevno! Co znamená to slovo? To, že vás miluji, že mi to věříte? Nebo... nebo ... netroufám si dopovědět

„Ano,“ opakovala Kát'a a tentokrát jí porozuměl. Uchopil její velké krásné ruce a v bezdechém nadšení si je přitiskl k srdci. Stěží se držel na nohou, jenom opakoval: „Kát'o, Kát'o ..— ona se však nějak nevině rozplakala a sama se svým slzám tiše smála. Kdo neviděl v očích milované bytosti takové slzy, ten ještě nepoznal, jak nesmírně šťasten může být na světě člověk, celý umdlévající vděčností a studem.

Nazítří časně ráno dala Anna Sergejevna zavolat Bazarova do svého kabinetu a s nuceným smíchem mu podala složený list dopisního papíru. Byl to dopis od Arkadije, který v něm žádal o ruku její sestry.

Bazarov dopis rychle přeběhl očima a přemohl se, aby nedal najevo škodolibost, která v něm okamžitě vzplanula.

„Takhle tedy,“ řekl, „a vy jste myslím ještě včera měla za to, že miluje Kateřinu Sergejevnu bratrskou láskou. Co teď hodláte udělat?“

„Co byste mi vy radil?“ zeptala se Anna Sergejevna a pořád se smála.

„No, já bych řekl,“ odpověděl Bazarov také se smíchem, ač neměl vůbec radost a nebylo mu stejně jako jí nijak do smíchu, „já bych řekl, že byste měla dát těm mladým požehnání. Je to po všech stránkách dobrá partie. Majetek má Kirsanov slušný, je to jediný syn a taky otec je dobrák, nebude mít nic proti tomu.“

Odincovová se prošla po pokoji. Obličej jí střídavě rudl a bledl.

„Myslíte?“ prohodila. „Tak co? já žádnou překážku nevidím ... Kátě to přeji... a také Arkadiji Nikolajevičovi. To se rozumí, počkám na odpověď jeho otce. Pošlu k němu přímo Arkadije. Ale je z toho vidět, že jsem měla včera pravdu, když jsem vám říkala, že jsme už oba staří... jak to, že jsem

nic neviděla? Tomu se divím!“

Anna Sergejevna se zase zasmála a hned se odvrátila.

„Nynější mládež je teď moc mazaná,“ poznamenal Bazarov a také se zasmál. „Sbohem,“ pokračoval po chvilce mlčení. „Přeji vám, abyste tu věc co nejpříjemněji dovedla ke konci, a já se budu radovat z povzdálí.“

Odincovová se k němu rychle obrátila.

„Což vy odjíždíte? Proč byste tu teď nezůstal? Zůstaňte ... je příjemné s vámi mluvit... jako by člověk chodil po okraji propasti. Nejdřív se bojí a pak odněkud přijde odvaha. Zůstaňte.“

„Děkuji za nabídku, Anno Sergejevno, a za lichotivé mínění o mých konverzačních vlohách. Ale myslím, že už jsem se příliš dlouho pohyboval ve sféře, která je mi cizí. Létavé ryby se dovedou nějakou dobu udržet ve vzduchu, ale brzy sebou musí plesknout do vody; dovolte tedy i mně, abych žbluňkl do svého živlu.“

Odincovová se na Bazarova podívala. Jeho bledým obličejem pošukával hořký úsměv. Tenhle mě miloval! pomyslela si — a politovala ho a účastně mu podávala ruku.

Avšak i on jí porozuměl.

„Ne!“ řekl a o krok ustoupil. „Jsem chudý člověk, ale almužnu jsem dosud nepřijímal. Poroučím se vám a buďte zdráva.“

„Jsem přesvědčena, že se nevidíme naposledy,“ s mimovolným gestem promluvila Anna Sergejevna.

„Co se na světě nestává!“ odpověděl Bazarov, uklonil se a odešel.

„Tak ty máš v úmyslu si postavit hnízdo?“ ptal se téhož dne Arkadije; skrčen v podřepu balil přitom svůj kufr. „No co? Je to dobrá věc. Jenom ses neměl přetvařovat. Čekal jsem od tebe docela jinou taktiku. Nebo tě to snad samotného ohromilo?“

„To je pravda, že když jsem se s tebou loučil, nečekal jsem to,“ odpověděl Arkadij, „ale proč se sám přetvařuješ a říkáš ‚dobrá věc‘, jako bych neznal tvůj názor na manželství?“

„Ech, příteli milý,“ namítl Bazarov, „jak ty se to vyjadřuješ! Podívej se, co dělám: v kufru se našlo prázdné místo, tak tam dávám seno. A zrovna tak je to i v našem životním kufru: ať se tam nacpe

cokoli, jen když tam není prázdno. Prosím tě, neurážej se, vždyť se asi pamatuješ, jak jsem se vždycky díval na Kateřinu Sergejevnu. Leckterá slečinka platí za chytrou jen proto, že chytře vzdychá, ale ta tvoje se nedá, a tak důkladně se nedá, že si podrobí i tebe, no a tak to taky má být.“ Zaklapl víko a zvedl se. „A teď ti na rozloučenou opakuji... poněvadž klamat se nemá smysl: loučíme se navždy a ty sám to cítíš... zachoval ses moudře. Pro náš hořký a trpký samotářský život nejsi stvořen. Není v tobě opovážlivost ani zloba, ale máš mladickou odvalu a mladické nadšení; to pro naši věc nic není. Vy šlechtici nemůžete dojít dál než k ušlechtilé pokoře nebo k ušlechtilému pobouření, a to jsou hlouposti. Vy se kupříkladu nervete, a přitom se už považujete za chlapíky, ale my se chceme rvát. E co! Náš prach ti rozbolaví oči, naše bláto tě pošpiní, vždyť tys nás ani nedorostl, bezděky se sám sobě líbíš, je ti příjemné si sám nadávat. Ale nás to nudí — sem s někým jiným pro nás! My musíme přemáhat jinší lidi! Jsi milý hoch, ale přece jenom měkounký, liberální milostpánek — e volatu, jak říká můj otec.“

„Loučíš se se mnou navždy, Jevgeniji?“ smutně se zeptal Arkadij. „A jiná slova pro mne nemáš?“

Bazarov se poškrabal na týlu.

„Mám, Arkadiji, mám jiná slova, ale nevyslovím je, protože je to romantismus, znamená to sladce se rozcítlivět. Ale co nejdřív se ožeň; a poříd' si vlastní hnízdo a udělej si plno dětí. Budou chytré už proto, že se narodí v pravý čas. ne jako my dva. Aha! Vidím, že koně jsou připraveni. Je čas! Se všemi jsem se rozloučil... Tak co? Že bychom se objali?“

Arkadij se vrhl svému bývalému učiteli a příteli kolem krku a z očí mu vytryskly hojné slzy.

„To je to mládí!“ řekl klidně Bazarov. „Ale já spoléhám na Kateřinu Sergejevnu. Uvidíš, jak rychle tě potěší!“

„Sbohem, brachu!“ zvolal, když už nastoupil do vozu. Pak ukázal na dvě kavky, sedící rovně vedle sebe na střeše konírny, a dodal: „Tuhle! Uč se!“

„Co to znamená?“ zeptal se Arkadij.

„Cože, to jsi tak slabý v přírodopise, nebo jsi zapomněl, že kavka je nejúctyhodnější pták a žije v rodině? Příklad pro tebe...! Sbohem, signore!“

Vůz zarachotil a rozjel se.

Bazarov předvídal správně. Když večer rozmlouval s Kát'ou, Arkadij na svého učitele úplně zapomněl. Už se jí začínal podřizovat, Kát'a to cítila a nedivila se. Příštího dne měl jet do Marjina k

Nikolaji Petrovičovi. Anna Sergejevna nechtěla mladému páru překážet a jen pro zachování slušnosti je nenechávala příliš dlouho o samotě. Velkomyslně od nich vzdálila kněžnu, kterou zpráva o chystaném sňatku přivedla do plačtivé zuřivosti. Zpočátku se Anna Sergejevna obávala, aby jí podívaná na jejich štěstí nebyla trochu trapná, ale dopadlo to úplně naopak: ta podívaná ji nejen neobtěžovala, nýbrž ji zajímala a nakonec dojímala. To ji jednak potěšilo, jednak rozesmutnilo. Bazarov má přece pravdu, pomyslela si, zvědavost, jedině zvědavost, láska ke klidu a sobectví...

„Děti,“ řekla nahlas, „tak co, je láska předstíraný cit?“ Avšak Kát'a s Arkadijem jí ani nerozuměli. Stranili se jí, bezděky vyslechnutá rozmluva jim nešla z hlavy. Ostatně Anna Sergejevna je brzy upokojila a nebylo to pro ni obtížné: upokojila se sama.

/XXVII/

Staří Bazarovovi měli z náhlého synova příjezdu tím větší radost, čím méně ho čekali. Arina Vlasjevna se tak vyplašila a naběhala po domě, že ji Vasilij Ivanyč přirovnal ke koroptvičce: malý šůsek její kratičké jupky jí skutečně dodával něco ptačího. Sám jen bručel, okusoval po straně jantarový náustek svého čibuku, bral se prsty za krk a kroutil hlavou, jako by zkoušel, má-li jí dobře přišroubovánu, najednou zas dokořán rozevřel široká ústa a beze zvuku se chechtal.

„Přijel jsem k tobě, starouši, na celých šest neděl,“ řekl Bazarov. „Chci pracovat, tak mě, prosím tě, nevyrušuj.“

„Až zapomeneš, jak vypadám — tolik tě budu vyrušovat!“

Svůj slib splnil. Když ubytoval syna jako dřív v kabinetu, div se před ním neschovával a svou ženu zdržoval ode všech zbytečných projevů lásky. „Viš, matičko,“ říkal jí, „my jsme Jeňušku za jeho prvního pobytu trošku otravovali. Teď musíme být chytřejší.“ Arina Vlasjevna dávala muži za pravdu, ale mnoho z toho neměla, protože vídala syna jen u stolu a dostala teď trochu strach dávat se s ním | znovu do řeči. „Jeňušenko!“ začne někdy, ten se však ani nestačí na ni podívat, a ona se už přebírá ve své pompadúrce a žvatlá: „To nic, to nic, já jen tak,“ pak se ale vydá za Vasilijem

Ivanyčem, podepře si rukou tvář a povídá: „Jápkak já bych se miláčku, dozvěděla, co chce Jeňuša dneska k obědu, jestli šči nebo boršč“? — „Tak proč se ho nezeptáš?“ — „A zprotivím se mu!“

Ostatně Bazarov brzy sám přestal setrvávat v ústraní. Pracovní horečka z něho spadla a vystřídala ji teskná nuda a temný nepokoj. Ve všech jeho pohybech se objevovala podivná únava. I jeho pevná a rázně smělá chůze se změnila. Přestal chodit na osamělé procházky a začal vyhledávat společnost; pil čaj v přijímacím pokoji, toulal se s Vasilijem Ivanyčem po zelinářské zahradě a mlčky s ním kouřil; zeptal se jednou na otce Alexeje. Vasilije Ivanyče nejprve tato změna těšila, to však netrvalo dlouho. „Jeňuša mi dělá starosti,“ stěžoval si tajně ženě. „Ne že by byl nespokojen nebo se zlobil, to by ještě ušlo, ale rmoutí se, je smutný a to je právě hrozné. Pořád mlčí, kdyby nám aspoň vynadal! Hubne, má v obličejí takovou škaredou barvu“

— „Bože, Bože!“ šeptala stará paní. „Dala bych mu na krk škapulíř, ale vždyť on to nedovolí!“

Vasilij Ivanyč se několikrát co nejopatrněji pokoušel vyptat Bazarova na jeho práci, na jeho zdraví, na Arkadije ... Ale syn mu odpovídal s nechutí a nedbale, a když si jednou všiml, že se otec při hovoru nenápadně snaží něco vypátrat, dopáleně se do něho pustil: „Co kolem mne pořád chodíš jako po špičkách? Tenhle způsob je ještě horší, než jak jsi to dělal dřív.“ — „No, no, no, já nic!“ honem odpověděl chudák Vasilij Ivanyč. Stejně bezvýsledné zůstaly jeho politické narážky. Když se jednou v souvislosti s blízkým osvobozením nevolníků zmínil o pokroku, doufal, že vzbudí synův zájem. Ten však lhostejně povídal: „Včera jdu podle plotu a slyším, jak zdejší kluci z vesnice místo nějaké staré písne hulákají: Jistá doba přichází, srdce lásku nachází... To máš ten pokrok.“

Někdy se Bazarov vydal do vesnice a se svým obvyklým dobíráním se pouštěl do řeči s některým mužikem. „Tak mi, brachu, vylož,“ oslovil ho, „své životní názory. Vždyť ve vás prý je všechna síla a budoucnost Ruska, vámi začne nové dějinné období, vy nám dáte pravý jazyk a zákony.“ Mužik buď neodpověděl nic, nebo se vyslovil asi takto: „To my můžeme... taky, poněvadž... podle toho, co máme asi přistavět.“

„Vysvětli mi, co je ta vaše vesnická obec, které říkáte svět?“ přerušil ho Bazarov. „A je to týž svět, co stojí na třech rybách?“

„To, pane milý, země stojí na třech rybách,“ konejšivě vykládal mužik patriarchálně a dobromyslně zpěvavým hlasem. „A proti našemu, tedy naší obci je, to se ví, panská vůle, poněvadž jste naši otcové. A čím je pán přísnější, tím je mužik radši.“

Když jednou Bazarov vyslechl takovou řeč, pohrdavě pokrčil rameny a odvrátil se, kdežto mužik šel po svých.

„Co ti to vykládal?“ zeptal se ho jiný mužik středního věku a zasmušilého vzezření, který z dálky, od prahu své chalupy, sledoval jeho rozmluvu s Bazarovem. „O nedoplatku, ne?“

„Kdepak o nedoplatku, člověče milá!“ odpověděl první mužik a v jeho hlase už nebyla ani stopa po patriarchální zpěvavosti, naopak, ozývala se v něm jakási ledabylá přísnost. „Breptal to a ono, zachtělo se mu mlátit hubou. To víš, pán. Copak ten něčemu rozumí?“

„Bodejť by rozuměl!“ přisvědčil druhý mužik. Pak oba otřepali čepice, posunuli si opasky dolů a rozhovořili se o svých záležitostech a potřebách. Běda! Bazarov, jenž pohrdavě krčil rameny a uměl s mužiky mluvit (jak se chlubil při sporu s Pavlem Petrovičem), sebevědomý Bazarov ani netušil, že je v jejich očích přece jen jakýmsi kašparem...

Ostatně našel si konečně zaměstnání. Jednou před ním Vasilij Ivanyč obvazoval mužikovi poraněnou nohu, třásl se mu však ruce a nemohl obinadla zvládnout; syn mu pomohl a od té doby se účastnil jeho praxe, ale nepřestával si zároveň dělat smích z prostředků, které sám radil, i z otce, který je hned ordinoval. Synovy úsměšky Vasilije Ivanyče nijak nezarážely a dokonce z nich měl radost. Přidržoval si usmolený župan dvěma prsty na žaludku, pokuřoval dýmčičku a s požitkem naslouchal Bazarovu: čím vzteklejší byly jeho výpady, tím upřímněji se šťastný otec chechtal a ukazoval všechny své zčernalé zuby do jednoho. Někdy po něm dokonce tyto často nevtipné nebo nesmyslné výroky opakoval a kupříkladu několik dní pořád pro nic za nic říkal: „No, to už je devátá věc!“ — a to jen proto, že jeho syn použil toho výrazu, když se dozvěděl, že starý byl na ranní mši. „Chvála Bohu! Přestal se soužit!“ šeptal manželce. „Dneska mi vynadal, jedna radost!“

Zato vědomí, že má takového pomocníka, ho přivádělo k nadšení a naplňovalo hrdostí. „Ano, ano,“ říkal nějaké ženské v mužském hrubém kabátě a s rohatým čepcem, když jí dával lahvičku octanu nebo kelímek blínové masti, „měla bys, má milá, každou chvíli děkovat Pánubohu, že je u mne na návštěvě můj syn, protože poněvadž tě teď léčíme na nejvědecktější a nejnovější způsob, rozumíš ty tomu? Ani francouzský císař Napoleon nemá lepšího lékaře.“ A ženská, která si stěžovala, že na ni „padlo pchání“ (popsat to blíže ostatně nedovedla), se jen ukláněla a sahala si do záhadří, kde měla schována tři vejce, zabalená do cípu ručníku.

Bazarov dokonce vytrhl zub krosnáři prodávajícímu střížní zboží, a ač to byl obyčejný zub, starý si ho nechal jako vzácnost, ukazoval ho otcí Alexejovi a neustále opakoval:

„Podívejte se na ty kořeny! Takovou má Jevgenij sílu! Toho krosnáře zvedl rovnou do vzduchu... Myslím, že kdyby tam měl dub, tak by taky vylítl...!“

„To je chvályhodné!“ řekl konečně otec Alexej, když už nevěděl, co odpovědět a jak se zbavit

starce upadlého do vytržení.

Jednou přivezl mužiček ze sousední vesnice k Vasiliji Ivanyčovi svého bratra nemocného tyfem. Nešťastník ležel obličejem dolů na otepi slámy a umíral. Tmavé skvrny mu pokrývaly tělo, už dávno ztratil vědomí. Vasilij Ivanyč projevil politování, že nikoho nenapadlo dřív vyžádat si lékařskou pomoc, a dodal, že teď už záchrana není možná. A mužiček skutečně nedovezl bratra ani domů, zemřel mu ve voze.

Za tři dny přišel Bazarov do pokoje k otci a zeptal se ho, nemá-li lapis.

„Mám. Nač ho chceš?“

„Musím... vypálit ranku.“

„Komu?“

„Sobě.“

„Cože, sobě? Proč to? Jaká je to ranka? Kde ji máš?“

„Tuhle na prstě. Zajel jsem si dnes do té vesnice, víš, co z ní přivezli tyfózního mužika. Chystali se ho pro něco pitvat a já se v tom už dávno nepocvičil.“

„No?“

„Tak jsem tedy požádal újezdního lékaře, no a řízl jsem se.“

Vasilij Ivanyč náhle celý zbledl, beze slova se vrhl do kabinetu a hned se odtamtud vrátil s kouskem lapisu v ruce. Bazarov si ho chtěl vzít a odejít.

„Pro živého Boha,“ řekl starý, „nech mě, abych to udělal sám.“

Bazarov se pousmál.

„Jak ty ale rád praktikuješ!“

„Nežertuj, prosím tě. Ukaž ten prst. Ranka není velká. Nebolí to?“

„Přitlač víc, neboj se.“

Vasilij Ivanyč se zarazil.

„Co myslíš, Jevgeniji, neměli bychom to raději vypálit železem?“

„To se mělo udělat dřív, teď už vlastně nepomůže ani lapis. Jestli jsem se infikoval, tak už je pozdě.“

„Cože... pozdě ...“ stěží ze sebe vypravil starý.

„Bodejť! Od té doby uběhlo přes čtyři hodiny.“

Vasilij Ivanyč ranku ještě trochu připálil.

„Copak újezdni lékař neměl lapis?“

„Neměl.“

„Bože můj, jak je to možné! Lékař, a nemá takovou nezbytnou věc!“

„Měl bys vidět jeho lancety,“ řekl Bazarov a odešel.

Až do večera a celý následující den užíval Vasilij Ivanyč všech možných záminek, aby zašel do synova pokoje, a třebaže se o jeho ráně nezmiňoval a snažil se mluvit o úplně vedlejších věcech, přece se mu tak naléhavě díval do očí a znepokojeně ho pozoroval, až Bazarov ztratil trpělivost a pohrozil, že odjede. Vasilij Ivanyč slíbil, že se nebude znepokojovat, tím spíš, že Arina Vlasjevna, před níž, to se rozumí, vše zatajil, na něho začala dotírat, proč prý nespí a co se mu stalo. Celé dva dny se přemáhal, ač se mu vzezření syna, po němž pořád kradmo pokukoval, vůbec nelíbilo ... ale třetí den se při obědě už neudržel. Bazarov seděl se svěšenou hlavou a ani jednoho jídla se nedotkl.

„Proč nejíš, Jevgeniji?“ zeptal se a tvářil se při tom úplně bezstarostně. „Jídlo je myslím docela dobré.“

„Nechce se mi, tak nejím.“

„Nemáš chuť k jídlu? A co hlava?“ dodal bojácně. „Bolí?“

„Bolí. Proč by nebolela?“

Arina Vlasjevna se vzpřímila a napjala pozornost.

„Prosím tě, Jevgeniji, nezlob se,“ pokračoval Vasilij Ivanyč, „ale dovolil bys, abych ti zkontroloval tep?“

Bazarov vstal.

„Povím ti i bez kontroly, že mám teplotu.“

„A třesavku jsi měl?“

„Měl. Půjdu si lehnout. A vy mi pošlete lípový čaj. Nejspíš jsem se nachladil.“

„Však jsem tě slyšela, že jsi dnes v noci kašlal,“ řekla Arina Vlasjevna.

„Nachladil jsem se,“ opakoval Bazarov a odešel.

Arina Vlasjevna se věnovala přípravě čaje z lípového květu, Vasilij Ivanyč se však uchýlil do vedlejšího pokoje a mlčky se popadl za hlavu. Bazarov toho dne už nevstal a celou noc strávil v těžké, napolo bezvědomé dřímotě. Když k jedné hodině ráno s námahou otevřel oči, spatřil nad sebou ve světle lampičky bledou tvář otcovu a řekl mu, aby odešel; starý poslechl, ale hned se po špičkách vrátil, napůl se schoval za dveře skříně a ze syna nespouštěl oči. Ani Arina Vlasjevna si nelehla; trochu pootevřela dveře kabinetu a co chvíli si šla poslechnout, „jak Jeňuša dýchá“, nebo se podívat na Vasilije Ivanyče. Viděla jen jeho nehybná, shrbená záda, i to jí však poskytovalo jakousi úlevu. Ráno se Bazarov pokusil vstát, ale zatočila se mu hlava a začal krváčet z nosu; znovu si lehl. Vasilij Ivanyč ho mlčky obsluhoval. Arina Vlasjevna k němu vešla a zeptala se ho, jak se cítí. Odpověděl „líp“ a obrátil se ke zdi. Vasilij Ivanyč zamával na ženu oběma rukama; sevřela rty, aby se nerozplakala, a vyšla z pokoje.

Všechno v domě náhle nějak potemnělo. Všechny obličeje se protáhly, nastalo podivné ticho; ze dvora odnesli do vesnice nějakého křiklavého kohouta, který dlouho nemohl pochopit, proč se s ním tak zachází. Bazarov pořád ležel přimáčknut ke zdi. Vasilij Ivanyč se pokoušel klást mu různé otázky, Bazarova to však unavovalo, a starý strnul ve svém křesle, jen občas lupaje prsty. Na pár okamžiků odcházel do zahrady, stál tam jako sloup, jako ohromen nevýslovným úžasem (výraz úžasu mu nescházel z obličeje), pak se vracel k synovi a hleděl se vyhnout ženinu vyptávání. Nakonec ho popadla za ruku a křečovitě, skoro hrozivě se zeptala: „Tak co mu je?“ Tu se vzpamatoval a donutil se odpovědět jí s úsměvem. Ale k jeho hrůze se v něm místo úsměvu kdesi vzal smích. K ránu poslal pro lékaře. Považoval za nutné předem o tom zpravit syna, aby se třeba nerozzlobil.

Bazarov se najednou na pohovce obrátil, upřeně a tupě se podíval na otce a požádal o napití.

Vasilij Ivanyč mu podal vody a při té příležitosti mu sáhl na čelo. Jen hořelo.

„Starouši,“ chraptivě začal Bazarov, „vypadá to se mnou mizerně. Jsem nakažen a za několik dní mě pochováš.“

Vasilij Ivanyč se zapotácel, jako by ho někdo uhodil po nohou.

„Jevgeniji!“ zablekotal. „Co to mluvíš...! Pamatuj se! Nachladil ses ...“

„Přestaň,“ beze spěchu ho přerušil Bazarov. „Pro lékaře je nepřípustné takhle mluvit. Jsou tu všechny příznaky nákazy, sám to víš.“

„Kdepak jsou příznaky... nákazy, Jevgeniji...? Prosím tebe!“

„A co je tohle?“ zeptal se Bazarov, nadzvedl rukáv košile a ukázal otci zlověstné rudé skvrny na paži.

Vasilij Ivanyč se zachvěl a ztuhl strachem.

„Dejme tomu,“ řekl konečně, „dejme tomu... že i když... i když je tu něco jako... nákaza...“

„Pyémie,“ napověděl syn.

„No ano ... jako... epidemie ...“

„Pyémie,“ drsně a zřetelně opakoval Bazarov, „či už jsi zapomněl svá skripta?“

„No ano, ano, jak si přeješ... Ale my tě přece jenom vyléčíme.“

„Starého čerta. Ale o to nejde. Nečekal jsem, že tak brzy umřu, a je to, abych pravdu řekl, velice nepříjemná náhoda. Ty a matka, vy teď musíte využít toho, že máte silné náboženské cítění. Máte příležitost je vyzkoušet.“ Upil ještě trochu vody. „Ale chci tě požádat o jednu věc... dokud mi ještě hlava slouží. Zítřka nebo pozítří můj mozek, však víš, půjde do penze. Ani teď si nejsem docela jist, jestli se vyjadřuji jasně. Když jsem ležel, pořád mi připadalo, že kolem mne běhají červení psi a že ty přede mnou stojíš jako stavěcí pes u tetřeva. Jako bych byl opilý. Rozumíš mi dobře?“

„Prosím tě, Jevgeniji, přece mluvíš úplně jaksepatří.“

„Tím líp. Řekl jsi mi, žes poslal pro lékaře... Tím ses potěšil... potěš taky mne: pošli zvláštního posla...“

„K Arkadijovi Nikolajeviči,“ vpadl starý.

„Kdopak je to Arkadij Nikolajevič?“ zeptal se Bazarov, jako by se rozpomínal. „Ach ano! To pískle! Ne, toho nech, z toho je teď kavka. Nediv se, to ještě není blouznění. Ale pošli k Anně Sergejevně Odincovové, to je tady jedna statkářka... Víš? (Vasilij Ivanyč přikývl.) Že se Jevgenij Bazarov dá poroučet a vzkazuje, že umírá. Uděláš to?“

„Udělám... Jenže copak je to možné, abys umřel, ty, Jevgeniji... Posud' to sám! Kde by pak byla spravedlnost?“

„To já nevím, ale jen pošli zvláštního posla.“

„Okamžitě ho pošlu a sám napíšu dopis.“

„Ne, proč. Řekni, že se dává poroučet, nic víc není potřeba. A já se teď vrátím ke svým psům. Je to zvláštní! Chci myšlenky soustředit na smrt a nejde mi to. Vidím nějakou skvrnu... a nic víc.“

Znovu se těžce obrátil ke zdi. Vasilij Ivanyč vyšel z kabinetu, dopotácel se do ženiny ložnice a tam se před ikonami svalil na kolena. „Modli se, Arino, modli se!“ zasténal. „Náš syn umírá!“

Přijel lékař, týž újezdni lékař, který neměl lapis, prohlédl nemocného a doporučil vyčkávací metodu. Hned také řekl několik slov o možnosti uzdravení.

„A viděl jste náhodou někdy, že člověk v mém stavu neodcestoval do Elysia?³⁰ zeptal se Bazarov. Náhle uchopil za nohu těžký stůl, stojící vedle pohovky, zatřásl jím a hnul jím z místa.

„Síla, všechna síla tu ještě je,“ řekl, „a musím umřít...! Starý člověk, ten měl aspoň čas odvyknout životu, ale já... Ať to jenom někdo zkusí popírat smrt Ona popře jeho, a basta! Kdo to tady pláče?“ dodal za chvíli. „Matka? Chudák! Komupak teď bude vařit ten svůj skvělý boršč? A ty, Vasilij i Ivanyči, ty myslím taky brečíš? No, když nepomáhá křesťanství, tak buď filosofem, třeba stoikem! Vždyť ses chlubil, že jsi filosof!“

„Jakýpak já jsem filosof!“ zaúpěl Vasilij Ivanyč a slzy se mu jen hruly po tvářích.

Bazarovu bylo hodinu co hodinu hůř. Nemoc probíhala velmi rychle, což se u chirurgických otrav obvykle stává. Ještě neztratil vědomí a rozuměl, co se mu říká, ještě bojoval. „Nechci blouznit,“ šeptal a zatínal pěsti, „takový nesmysl!“ A hned si říkal: „Tak co když od osmi odečtu deset, kolik mi vyjde?“ Vasilij Ivanyč chodil jako pomatený, navrhoval hned jeden prostředek, hned druhý a pořád jenom přikrýval synovi nohy. „Zabalit do studených prostěradel... dávidlo ... hořčičné náplasti k žaludku... pouštět žílu,“ vyrážel s námahou. Lékař, jehož uprosil, aby zůstal, mu přitakával, dával nemocnému limonádu a pro sebe si říkal tu o dýmčičku, tu o „posilnění a zahřátí“, tj. o vodku. Arina Vlasjevna seděla na nízké stoličce u dveří a jen občas se odcházela modlit Před několika dny jí vyklouzlo z rukou toaletní zrcadlo a rozbilo se; něco takového vždy považovala za zlé znamení. Už ani Anfisuška jí nedovedla nic říci. Timofejič se vydal k Odincovové.

---

³⁰ V antickém bájesloví říše mrtvých.

Noc měl Bazarov Špatnou... Trýznila ho prudká horečka. K ránu se mu ulevilo. Požádal, aby ho Arina Vlasjevna učesala, políbil jí ruku a vypil dva doušky čaje. Vasilij Ivanyč trochu ožil.

„Chválabohu!“ opakoval. „Nastala krize ... přišla krize.“

„To je něco!“ řekl Bazarov. „Co znamená slovo! Našel slovo, řekl ‚krize‘ a má útěchu. Je to podivuhodné, jak ještě věří ve slova. Vynadají mu kupříkladu troubů a nenamlátí mu, tak je smutný; a řeknou mu, že je chytrá hlava, a peníze mu nedají, tak má radost.“

Tato malá Bazarova řeč, připomínající jeho dřívější výpady, Vasilije Ivanyče dojala.

„Bravo! Krásně řečeno, krásně!“ zvolal a dělal, jako by tleskal. Bazarov se smutně usmál.

„Tak jak myslíš, že to je,“ zeptal se, „minula krize, nebo začala?“

„Je ti líp, to vidím, a z toho mám radost,“ odpověděl Vasilij Ivanyč.

„Tak výborně. Mít radost nikdy není špatné. A k tamté, pamatuješ se, jsi poslal?“

„Poslal, jak by ne.“

Změna k lepšímu netrvala dlouho. Záchvaty choroby se obnovily. Vasilij Ivanyč seděl vedle Bazarova. Starce trápila, zdálo se, nějaká zvláštní muka. Několikrát se chystal promluvit, a nemohl.

„Jevgeniji!“ řekl konečně, „můj drahý, milý synu!“

To nezvyklé oslovení na Bazarova účinkovalo... Otočil trochu hlavu, zřejmě se pokoušel uvolnit břemeno mrákot, které ho tížilo, a zeptal se: „Copak, otče?“

„Jevgeniji,“ pokračoval Vasilij Ivanyč a poklekl před ním, ač nemocný neotevřel oči a nemohl ho vidět. „Jevgeniji, teď je ti líp a Bůh dá, že se uzdravíš. Ale použij té doby, potěš mě a matku, splň povinnost křesťana! Jak mi je, když ti to říkám, je mi hrozně. Ale ještě hroznější... vždyť je to na věčnost... pomysli si, jaké...“

Starcův hlas se zlomil, avšak po obličejí syna, ač stále ležel se zavřenýma očima, přeběhlo něco podivného.

„Když vás to může potěšit, neodmítám,“ ozval se konečně, „ale myslím, že na to ještě není spěch. Sám říkáš, že je mi líp.“

„Je ti líp, Jevgeniji, je. Ale kdož ví, vždyť to všechno záleží na boží vůli, a když splníš povinnost. .“

„Ne, počkám,“ přerušil ho Bazarov. „Souhlasím s tebou, že nastala krize. A jestli se oba mýlíme, tak co, vždyť se svátost podává i bezvědomým.“

„Prosím tě, Jevgeniji ...“

„Počkám. Ale teď chci spát. Nevyrušuj mě.“ A položil hlavu, jak ji měl dřív.

Starý vstal, usedl do křesla, podepřel si rukou bradu a začal si kousat prsty...

Jeho sluch náhle překvapilo hrčení pérovaného kočáru, to hrčení, které ve vesnickém tichu působí tak nápadně. Lehká kola bylo slyšet blíž a blíž, teď už se ozvalo frkání koní... Vasilij Ivanyč vyskočil a vrhl se k oknu. Na dvůr jeho domku vjížděl dvoumístný kočár tažený čtyřspřežím. Starý si neuvědomoval, co by to mohlo znamenat, a v návalu jakési nerozumné radosti vyběhl na zápraží... Livrejovaný lokaj otvíral dvířka kočáru; vystupovala z něho dáma s černým závojem a v černé pláštěnce...

„Já jsem Odincovová,“ představila se, „je Jevgenij Vasiljevič živ? Vy jste jeho otec? Přivezla jsem s sebou lékaře.“

„Dobrodějko!“ zvolal Vasilij Ivanyč, uchopil její ruku a křečovitě si ji přitiskl ke rtům, zatímco lékař, malý obrylený člověk německého vzezření, beze spěchu vylézal z kočáru.

„Ještě je živ, můj Jevgenij, je živ a teď bude zachráněn! Ženo! Ženo...! Přišel k nám anděl z nebe...“

„Co se děje, Bože můj!“ zabřebentila stařenka a vyběhla z příjímacího pokoje; nechápala, oč jde, hned v předsíni padla Anně Sergejevně k nohám a začala jí jako šílená líbat šaty.

„Co to děláte! Co to děláte!“ bránila se Anna Sergejevna, ale Arina Vlasjevna ji neposlouchala a Vasilij Ivanyč jen opakoval: „Anděl! Anděl!“

„Wo ist der Kranke? Kdepak jest pacient?“ zeptal se konečně lékař ne bez jistého pohoršení.

Vasilij Ivanyč se vzpamatoval.

„Zde, zde, račte za mnou, wertester Herr Kollega“ [velevážený pane kolego] posbíral v paměti.

„Eh,“ zabručel Němec a kysele se usmál.

Vasilij Ivanyč ho zavedl do kabinetu.

„Lékař od Anny Sergejevny Odincovové,“ řekl, nakláněje se až k uchu svého syna. „Také ona sama

je zde.“ Bazarov pojednou otevřel oči.

„Co jsi říkal?“

„Říkám, že je zde Anna Sergejevna Odincovová a přivezla k tobě tohoto pana doktora.“

„Ona je zde ... chci ji vidět.“

„Uvidíš ji, Jevgeniji. Ale nejprve si musíme pohovořit s panem doktorem. Povím mu celý průběh nemoci, protože Sidor Sidoryč odjel (tak se jmenoval újezdní lékař), a budeme mít malou konzultaci.“

Bazarov se na Němce podíval.

„Tak si honem pohovořte, jenže ne latinsky, já totiž vím, co znamená iam moritur.“ [již umírá]

„Der Herr scheint des Deutschen mächtig zu sein,“ [Zdá se, že pán umí německy] obrátil se další chovanec Aeskulapův na Vasilije Ivanyče.

„Ich hab ... [Já jsem..] Raději.. Raději mluvte přece jen rusky,“ řekl starý.

„Ach, ach! Tak takhle ono je to... Peze všechno...“

A konzultace začala.

Za půl hodiny přišla do kabinetu Anna Sergejevna provázena Vasilijem Ivanyčem. Lékař jí stačil pošeptat, že o uzdravení nemocného se vůbec nedá ani uvažovat.

Podívala se na Bazarova ... a zůstala stát u dveří, tak ji ohromil ten rozpálený a zároveň mrtvolně sinalý obličej s kalným, na ni upřeným očima. Prostě se lekla a bylo to jakési mrazivé a mučivé leknutí; v okamžiku jí blesklo hlavou, že by cítila jinak, kdyby ho skutečně milovala.

„Děkuji,“ řekl s námahou, „to jsem nečekal. To je dobrý skutek. Tak se přece ještě jednou vidíme, jak jste slibovala.“

„Anna Sergejevna byla tak dobrá začal Vasilij Ivanyč.

„Otče, nech nás o samotě. Dovolíte, Anno Sergejevno? Myslím, že teď...“

Ukázal hlavou na své bezmocně ležící tělo.

Vasilij Ivanyč je opustil.

„Nu děkuji,“ opakoval Bazarov. „To je královské. Králové prý taky navštěvují umírající.“

„Jevgeniji Vasiljeviči, já doufám...“

„Ech, Anno Sergejevno, mluvme si pravdu. Se mnou je konec. Dostal jsem se pod kola. A je vidět, že nemělo smysl uvažovat o budoucnosti. Smrt je stará vesta, ale pro každého novinka. Dosud nemám strach... a pak přijde bezvědomí a frnk! (Slabě mávl rukou.) Nu, co bych vám řekl... že jsem vás miloval? To ani dřív nemělo žádný smysl a teď teprv ne. Láska je forma a má vlastní forma se už rozkládá. Řeknu radši, že — jak jste milá! I teď tu stojíte, tak hezká.. .“

Anna Sergejevna se bezděky zachvěla.

„To nic, neznepokojujte se... sedněte si tam... Nepřibližujte se ke mně, vždyť má nemoc je nakažlivá.“

Anna Sergejevna rychle přešla pokoj a sedla si na křeslo vedle pohovky, na níž Bazarov ležel.

„Velkomyslná!“ zašeptal. „Ach, tak blízko, a jak mladá, svěží, čistá... v tom šeredném pokoji...! Nu, sbohem! Žijte dlouho, to je nejlepší, a užívejte, dokud je čas. Jen se podívejte, jaký je to ohavný pohled: napolo rozšlápnutý červ, a ještě se vzpíná. A taky jsem si myslel: zmůžu plno práce, neumřu, kdepak! Úkol tu je, jsem přece obr! A teď je celý obrův úkol jen nějak slušně umřít, i když po tom nikomu nic není... Buďsi: lísat se nebudu.“

Bazarov umkl a začal hmatat po své sklenici. Anna Sergejevna mu podala napít, ale neodložila rukavice a bázlivě dýchala.

„Na mne zapomenete,“ začal zas, „mrtvý se k živému nehodí. Otec vám bude vykládat, jakého člověka prý Rusko ztrácí... Jsou to nesmysly, ale nevyvracejte to starému člověku. Ať se dítě baví jak chce ... však víte. A k matce buďte hodná. Vždyť takové lidi jako oni člověk ve vaší vznešené společnosti nenajde ani ve dne se svíčkou... Rusko mě potřebuje ... Ne, patrně mě nepotřebuje. Koho tedy potřebuje? Potřebuje ševce, potřebuje krejčího, řezník ... prodává maso ... řezník... počkejte, pletu se ... Je tu les ..

Položil si ruku na čelo.

Anna Sergejevna se k němu sklonila.

„Jevgeniji Vasiljeviči, jsem tady...“

Hned dal ruku dolů a nadzvedl se.

„Sbohem,“ promluvil náhle výrazně a jeho oči se zaleskly posledním leskem. „Sbohem... Poslouchejte... já vás přece nepolíbil tenkrát... Foukněte na dohořívající plamen a ať zhasne ...“

Anna Sergejevna se rty dotkla jeho čela.

„A dost!“ řekl a klesl na polštář. „Teď... tma ..“

Anna Sergejevna tiše vyšla z pokoje.

„Tak co?“ zeptal se jí šeptem Vasilij Ivanyč.

„Usnul,“ odpověděla sotva slyšitelně.

Bazarovu již nebylo souzeno se probudit. Kvečeru upadl do úplného bezvědomí a nazítří zemřel. Otec Alexej nad ním vykonal náboženské obřady. Když mu dávali poslední pomazání, když se křížmo dotklo jeho prsou, jedno oko se mu otevřelo a zdálo se, že po sinalém obličejí se při pohledu na kněze v bohoslužebném rouchu, na kouřící kaditelnici a na svíce před ikonou na okamžik mihlo cosi podobného záchvěvu hrůzy. Když však konečně vypustil poslední dech a v domě propukl všeobecný nářek, zmocnilo se Vasilije Ivanyče náhlé běsnění. „Říkal jsem, že budu reptat!“ vykřikoval chraptivě s planoucím, zkřiveným obličejem a potřásal ve vzduchu pěstí, jako by někomu hrozil. „A budu reptat, budu!“ Ale Arina Vlasjevna se mu celá uplakaná pověsila kolem krku a oba padli obličejem k zemi. „Tak,“ vyprávěla potom v čeledníku Anfisuška, „sklonili hlavičky pěkně vedle sebe jak ty ovečky o polednách...“

Avšak polední úpal pomine, přijde večer a noc a pak i návrat do tichého útulku, kde se zmučeným a unaveným sladce spí...

/XXVIII/

Uplynulo šest měsíců. byla bílá zima s krutým tichem bezoblačných mrazů, s pevným, skřípavým sněhem, růžovým jíním na stromech, bledě smaragdovým nebem, kouřovými čepicemi nad komíny, kotouči páry valícími se ze chvilkově otevřených dveří, se svěžimi, jakoby pošlehanými tvářemi lidí a s ustaraným během prokřehlých koníků. Lednový den se už chýlil ke konci; večerní chlad ještě pevněji svíral nehybný vzduch a krvavé červánky rychle hasly. V oknech marjinského domu se rozsvěcela světla. Prokofjič v černém fraku a bílých rukavicích zvlášť slavnostně prostíral stůl o sedmi přiborech. Před týdnem se v nevelkém farním kostele konaly tiše a skoro beze svědků dvě

svatby: Arkadije s Kát'ou a Nikolaje Petroviče s Feničkou. Dnešního dne pak Nikolaj Petrovič dával oběd na rozloučenou pro svého bratra, jenž se chystal do Moskvy vyřídit své věci. Anna Sergejevna tam odjela hned po svatbě, když mladé manžele štědře obdarovala.

Právě ve tři hodiny se všichni sešli u stolu. Vzali tam také Mít'u, s nímž už chodila chůva v brokátovém kokošniku. Pavel Petrovič zasedl mezi Kát'ou a Feničkou, „manželé“ se usadili vedle svých žen. Naši známí se v poslední době změnili, byli nějak hezčí a jakoby zmužněli; jedině Pavel Petrovič pohlubl, což ostatně dodávalo jeho výrazným rysům ještě víc zajímavosti a grandseigneurství... Také Fenička byla jiná. V nových hedvábných šatech, s širokou sametovou ozdobou na vlasech, se zlatým řetízkem na krku seděla uctivě a nehybně, uctivě sama k sobě, ke všemu, co ji obklopovalo, a usmívala se, jako by chtěla říci: Odpusťte, já za to nemohu. A nejen ona, i všichni ostatní se usmívali a také jako by se omlouvali; všem bylo trochu trapno, trochu smutno a vlastně velmi dobře. Jeden obsluhoval druhého s poněkud směšnou pozorností, jako by se všichni dohodli, že zahrají nějakou prostinkou komedii. Nejklidnější byla Kát'a: důvěřivě se kolem sebe rozhlížela a bylo vidět, že Nikolaj Petrovič si ji už nesmírně zamiloval. Před koncem oběda vstal, vzal do ruky pohár a oslovil Pavla Petroviče.

„Opouštíš nás... opouštíš nás, milý bratře,“ začal, „ovšem ne nadlouho, ale přesto ti musím říci, že... že my... jak velice já... jak velice my... To je právě to neštěstí, že neumíme pronést přípitek! Arkadiji, mluv ty.“

„Ach ne, tatínku, já jsem se nepřipravil.“

„A já se připravil tak dobře! Zkrátka dovol, bratře, abych tě objal, přál ti vše dobré, a co nejdřív se k nám vrať!“

Pavel Petrovič se políbil se všemi, nevyjímaje ovšem Mít'u. Feničce mimoto políbil ruku, ač ji ještě neuměla náležitě podat. Než vypil podruhé nalitý pohár, s hlubokým povzdechem řekl: „Bud'te šťastni, moji přátelé! Farewell!“ [Sbohem] Tato anglická kudrlinka prošla bez povšimnutí, ale všichni byli dojatai.

„Na památku Bazarova,“ pošeptala Kát'a do ucha svému muži a přitukla si s ním. Arkadij jí vše stiskl ruku, ale neodhodlal se nahlas navrhnout tento přípitek.

To je snad konec, ne? Některý čtenář by však možná rád věděl, co teď, právě teď dělá každá osoba, kterou jsme vylíčili. Jsme ochotni ho uspokojit.

Anna Sergejevna se nedávno provdala ne z lásky, nýbrž z rozumu za jednoho z budoucích ruských

státníků. Je to velmi chytrý člověk, právník, má spolehlivý praktický smysl, pevnou vůli a vynikající dar slova; je ještě mladý, hodný a chladný jako led. Žijí ve velké vzájemné shodě a dožijí se třeba štěstí... třeba i lásky. Kněžna Ch... zemřela a byla zapomenuta hned v den své smrti.

Kirsanovovi, otec i syn, se usadili v Marjinu. Začíná se jim lépe dařit. Arkadij se stal horlivým hospodářem a „farma“ už vynáší dosti značný důchod. Nikolaj Petrovič byl jmenován smírčím rozhodčím a pracuje ze všech sil. Neustále jezdí po svém okrsku a pronáší dlouhé řeči (zastává ten názor, že mužiky je nutno „přivádět k rozumu“, to jest častým opakováním týchž slov je utahat), ale upřímně řečeno, přece jen docela neuspokojuje ani vzdělané šlechtice, kteří mluví hned elegantně, hned melancholicky o emancipaci (slabiku man vyslovují nosem), tj. o osvobození nevolníků, ani nevzdělané šlechtice nadávající bez okolků na „tuhlectu muncipaci“. Pro jedny i pro druhé je příliš měkký.

Kateřině Sergejevně se narodil syn Kolja, kdežto Mít'a už zdatně běhá a mnohomluvně žvatlá. Fenička, jinak Fedosja Nikolajevna, nezbožňuje po manželovi a Mít'ovi nikoho tak jako svou snachu, a když si Kát'a sedne ke klavíru, celý den by se od ní nehnula. Mimochodem se zmíníme také o Petrovi. Hloupostí a důstojností docela otupěl, navykl si afektovanou výslovnost, ale také se oženil a shrábl řádné věno se svou nevěstou, dcerou městského zelinářského zahradníka, která odmítla dva dobré nápadníky jen proto, že neměli hodinky, zato Petr měl nejen hodinky, ale i lakové botky.

V Drážďanech na Brühlově terase můžete mezi druhou a čtvrtou hodinou, v nejmódnější době pro procházku, potkat asi padesátiletého muže, již úplně šedivého a jakoby trpícího dnou, ale ještě hezkého, elegantně oblečeného a s oním zvláštním rázem, který se získává jedině dlouhým stykem s vysokými vrstvami společnosti. Je to Pavel Petrovič. Odjel z Moskvy do ciziny, aby si zlepšil zdraví, a zůstal trvale v Drážďanech, kde se stýká hlavně s Angličany a s projíždějícími Rusy. K Angličanům se chová prostě, skoro skromně, ne však bez důstojnosti; soudí o něm, že je trochu nudný, ale ctí v něm dokonalého džentlmena, „a perfect gentleman. S Rusy je nenucenější, dává průchod své zlomyslnosti a posmívá se sám sobě i jim; všechno to však u něho působí velmi mile, ledabyly a slušně. Hlásí se k slavjanofilským názorům: je známo, že ve vyšších kruzích se to považuje za très distingué [Velmi vybrané]. Nechte nic ruského, ale na psacím stole má stříbrný popelník v podobě mužické láptě. Naši turisté se mu velice dvoří.

Matvej Iljič Koljazin, jenž je v dočasné opozici, ho velebně navštívil, když jel přes Drážďany do českých lázní; domácí obyvatelstvo, s nímž se ostatně málo vídá, mu prokazuje takřka zbožnou úctu. Nikdo nemůže dostat lístek na dvorní koncert, do divadla atd. tak snadno a rychle jako der Herr Baron von Kirsanoff. Stále koná, pokud může, dobro; stále ještě budívá trochu rozruch, vždyť

nebyl kdysi nadarmo lvem, ale žije se mu těžko... tíž, než sám tuší... Stačí podívat se na něho v ruském kostele, když tam stranou, opřen o zeď, zamyšleně stojí s hořce sevřenými rty, dlouho je nehybný, pak se náhle vzpamatuje a začne se skoro neznatelně křížovat...

Také Kukšinová se dostala do ciziny. Je teď v Heidelbergu a nestuduje již přírodní vědy, nýbrž architekturu, v níž, jak říká, objevila nové zákony. Jako dřív se kamarádí se studenty, hlavně s mladými ruskými fyziky a chemiky, kterých je v Heidelbergu plno a kteří zpočátku překvapují naivní německé profesory svými střízlivými názory, ale později tytéž profesory překvapují úplnou nečinností a absolutní leností.

S právě takovými dvěma třemi chemiky, kteří nedovedou rozeznat kyslík od dusíku, ale oplývají popíráním a sebeúctou, chystá se Sitnikov být také velký spolu s velkým Jelisevičem, potlouká se po Petrohradě, a jak sám tvrdí, pokračuje ve „věci“ Bazarovově. Říká se, že mu nedávno někdo nabil, ale Sitnikov mu nezůstal nic dlužen: v pokoutním článku, otištěném v jednom pokoutním plátku, naznačil, že ten, kdo mu nabil, je zbabělec. Říká tomu ironie. Otec ho prohání jako dřív a žena ho považuje za hlupáčka ... a literáta.

V jednom z odlehlých koutů Ruska je vesnický hřbitůvek. Jako skoro u všech našich hřbitovů je na něj smutný pohled: škarpy kolem něho dávno zarostly; šedé dřevěné kříže se naklonily a hnijí pod svými kdysi nabarvenými stříškami, kamenné desky se všechny pošinuly, jako by je zdola postrkoval; dva tři oškubané stromky sotva dávají chudobný stín; ovce se volně potulují po hrobech ... Mezi nimi je však jeden, kterého se nedotkne člověk ani po něm nešlape zvíře, jenom na něm sedají ptáci a za svítání zpívají. Obklopuje ho železná mříž a na obou koncích jsou zasazeny dva mladé smrčky. V tom hrobě je pochován Jevgenij Bazarov. Z nedaleké vesničky k němu často chodí dvojice již vetchých starých lidí, muž s ženou. Podpírají se navzájem a jde se jim ztěžka. Přistoupí ke mříži, padnou na kolena a hořce pláčou a dlouho se pozorně dívají na němý kámen, pod nímž leží jejich syn; vymění nějaké slovo, otrou s kamene prach, narovnají na smrčku větévku a znova se modlí a nemohou opustit to místo, z něhož mají jakoby blíž k svému synu, ke vzpomínkám na něj... Což jsou jejich modlitby, jejich slzy opravdu marné? Což je láska, svatá, oddaná láska opravdu bezmocná? Ó ne! Ať bylo srdce uloženo do hrobu sebevášnivější, sebehříšnější, sebezpuhnější, květy, které na něm rostou, na nás pokojně hledí svými nevinnými očima a nemluví k nám jen o věčném klidu, o tom velkém klidu „lhostejné“ přírody; mluví právě tak o věčném smíření a o nekonečném životě ...